

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

XXXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

1959 FEBRUÁR

TARTALOMJEGYZÉK

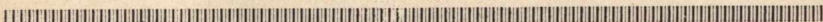
CSENDEN ISTEN ELŐTT: Papok, akik sajnálják a nevüket (Káldy Zoltán)	65
† Ládonyi György (Pölskey Miklós) — — — — —	66
„Regnum Marianum” — „Regnum Christianum” (Dr. Ottlyk Ernő) — — —	67
Békeőrjárat (Groó Gyula) — — — — —	76
Schweitzer Albert (D. dr. Vető Lajos) — — — — —	79
Profétai hivatal a gyülekezetben — D. W. Schmauch professzor előadása a budapesti Teológiai Akadémián — (Frod.: Groó Gyula) — — — — —	99

IRODALMI LEKÉSZSZEMMEL

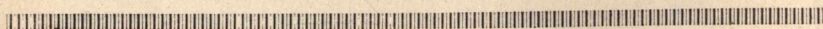
Lelkész és az irodalom (Drenyovszky János) — — — — —	105
Lagerlöf Zelma (Kiss György) — — — — —	107
Nem közönséges baleset — Dürrenmatt 3 elbeszélése — (Bodrog Miklós)	113

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Bőjt 4. vasárnapja (Garami Lajos) — — — — —	115
Bőjt 5. vasárnapja (Szabó Gyula) — — — — —	117
Virágvasárnap (Sólyom Károly) — — — — —	119
Nagypéntek (Krähling Dániel) — — — — —	121
Húsvét vasárnap (Benczur László) — — — — —	123
Húsvét hétfő (Vámos József) — — — — —	126
Oltári imádságok (Pröhle Károly) — — — — —	128

Címlapunk az újonnan épült hernádbüdi templom egyik falfestményét ábrázolja: a keresztrefeszített Jézusra mutat Keresztelő János. A képet Szita István lelkész, tehetséges fiatal egyházművésziünk tervezte és festette és jó példája a mai magyar egyházművészetnek.

LELKIPÁSZTOR

Evangélikus lelkési szakfolyóirat.

Felelős szerkesztő: Dr. Ottlyk Ernő.

Felelős kiadó: Juhász Géza

A szerkesztés munkájában szerkesztőbizottság vesz részt.

Előfizetési ár: havi 12.— forint, félévre 72.— forint, egy évre 144.— forint

Csekkszámla: Lelkipásztor Kiadóhivatala, Budapest, 220.507.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Üllői út 24.

Telefon: 142—074

Kiadja az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály

Példányszám: 1000.

14329 2 — Zrínyi Nyomda, Budapest, Felelős: Bolgár Imre.

Papok, akik sajnálják a nevüket

Néhány évvel ezelőtt cikket kértem hetilapunk számára az egyik jól ismert lelkésztől. Feladata az volt, hogy a Szentírás valamelyik szakasza alapján írásmagyarázatot írjon. Nagy sokára meg is érkezett a kért írás. De a kísérő levélben ez állott: „Kívánságodra küldöm a cikket. Kérlek azonban, hogy *nevemet ne közöljétek a lapban.*” Azonnal nyilvánvaló volt előttem, hogy az illető lelkész azért kérte neve mellőzését, mert hetilapunk több megjelent cikkével nem értett egyet. Ezt később meg is mondta. A cikkírás elől nem akart kitérni, de a nevét... a nevét nem akarta odaadni. *Sajnálta a nevét.*

Pár héttel ezelőtt megkérdeztem egy falusi lelkészt: igehirdetésében — ha a textusból adódik — elő szokta-e venni azokat a kérdéseket, amelyekkel az emberiség szinte az egész világon ma viaskodik, pl. a béke és háború kérdését. Ezt felelte: „Az én gyülekezetem tagjai e tekintetben igen nehéz emberek. Az ilyen kérdéseknek az érintését már „politizálás”-nak minősítik. *És én nem akarom előtűnik a becsületes elveszténi, inkább ezekről a kérdésekről nem beszélek.*” Végeredményben ebben az esetben is arról van szó, hogy ez a falusi lelkész „*sajnálja a nevét*” a hívei előtt, akik egy bizonyos megkötöttségben élnek.

Hasonló jelenségeket lehet megfigyelni az egyházmegyei Lelkesi Munkaközösségekben is. Több lelkész, ha ún. „mai témá”-val foglalkozik — pl. az egyháznak a társadalomban való szolgálatával, az egyháznak a világhoz való viszonyával, az egyház béke-szolgálatával, — *micsoda stílus-bravúrokat csinál, mennyire „igen — de” teológiát használ, csak hogy valamiképpen ne kelljen egyértelmű mondatokat mondani, mert „sajnálja nevét”* a lelkészek azon rétege előtt, akik még mindig ott tartanak, hogy a „Biblia nem békéről, hanem békességről beszél stb.”.

A magunk nevének erre a sajnálására néhány megjegyzést kell Isten előtt tennünk:

Feltűnő, hogy ugyanakkor, amikor Schweitzer Albert vagy Niemöller Márton és igen sokan mások, „nem sajnálják nevüket”, amikor a világ nagy kérdéseiről, békéről és háborúról, faji kérdéstről vagy a gyarmati népek szabadságáról szólnak, mi kínosan vigyázunk arra, hogy ilyen „politikai kérdésekkel” le ne járassuk magunkat se a lelkészek, se a gyülekezet előtt. *Sajnáljuk a nevüket.*

Feltűnő az is, hogy több lelkész csak bizonyos kérdésekben „*sajnálja nevét*”, más esetekben egyáltalában nem vigyáz ennyire neve becsületére. Ismertem lelkészt, aki életmódjával egy egész gyülekezetet juttatott a tönk szélére és sülyesztett a szektákba. Azt mind el tudta viselni, hogy a gyülekezet presbiterei ezért újra és újra megintették, feljelentették, de arra nagyon vigyázott, hogy a békéről vagy más, népünket foglalkoztató kérdéstről ne beszéljen vagy valamiképpen a „szo-

cializmus" szót a szószéken vagy a Lelkészi Munkaközösségben ki ne ejtse, mert e tekintetben „sajnálta a nevét”.

Nézzünk egészen őszintén szemébe a kérdésnek. Igaz az, hogy egy lelkész szemében minden gyülekezeti tagnak egyformának kell lennie és őket egyformán kell szeretnie, függetlenül attól, hogy a mai élető kérdésekben milyen alapállásúak ezek a hívek. Mégis *nem azok előtt „sajnáljuk-e nevünket”, akik egy bizonyos politikai megkötöttségben élnek?* És így végeredményben nem egy „megkötözött” lelkész „sajnálja-e a nevét” több más megkötözött gyülekezeti tag előtt?

De mind ettől függetlenül: valóban olyan „fényes” a nevünk, hogy „béke-kérdéssel és más hasonlóval” nem szabad azt elhomályosítanunk? *Vajon nevünk vélt fényességéért nem adjuk-e fel a szolgálatunkat, amelyre pedig hivattunk? A szolgálat pedig több, mint nevünk elhomályosodása bizonyos beállítottságú emberek előtt. A Szabadító Jézus Krisztus, még a saját nevünk bálványától is fel tud szabadítani arra, hogy szolgálatunkat minden vonatkozásban „teljesen betöltsük”. Ön-maguk dicsőségéről lemondó lelkészek eszközei lehetnek a Szabadító Jézus Krisztusnak gyülekezetük tagjai felé is.*

Káldy Zoltán

† Ládonyi György

1907—1958

Csurgón született kisparaszti családból. Elemi és középiskoláit is itt végezte, érettségét is itt tett kitüntetéssel. Érettségi után oda ment, hova szíve vágya hívta: teológiai hallgatónak. 1932 október elején szentelte lelkésszé Kőszegen D. Kapi Béla püspök. Egy hónap múlva már Körmenden találkozunk vele. 1933 őszén Ostffyasszonyfán, 1934 januárjában Somogyvámos anyásulni készülő gyülekezetében, mint helyettes lelkésszel. Ittléte alatt Hács filiai gyülekezete régi vágya teljesült, amikor a templomépítést elkezdte és tető alá vitte. 1935-ben Nemespátróban találjuk, mint adminisztrátort. 1936. június 14-én iktattuk a bezi—enesei gyülekezet lelkészi állásába. Betegsége folytán 1951. okt. elsejével kénytelen volt nyugalomba menni.

Itteni működését is templomépítéssel kezdte. A régi templomot szinte teljesen újjá építette és 1937. október 17-én új templommal ajándékozta meg gyülekezetét. 1950-ben lerakta az enesei gyülekezet templomalapját. Mint ahogy ajkáról hangzik, méltán nevezhetjük „templomépítő papnak!”

Nagy rajongója volt az adminisztrációnak, de mégsem tekintette célnak, mert minden megmozdulása igehirdetés volt. Csendes magányban sokszor ült íróasztala mellett bibliája fölé hajolva, ahonnét mindig erőt kapott a példás türelemmel hordozott betegségéhez. Bezi—enesei beköszöntő beszédének textusa volt élete erőssége utolsó pilanatig: „Mindenre van eröm a Krisztusban, aki engem megerősít”. (Filippi 4,13.) Ott volt íróasztala mellett könyvespolca, tele teológiai könyvekkel, amelyeket nap mint nap szorgalmasan olvasott.

Emellett a község minden megmozdulásában részt vett. Különösen a szövetkezeti vonalon. Ugyanezt tette nyugalomba vonulása után is. Ahogy ereje, egészsége engedte, nemcsak szavakkal, de tettekkel is.

hathatós támogatója volt népünk jövőjét célzó minden megmozdulásnak. Ezt mutatja az az oszthatlan részvét is, amelyet a hirtelen jött elmúlása alkalmával 1958. november 25-én a temetésekor tapasztaltunk. A bezi—enesei gyülekezet vezetősége, tagjai oszthatlan részvéttel elhozott koszorúi mellett ott találjuk az LMK koszorúját, a helyi Tanács, Tamtestület és Enese és vidéke földművesszövetkezetének koszorúit.

Végtestességéttele a bezi-i templomban ment végbe, ahol a szent szolgálatot Héring János ny. esperes-lelkész végezte.

Pölöskey Miklós
ny. ev. lelkész

„Regnum Marianum” — „Regnum Christianum”

Az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság nemzetközi segítséggel történt leverése után, a Horthy-rendszer „keresztény Magyarországnak” ideológiai alapjává a „keresztény kurzust” tették. A történelemben csaknem törvényszerűen szoktak a forradalmat levert rendszerek a klerikalizmusra támaszkodni. *Mindig is volt az egyházon belül a nép érdekében rokon-szenvező, vele együttérző, sőt olykor együttérző réteg*, de természetesen nem ezek jelentik a klerikalizmust, hanem az a főpapi — Róma egyházpolitikáját követő réteg —, amely a hatalmasokkal fogott össze a nép elnyomására, egyben az egyházi haladó rétegek elnyomására is.

A magyar történelemben sem volt új dolog a politikai reakciónak a klerikalizmussal való szövetsége. Így volt ez a Habsburgok alatt 400 éven át. *Ezért tartozott közös táborba a nemzeti függetlenségi harc és a protestánsok vallásszabadságáért folytatott küzdelme*. Közös volt az ellenfél is: a Habsburg császári ház és a vele szövetséges klerikalizmus is.

Így volt ez az 1848/49-es forradalom leverése után, amikor Bécs minden igényében kielégítette Rómát az 1855-ös osztrák konkordátummal, amelyben hallatlanul nagy engedményeket biztosított a magas klerus számára, hogy hű szövetségest nyerhessen ellenforradalmi rendszere megszilárdítására. Így volt ez az 1919-es proletárdiktatúra után is, amikor a „keresztény Magyarország” cégére alatt hívta segítségül Horthy ellenforradalmi rendszere a klerikalizmust.

A protestantizmus számára ez nem volt problémamentes ügy, voltak, akik úgy gondolták, hogy az adott viszonyok között a forradalom és a klerikalizmus közül a kisebbik rossz a klerikalizmus s elkezdtek azzal kacérkodni. Megpróbálták átfésülni a protestantizmust amolyan másodosztályú államegyházzá, ahol a „Regnum Marianum” (Magyarország = Mária országa) helyett a „Regnum Christianum” (Magyarország = Krisztus országa) jelszó alatt agyanazt lehet folytatni, amit a katolicizmus csinál. Ez felelt meg egyházunkban is a főúri egyházvezetés érdekeinek. *Azonban voltak olyanok is, akik az évszázados tanulságokra emlékezve óvtak Rómától. Sőt olyanok is akadtak, akik féltették evangéliumi hitünk tisztaságát attól, hogy azt az ellenforradalmi politika eszközüvé alacsonyítsák le.*

Egyházunkban nem volt egység a keresztyény kurzus tekintetében, mellette is, ellene is hangzottak el vélemények. A tipikus megnyilatkozóaknak a következők voltak a körvonalai:

A Regnum Marianum protestáns változatát Regnum Christianum jelzővel akarták kifejezni. Ez egyúttal a „szentistváni gondolat” protestáns kiadása is. A klerikalizmus számára az ideális állapot: a középkor. De az újkori ellenforradalmi rendszereknek is ez a vágyalmuk. Ezért olyan kívánatos a „szentistváni gondolat”. Igaz, hogy közben létrejött a protestantizmus is, ez némileg zavarja az államegyházi és egyház-állami elgondolásokat, de akkor nincs baj, ha a protestantizmus is klerikalizálódik, dogmatikában nem, de egyházpolitikában elfogadja a római vezetést, ahhoz alkalmazkodik, azzal tart lépést. Ez tükröződik az Evangélikusok Lapja cikkében is, amit szószerint leközölhetett volna a katolikus sajtó is: „A keresztyény kurzus feladata, célja és hitvallása: öntudatosan lerakni a keresztyénség eszméivel szervezkedett, de összetört magyar nemzet új jövődjének fundamentumát. E fundamentumnak két pillére van: a keresztyén életideál és a nemzeti öntudat. A cél azonban egy és egyetlen: a keresztyény nemzeti élet megújítása, a keresztyény Magyarország megépítése. A cél tehát a Regnum Christianum!”*

Nem zavartatta magát a cikkíró egyházunk hitvallási iratai által, azokból ugyanis világosan kitűnik, hogy csak az egyház lehet Regnum Christianum, a világod nem lehet „megegyháziasítani” és az evangéliummal kormányozni, ez pedig az egyháznak és a világnak éppen az az összekeverése, amitől különös nyomatékkal óv az Agostai Hitvallás.

Elterjedt a Krisztus nevében történő egyházi uralkodási vágnak enyhítettebb formában való kifejezése: „A keresztyény kurzusnak a társadalmi és a közéletet, a kultúrát és a politikát, az irodalmat és a művészetet minden vonatkozásában át kell hatnia, keresztül kell szőnie a jézusi életfelfogás eszméivel és szellemével.”* Ez igaz törekvés lenne akkor, ha egyházunk tanításának megfelelően úgy szólna, hogy az egyház hirdeti az evangéliumot, s a befogadott ige szükségképpen megtermi az élet különféle területein munkálkodó keresztyén emberek életében a maga jó gyümölcsseit társadalmi vonatkozásban is, de igaztalanná vált ez az álláspont akkor, amikor a kultúra és a politika területén keresett hatalmi pozíciókat a felekezeti számaránynak megfelelően akarta érvényesíteni, s hozzájárult a keresztyény kurzus hirhedtté vált „numerus clausus” rendszerének kifejlesztéséhez. Mivel az emberek keresztyénné tételének kivárására nem volt türelme a keresztyény kurzusnak, a klerikalizmus módszerét választotta: az egyházi hatalomnak politikai eszközökkel való kiterjesztését.

Egyházunk becsületére vált, hogy voltak olyan világos látású lelkészeink, akik nem hallgatták el aggodalmaikat, amikor látták, hogy a keresztyénség politikai jelszavá vált, akik féltették evangéliumi hitünket attól, hogy azt bevessék a politikai küzdelem árába, a politikai szenvedélyek porondjára vigyék, és a politikai pártok marakodásának tárgyává tegyék.

Németh Károly lébényi lelkész így fejezte ki egyházunk aggodalmát: „Attól kell félnünk, hogy a keresztyénségből nem a magas eszmények vétetnek át a politikába, nem a keresztyénség irányítja majd politikán-

- * Evangélikusok Lapja 1920. 34. sz.
- * Evangélikusok Lapja 1920. 32. sz.
- * Harangszó 1919. 206.

kat, hanem a politika neveli el a keresztyénséget s a politika irányítja a keresztyének viselkedését. Ebből nem származhatna más, mint a keresztyénség lejárata, amivel elkerülhetlenül együtt járna szellemi életünknek eltespedése, üressé válása.”

A keresztyén kurzus elemzésében nagy lépéssel ment előbbre *Németh Károly*, amikor meglátta azt a veszélyt, amely a keresztyénségnek az ellenforradalmi politika eszközüül való felhasználása terén jelentkezett: „*Jelenleg is mintha azt kellene látnunk, hogy a keresztyénségnek inkább azon oldala felkapott, amelyen ellenállást fejt ki, bizonyos törekvésekkel és eseményekkel szemben; s kevésbé helyzetetik előtérbe a keresztyénségnek vallási és erkölcsi tartalom gazdagsága és magasztossága.*”*

Egyházunk számára valóban vézetes eltévelyedés lett volna, ha az annyira szükséges megújulása ellenforradalmi politikai csillagzat jegyében történt volna, újjászületésének irányát nem az evangéliumból, hanem a horthysta politikai érdekből meríthette volna. Ennek a veszélye kétség-telenül nagy volt, sok eltévelyedés történt, néha már-már úgy látszott: egészen elborítják az ellenforradalmi korszak hullámai egyházunk hajóját, de mindig voltak, akik éber lelkiismerettel mutatták a kivezető utat.

A figyelmeztetések ellenére az egyházvezetés átvette a keresztyén kurzus három politikai alapmagatartását: az antiszemitizmust, az irredentizmust, az antikommunizmust. Sajnos, hosszú időn keresztül befolyásolta az egyház szavát az ellenforradalmi politika e három alapelve.

Az antiszemitizmus vitája.

Az antiszemitizmus a reakció egyik állandó vesszőparipája. A mesterségesen szított antiszemitizmus miatt Budapesten a zsidók ezrével tértek át különböző egyházakba. Groszmann rabbi szerint a többség az evangélikus egyházba tért be.* A tömeges betérés természetesen a pogromok és a fehérterror egyéb eszközeinek a hatására jött létre. Mivel az volt a vád, hogy a zsidóság egy a kommunizmussal, a magyar zsidóság kénytelen volt ezt tiltakozó kiáltványban elhárítani.* De hiába volt minden, a pogromlovagok nem nyugodtak. Egyházi sajtónkban is teret kapott az antiszemita uszítás. Cikkek jelentek meg arról, hogy a zsidóság már-már a viláгурalmat közelítette meg, itthon pedig 200 éves előretörésének csúcsára érkezett.* Másutt pedig arról írtak, hogy zsidóuralmi kísérlet volt a proletárdiktatúra, sőt ennek állították a Szovjetunió létét is.* Az antiszemitizmust így próbálták összekapcsolni az antikommunizmussal. Sőt azzal a nézettel, hogy „a területi integritást csak a nemzeti integritáson keresztül szerezhetjük vissza,* sőt kialakították az irredenta propagandával való kapcsolatot is. Aki csak egy láncszemét kezdte csörgetni az ellenforradalmi propagandának, megzörgette vele a lánc egészét is. Mindegy volt, hogy a „szentistváni gondolattal” kezdte-e s a szovjetellenes rágalomokkal végezte, vagy fordítva, egyik láncszem után következett a másik, az ellenforradalmi rózsafüzérben körforgás volt.

* Harangszó 1919. 207.

* Harangszó 1919. 224.

* Harangszó 1919. 233.

* Evangélikusok Lapja 1922. 2. sz.

* Evangélikusok Lapja 1922. 12. sz.

* Evangélikusok Lapja 1922. 2. sz.

Ez az egész komédia természetesen nem maradhatott ellenmondás nélkül. *Dr. Scholtz Oszkár* a józan polgárság hangját szólaltatja meg, amikor az egyházhoz méltatlannak tartotta az antiszemita láрма hangjának átvételét. Sőt arra biztatta a protestantizmust, hogy ne kövesse a politikai katolicizmus útját: „Ha a keresztény kurzusnak katolikus öröklői nem mérséklék a katholizálásnak azt a lendületét, mely az ő jól felfogott érdekeik szempontjából sem kívánatos, de sőt a nemzeti kereszténység erő kifejtését s a külföldi protestáns államok jóindulatához fűződő érdekeket tekintve, egyenesen káros, akkor a jelenlegi kurzus a hazai protestantizmust valóban külön utakra fogja kényszeríteni.”*

Ha elkésve is, de *Raffay Sándor* püspök is felemelte szavát a verekedő antiszemitizmus ellen. Az „Egyenlőség”, a zsidóság napilapja „A püspök úr már belátja” című cikkében fejezi ki sajnálkozását amiatt, hogy nem előbb hangzott el a püspök figyelmeztető szava.*

Dr. Sztehló Kornél egyetemes egyházunk ügyésze élesen támadja a kereszténység cégére alatt folytatott politikát: „Sajnos, a történelemből látjuk, hogy egyes felekezetek igenis politikát űztek a keresztény vallással, de mi protestánsok, akik Krisztus Urunk tiszta evangéliumának alapján állunk, ezt nem helyeselhetjük, mert ez vallásunk alapelveivel ütközik. Keresztény kurzusnak csak az a kurzus volna nevezhető, mely a kereszténység lényegével, Krisztus Urunk tanításával megegyezik. Ez azonban az antiszemita irányról egyáltalában nem mondható.”* Hasonlóan lép fel *dr. Szeberényi Lajos Zsigmond* békéscsabai esperes, aki nemcsak arra figyelmeztet, hogy a kommunizmus nem a zsidóság alkotása, hanem arra is, hogy „a keresztény kurzus, mint bosszú a proletárdiktatúráért joggal és keresztényellenes visszaélés”.*

Nagy port vert fel a korabeli sajtóban *Duszik Lajos* miskolci lelkésznek a MELE közgyűlésén tett bátor nyilatkozata, amelyben támadta azt a katolikus papot, aki egy zászlóavatási ünnepségen azzal a jelszóval verte be a zászlószöveget: „Üsd a zsidót!” Majd hangoztatta, hogy „senkit a magyar állampolgársággal együttjáró jogok élvezetétől, de a kötelességek teljesítésétől sem elűzni, sem felmenteni nem lehet — vallása miatt.”*

Csaknem minden ehhez hasonló figyelmeztetés éles hangú választ kapott a túloldalról. *Scholtz Oszkár* cikkével kapcsolatos válaszban többek között az szerepel, hogy „a magyar kereszténység egyelőre nem adhatja ki kezéből az aktív antiszemitizmus fegyverét.” Ugyanakkor a szerkesztőség is siet kijelenteni, hogy *Scholtz Oszkár* cikkével egyet nem ért, „az antiszemitizmust elítélő nyilatkozata félreértésekre és a magyar protestantizmus téves megítélésére vezethet.”* A hivatalos egyházi vélemény tehát az antiszemitizmus, ezt hangoztatja a szerkesztőség *Duszik Lajos* fent idézett nyilatkozatával kapcsolatban is.*

Végeredményben tehát, ha egyházunkban nem is maradt ellenmondás nélkül a keresztény kurzus antiszemitizmusa, a hivatalos és az irányító állásfoglalás mindig leszögezte, hogy a Horthy-rendszer politikájának kiszolgálója kíván maradni.

* Evangélikusok Lapja 1920. 33. sz.

* Evangélikusok Lapja 1920. 33. sz.

* Evangélikusok Lapja 1922. 19. sz.

* Evangélikusok Lapja 1922. 14. sz.

* Evangélikusok Lapja 1927. 2. sz.

* Evangélikusok Lapja 1922. 20. sz.

* Evangélikusok Lapja 1927. 2. sz.

Egyedül a Szovjetunió nem írta alá a trianoni békeszerződést. Horthyék a nyugati országok lekötelezettjei voltak, amiért uralomra segítették őket, ezért vállalták a trianoni békét.

Tehát Kossuth 1849-es terve a dunai népek összefogásáról, hogy közös szabadságharc győzelmi ünnepe foghassa őket egybe, nem valósulhatott meg. A szocializmus nemzetiségi politikája, a népek barátsága szintén nem teremthette meg gyümölcsét. A Habsburgok régi bevált receptként alkalmazták a népek elnyomásának biztosítására a nemzetiségi viszályok és ellenségeskedések szítását. Az imperializmus céljainak 1920-ban kiválóan megfelelték az egymás ellen kijátszott kis országok, hogy viszályaik között annál jobban hódíthasson tért a nyugati beavatkozás.

A Horthy-rendszer politikájának egyik alappillére volt a szomszéd népek elleni uszítás és egy új háborúra való felkészülés hangulatának szítása.

Ezt a hangot egyházunkban is meg lehetett találni. Egyházi lapjaink is átvették a keresztény kurzus teológiai szempontból botránys jelszavát: „Csonka Magyarország — nem ország, Egész Magyarország mennyország!”* A szlovák, román, szerb népről egyházi sajtóunkban is leírtak útszéli kifejezéseket,* közöltek háborúra uszító verseket, tüzeltek arra a napra, amikor eljön a bosszú ideje:

„... *Induljon meg akkor innét minden ember.*

Emelje föl újra homlokát a porbul,

Nyíljanak vérrózsák, amerre megfordul,

Bosszúálló kardja tegyen csodát ismét,

Vegye vissza örök, ősi, igaz kincsét!”

(*Mors Imperator. Írta: Nógrádi Pap Dezső*)

Evangélikusok Lapja 1922. 9. sz.

Vitéz Raics Károly tábornok minden egyházi tanítással ellentétben hirdette egyházi sajtóunkban a nemzeti és faji öntudat fasiszta tanait. Vallásos szövegeket használt fűgefalevélként, „*magyar feltámadást*”-hirdet a „*magyar nagypéntek*” után. Ez a valóság nyelvére lefordítva azt jelenti, hogy gyűlölködő irredenta propagandával igyekezett elterelni a tömegek figyelmét a nép felemelésének legfontosabb kérdéséről, s a sovinizmus felszításával akarta előkészíteni a szomszédos országok elleni háborús hangulatot. Nem ok nélkül jelent meg egy horthysta tábornok írása az evangélikus egyházi újság lapjain.*

„Az evangélikus irredentizmus” azt jelentette, hogy az evangélikus egyháznak nemcsak osztoznia kell a horthysta politika célkitűzéseiben, hanem speciális oka van az irredentizmus hangulatának szítására. Ez pedig abban keresendő, hogy igen nagy lélekszámú veszteséget szenvedett egyházunk a trianoni határokkal. A dunáninnen püspökhelyettes jelentése szerint a régi 166 egyházközségből csak 34 maradt meg, ehhez hasonló a tiszai kerület vesztesége is, a bányakerületi püspöki jelentés pedig arról számol be, hogy 115 gyülekezet helyett 64 maradt meg.* Ez persze valóban nagy veszteség volt. Ugyanakkor azonban azt is figyelembe kell venni, hogy a magyarországi evangélikus egyház egy évszázad

* Evangélikusok Lapja 1920. 31. sz.

* Evangélikusok Lapja 1921. 38. sz.

* Evangélikusok Lapja 1924. 1. sz.

* Evangélikusok Lapja 1921, 5, 38. sz.

óta állandó nemzetiségi viszályok tüzeiben égett, időnként felújultak a nemzetiségek külön egyházba tömörülésének vágyai is. De akármilyen súlyos is volt a Trianon következtében beállott helyzet, mindenképpen hiba volt azon a címen, hogy külön evangélikus veszteségeink is voltak, tág kaput nyitni egyházunkban a horthysta irredenta propaganda szólamainak, amelyek arra irányultak, hogy az országot uraló nagyvagyonú réteg kielégíthesse étvágyát Szlovákia, Kárpátukrajna, Erdély és a Délvidék bekebelezésével. Egyházunkban annyira eluralkodott az irredenta politikához szükséges sovíniszta hang, hogy a prédikációk is hemzsegttek „a Kárpátoktól az Adriáig” terjedő igényekről szóló frázisoktól, cikkek jelentek meg Lutherről, mint a nemzeti szellem apostoláról, megpróbálták a nagy reformátort a sovínizmus bajnokaként átfesteni.*

Az egész helyzetre a legjellemzőbb az, amit egy messi országából jött elfogulatlan hívő lelkész, *Gisle Johnson*, a norvég zsidómisszió Budapestre küldött misszionáriusa mondott egy hozzá intézett kérdésre: „Az a benyomásom, hogy itt minden sokkal inkább nemzeti jellegű, mint bárhol, ahol eddig megfordultam!”* Magában véve a nemzeti jelleg nem lett volna baj, ámde ahogyan az megnyilvánult s amilyen célt szolgált, ahogyan háttérbe szorította az Isten evangéliumát, ahogyan a horthysta politika eszközévé vált, úgy mindentől káros volt mind az evangélikus egyházra, mind a magyar dolgozó népre.

Ebben az időben is voltak evangélikus lelkészek, akik Jézus Krisztus szeretetparancsa alapján akarták szolgálni a keresztyén testvérek egymásra találásának és a népek barátságának magasztos célkitűzését. A szlovákiai Evangélikus Lap 1929. július 20-i számának vezércikkében *Endreffy János és lic. Fizély Ödön* lelkészek azt a javaslatot tették, hogy a magyarországi, csehszlovákiai, romániai, jugoszláviai és burgenlandi evangélikusok közös konferenciára gyűljenek egybe a testvériség és barátság ápolására, valamint közös áldozatvállalással indítsanak közös evangélikus lapot, német nyelven megszerkesztve. A konferencia létrehozására fel is szólították *dr. Szlávik Máttyás* volt eperjesi, akkor Magyarországon nyugalomban élő teológiai tanárt, mint akinek volt tanítványai a felsorolt országok evangélikus lelkészei között bőven találhatók.* A

* Evangélikusok Lapja 1929. 30. sz.

Horthy-politika légkörében természetesen nem jöhetett létre sem a konferencia, sem a közös folyóirat, de a kezdeményezés így is szép gesztusa volt a népek közötti gyűlölséget megelőgelt, testvériségre vágyó evangélikus lelkiismeretnek.

Antikommunizmus.

Míg a kisantant államok elsősorban Franciaországra számítottak, addig a Horthy-rendszer az angol kormány szovjetellenes politikájára támaszkodott, de egyre erősödő kapcsolatot tartott fenn az olasz fasizmussal, Mussolinival is. A népet sújtó katasztrofális infláció utáni stabilizációt az angol—amerikai nagytőkének való kiszolgáltatottság árán érte el Horthy-rendszere. Ezzel a Bethlen-kormány bekapcsolódott a szovjetellenes imperialista frontba, amit belföldön Rothermere lord revíziós ígérgetéseivel akartak rokonszenvenné tenni.

Láttuk, hogy 1919. nyara óta hogyan akarták az ellenforradalmi poli-

* Evangélikusok Lapja 1921. 16. sz.

* Evangélikusok Lapja 1922. 7. sz.

tikát becsempészni evangélikus egyházunkba. Sajnos, ez a hatás az évek folyamán sem szűnt meg, sőt újra felütötte a fejét. Mikor már nem lehetett Denikin és Kolcsak győzelmében bízni, sem a terrort emlegetni, akkor legalább azt írták a Szovjetunióról: „Nem annyira a terror, mint inkább a törvény nélküli állapot örli meg az ember idegeit.”*

A proletárdiktatúra leverése után kialakult ellenforradalmi helyzetben a keresztény kurzus volt az az összefoglaló jelszó, amibe belegyömöszölték a reakció egész szellemi fegyvertárát. „Szegedi gondolat”, „szent-istváni gondolat”, „Kárpátoktól az Adriáig”, „Csonka Magyarország nem ország — egész Magyarország mennyország”, „Regnum Christianum”, „bolsevista veszedelem”, stb. stb. — ezek voltak azok a jelszavak, amelyekkel a nemzetközi és hazai reakció megfertőzte a levegőt nemcsak az országban, hanem bent az evangélikus egyházban is. *A keresztény kurzus nyilvánvalóan politikai és nem vallási mozgalom volt. Különösen veszélyes volta abban rejlett, hogy látszatvallásosságával becsempészte magát az egyházi életbe. Ezzel fájdalmasan visszavetette egyházunkat a fejlődés útján. Minden téren terjesztette a konzervativizmust, a hátratekintést, a visszafelé orientálódást, a múltak rekonstrukciójának vágyát, elterelte a figyelmet az igében való újjászületésről, a nagy horizontok meglátásáról, az új feladatoknak új szellemben való megragadásáról, s mindenkéltől a dolgozó nép érdekének szemmeltartásáról.*

Pedig evangélikus egyházunkra nézve hamar kiviláglott a keresztény kurzus tarthatatlan volta. Csakhamar felülkerekedett a Vatikán körmönfont diplomáciájára és a katolikus klérus roppant vagyonára támaszkodó ultramontanizmus, és a jezsuiták vezetése alatt a kurzus a felekezetek harcává fajult, amelyben a protestantizmus siralmas szerepet játszott mindaddig, míg azt a katolicizmust majmolta egyházpolitikailag, amely őt a reverzálsharc és egyéb felekezeti versengés területén kisemmizte gyakorlatilag. Egyházunk pedig csak akkor hű önmagához, ha teljes erejével beleveti magát a hit és erkölcs krisztusi értelemben vett, evangéliumi megújításának és az élet megszentelésének munkájába, amivel egyaránt szolgálatot tehet az emberek üdvösségének és földi boldogulásának.

„Az egyház a politikában.”

Az egyháznak a politikához való viszonya tekintetében nagyjából kétféle felfogás alakult ki.

Az egyik álláspont abból indult ki, hogy mivel a törvények ereje és hatása kétes értékű, míg viszont „a lelkiismeretek evangéliumi befolyásolásának hatása biztos”, ennél fogva nem lehet nélkülözni az egyház segítségét a fennálló társadalmi rend biztosítása érdekében.

Ennek az adott aktualitást, hogy szó volt protestáns politikai párt alakításáról 1931-ben, a gazdasági válság mélypontján. Ennek az indokolt voltát azzal támasztották alá, hogy „a keresztény egyházak kivétel nélkül arra a felismerésre jutottak, hogy a keresztény társadalom megszervezésében, illetve a társadalomnak keresztényen megszervezésében feladataik és kötelességeik vannak.”* Egy protestáns politikai párt alakításának nehézségeit felmérve, annival is beérné ez a felfogás, hogy „egy politikailag

* Evangélikusok Lapja 1921. 20. sz.

* U. o.

* Evangélikusok Lapja 1931. 12. sz.

megszervezett evangélikus egyház valamely más párt számára jelentene erőgyarapodást” De miféle célra kellene az evangélikus egyházat „politikailag megszervezni?” Felelet: a társadalmi élet krisztianizálására. Nem nehéz itt felfedezni a katolikus egyház hatását. A jezsuita szellemben vezetett katolikus egyház minden politikát helyesel, amely révén erősítheti pozícióját és a pápa hatalmát. *A keresztény kurzus római vezetésű politikai ambíciójának a protestáns kifejezőmódja ez: a társadalmi élet krisztianizálása. De csak a kifejezés protestáns jellegű, a tartalom nem az, mert nem az ige uralmának az emberéleteken elvégzett hatalmáról van szó, — amely azután gyümölcsöt terem az élet minden vonatkozásában, tehát társadalmi téren is —, hanem egyházpolitikai pozíció szerzéséről, a társadalmi élet minél több területének egyházi befolyás alá kerülésének célkitűzéséről van szó.*

A másik álláspont dr. Szeberényi Lajos Zsigmond békéscsabai esperes írásában található meg, aki leleplezi az egyháznak, mint állami eszköznek a szálnalmas szerepét: „Hogy hová vezet az, ha az egyház mint állami egyház, pusztá eszköze lesz az államnak, szomorúan látjuk éppen Németország példájából, ahol az evangélikus államegyházat még a világháború előtt egy teológiai professzor gúnyosan nevezte „Kaiserlich privilegierte preussische Staatskirche”-nek. De látjuk az ily felfogás rettenetes következményét éppen Oroszországban, ahol az egyház a cári hatalomnak szolgált eszközzül. A világháborúban az egyház nagyon is messze ment a politikai szolgálatban. A világháború után sincs kijózanodás, sőt mélyebbre süllyedés.” *Szeberényinek igaza volt, az első világháború előtti helyzetnél mélyebbre süllyedt az államegyházi helyzet felé törő tendencia, közelebb kerültünk az ellenforradalmi „dicső” vívmányhoz, a „Kaiserlich privilegierte preussische Staatskirche” fogalmához.*

A „szegedi gondolat” az igehirdetésben.

Ilyen is volt. Az alkalom világosan megmutatja, hogy miről volt szó. A Lelkipásztor c. lelkészi szaklap mintabeszédeket, illetve prédikációkat közölt különféle alkalmi istentiszteletekre. Ilyen például: vitézi telkek adományozásakor*, Horthy Miklós névnapján*, Kereskedő Ifjak Egyesületének zászlóavatási ünnepélyén*, leventeoktatók záróvizsgáján*, a „Hadróá” Nemzeti Szövetség zászlóavatási ünnepén*, megyei leventezászló avatásakor, Horthy jelenlétében*, a nagykanizsai 6. honvéd gyalogezred zászlóavatási ünnepségén Horthy jelenlétében*, a Vasutas Dalkör zászlóavatásakor*, stb. stb.

Tartalmi szempontból jellemző az, ami a Lelkipásztor 1925. márc. számának két prédikációjában tükröződik. Az egyik március 15-i hazafisi beszéd 1. Kőr. 9, 24—27. alapján. A másik Máté 22, 15—21. alapján tartott igehirdetés. Mindkettő *kétféle mennyországról* szól: egy égiről és egy

* Evangélikusok Lapja 1925. 35. sz.

* Lelkipásztor 1925. márc. és máj.

* Lelkipásztor 1925. nov.

* Lelkipásztor 1926. ápr.

* Lelkipásztor 1926. ápr., szept.

* Lelkipásztor 1927. nov.

* Lelkipásztor 1928. máj.

* Lelkipásztor 1928. nov.

* Lelkipásztor 1929. jan.

földiről, ez pedig Magyarország. Ennélfogva a keresztény embernek is kettős életcélja van: „az égi mennyország: Isten országa” és „a földi mennyország, Magyarország, melyet a költő így fejez ki: „Csonka Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország.”

Stráner Vilmos, a gyakorlati teológia professzora is megalkotta a cserkész-, levente-, zászlóavató és egyéb hasonló alkalmi istentiszteletek áradatát és cikket írt, amelyben bemutatta egy vasutas sporttelep felavatásának istentiszteleteit. A plébános misézett az alkalmi oltártól, az evangélikus lelkész az alkalmi szószékről mondott alkalmi beszédet, majd a rabbi mondott alkalmi áldást. Ennek az esetnek a kapcsán felveti Stráner Vilmos a kérdést: „Hány esetben felel meg ilyen alkalmakkor az ünnepi beszéd igazán az igehirdetés követelményeinek és hány esetben különbözik a többi gyöngye vagy „fényesen kivágott” szónoklattól csak annyiban, hogy elmondójuk papi palástot ölt és beszédét bizonyos liturgikus kerettel (üdvözlés — Miatyánk-áldás) veszi körül, ami sokszor a beszéd tartalmához viszonyítva inkább bántó, mint épületes lehet.”*

Nyilvánvaló, hogy itt a politikai katolicizmussal való versenyyfutás áldozatává lett egyházunk. „Presztizs-okokból” és a „paritás elve miatt” nem akartak lelkészeink lemaradni a katolicizmus mögött, azonban ezt csak azon az áron lehetett megtenni, hogy ugyanakkor feláldozták egyházunk kincsét, az evangéliumot, s mindenféle „gondolatbukfencnek” segítségével hozták összefüggésbe az Isten ígéjével valamely horthysta ünnepség hangulatát.

Még kirívóbb volt a helyzet a kormányzó születés- és névnapján tartott templomi istentiszteletek során, vagy Szent István ünnepén, amikor egészen közel került az igehirdető a fasiszmus dicsőítéséhez, a „szegedi gondolat” és a „szentistváni gondolat” magasztalásában. Egyházunkban is kialakult Horthy körül egy émelyítő személyi kultusz, amelyben a többi egyház papjaival versengve, már azt sem lehetett tudni, hogy lehet-e még egyáltalában fokozni Horthy dicséretét. Bizony idegen tűz került ezzel az Úr oltárára. Bizony összekeveredett az ilyen esetekben az evangélium hangja az úri osztály hangjával.

*

A fenti dokumentáció bemutatja a Horthy-korszak egyházpolitikai alapjait. Lényegében azonos volt ez az alap valamennyi reakciós politikai rendszer magatartásával. Ennél többet, vagy újabbat nem tudtak kitalálni sem a Horthy-korszakban, sem az 1956-os ellenforradalom restaurációs terveiben.

Ugyanakkor a felsorakoztatott tények azt is bemutatják, hogy a reakció egyházpolitikája mennyire méltatlan az egyházhoz, mennyire lealázó erkölcsileg, mennyire képtelenség teológiailag. Ezt nem ma állapítjuk meg először, hanem — amint láttuk — lényegében így látták ezt a világos látású és tiszta jellemű kortársak is, hiszen azért tették szóvá — már amennyire lehetett — a helyzet fonákságait. Ma már nyilvánvaló, hogy azok jártak helyes úton, akik intették az egyházat az Isten ígéjéhez való hűségre, mert ez szükségképpen eredményezte a néphez való hűséget is. A reakciós egyházpolitika viszont végérvényesen megsejyenyült akkor, amikor a fasiszta háború poklában összeomlott mind a Horthy-rendszer, mind az ahhoz kapcsolódó egyházi magatartás.

A szubjektív emlékek és mende-mondák helyett jó nekünk a történelmi dokumentációk tárgyilagos fényében visszanézünk a múltba. Így látjuk meg, hogy mit üzem számunkra a történelem.

Dr. Otlyk Ernő

* Evangélikusok Lapja 1926. 39. sz.

BÉKE-ÖRJÁRAT

Az az érzésem, hogy egyházunk békeszolgálatát az elmúlt esztendőkhöz képest sokszor nem vettük elég komolyan. Elnagyvultok és felületesen végeztük, pedig mélyreható alapvetéssel és körültekintő gondossággal kellett volna végezni. Sokszor hiányzott belőle a teológiai meg-alapozottság és mondanivalónk megfogalmazásában pongyolán és nem az egyház hangján szóltunk.

Pedig egyre inkább rá kell jönnünk: az egyház szolgálatának ez a része nem a peremére tartozik egész szolgálatunknak, és nem is valamiféle függeléke. Az emberiség életének ebben a szakaszában, az atomkorszakban a háború és béke kérdése lét és nemlét kérdése. Az egyháznak ez a szolgálata beletartozik abba a nagyobb összefüggésbe, amit politikai istentiszteletnek lehet nevezni. (V. ö. Lelkipásztor 1958. évi 10. szám 577—580. o.) Akik ismerik Iwand professzornak az elmúlt év őszi Teológiai Akadémiánkon tartott előadását, valamint Vogel professzornak a debreceni konferencián tartott előadását, azok meg-éreztek valamit abból a roppant súlyú felelősségből, ami ebben a kérdésben a keresztyénséget terheli.

Az alábbiakban külszázbeli egyházi lapokban való tallózásunk eredményéből szeretnénk felmutatni valamit ebben az összefüggésben. Szeretnénk megmutatni azt, hogy Európa-szerte különféle egyházakhoz és teológiai irányzatokhoz tartozó teológusok, felelős egyházi férfiak milyen mélységes komolysággal foglalkoznak ezzel a kérdéssel. Úgy véljük, hogy ezek a szemelvények segíthetnek a magunk munkájának elvégzésében. Mert nem kétséges, hogy ebből a munkából: az emberiség békéjéért és ebben az esetben ez azt jelenti: létéért és jövődjéért való fáradozásból nekünk is ki kell vennünk a részünket. S a ránk eső részt nem végezheti el más helyettünk.

*

Az „*Amt und Gemeinde*” című lap (az ausztriai evangélikus egyház hivatalos lapja) 1958. évi 12. számában *D. dr. Franz Fischer* cikket írt „*Wann begann das Atomzeitalter?*” (Mikor kezdődött az atomkorszak?) címmel. Cikkében arról ír, hogy az elmúlt év december 22-én volt éppen húsz esztendeje annak, hogy Otto Hahn berlini Nóbeldíjas atomfizikus felfedezése megnyitotta az atomkorszakot. Amikor azután 1945. július 16-án az újmexikói sivatagban megtörtént az első atomrobbantás, az „ezer napnál ragyogóbb” atomnap fényében egy csapásra megváltozott a világ arculata. Nemcsak eddig elképzelhetetlen energiaforrás nyílt meg az emberiség előtt, hanem mindent meghaladó pusztító erejű fegyver is jutott az ember kezébe. Hirosima és Nagasaki 250 000 áldozata megrendítő módon szemléltette ezt. A fentemlített, akkor angol fogolytáborban tartózkodó Hahn professzor az atombombák gyilkos pusztításának hallatára öngyilkosságot akart követni; ekkora súlytal nehezedett lelkiismeretére felfedezésének következménye.

Az 1954. március 1-én a Csendes-óceánon felrobbantott első hidrogénbomba újabb állomás az atomkorszakban. Ennek az első atombomba pusztító hatását sokszorosan felülmúló kísérletnek lettek áldozatai a „*Fukuryu-Maru*” nevű japán halászhajó szerencsétlen utasai, akiket a lezárt kísérleti zóna határán jóval kívül ért a rádióaktív hamueső.

Hahn professzor 1955-ben elhangzott rádióbeszédében rámutatott arra, hogy a további atomkísérletek végzetes módon fertőzik a levegőt s hogy tíz kobaltköpenyes hidrogénbomba elég ahhoz, hogy a földön minden élőlény sorsát megpecsételje.

Húsz éve élünk már az atomkorszakban. E húsz év alatt világunk oly gyökeres módon változott meg, hogy azt hasonlítani sem lehet az emberi történelem megelőző évezreideihez. Atomfizikusok, mint Hahn, Heisenberg, Weizsäcker és mások, továbbá Albert Schweitzer számos felhívással fordultak nemcsak a természettudósokhoz és technikusokhoz, hanem az államférfiakhoz is, rámutatva arra, hogy az atombomba nem alkalmas eszköz az igazság, vagy a haza védelmére, sem a béke biztosítására. Az atomkorszak tökéletesen megváltoztatta a háború és béke, támadás és védekezés, barát és ellenség fogalmát. A háború ugyanis nem az ellenség legyőzése, hanem egyúttal öngyilkosság is. Az ún. béke, amelyben folytatják az atomkísérleteket, ártatlan és ismeretlen áldozatok meggyilkolása s a háborúnak ún. békeidőben való továbbfolytatása alattomos fegyverekkel.

Az atomkorszak az embert a legsúlyosabb felelősség döntése elé állítja, ami elé valaha is a történelem során került, s amely azt követeli, hogy a népek együttélését egészen új alapokra kell helyezni. Igazi koegzisztenciát kell teremtenünk, meg kell tanulnunk *együtt élni* azokkal, akik másképpen gondolkoznak abban a meggyőződésben, hogy Isten nem egyformásított, hanem sokszínű emberiséget akar. Ennek az egymás mellett élésnek bele kell fejlődnie az egymással való *együttműködésbe*, olyan nagy feladatokon, amiknek megoldása az egész emberiségre vár, mint pl. az éhség ellen való küzdelem; mert az emberiségnek még ma is egyharmada éhezik. A legmagasabb cél azonban az, hogy az emberiség eljusson a népeknek testvéri módon *egymásért való élésére*, amikor békében és barátságban beszélnek meg az ellentéteket. Mert a technika korában az egész emberiség életrehalálra osztatlan sorsközösségben van összefűzve.

A keresztyén gyülekezet feladata, hogy példát mutasson ebből az egymás mellett egymással és egymásért való élésből az apostoli intés értelmében (Rm 12, 2; Fil 2, 5—kk). Isten feltárta az ember előtt a mindenség titokzatos erőforrásait. Kérünk kell a történelem Urát, tanítsa meg a népeket és az embereket az atomerővel való felelősségteljes gazdálkodásra — fejezi be cikkét dr. Fischer.

*

D. Niemöller Márton a múlt év karácsony előtti hetében Berlin—brandenburgi gyülekezetekben tartott előadást „A keresztyén ember és az atomfegyver” címen.

„A fehér ember ma a bibliabeli hamis sáfárhoz hasonlít, akinek kiadta már Ura az útját és itt az utolsó alkalom, hogy éljen a még megmaradt lehetőségeivel s barátokat szerezzen magának — vagyis tegyen végre valamit a békéért. Japánban a hirosimai atombombát „keresztyén bombának” nevezik. Ez megrendítő s ennek arra kellene indítania bennünket, hogy valami mást is mutassunk a világnak, mint a fehér faj ötszázéves gyámkodásának ezt a szörnyű eredményét. A békéért nemcsak a politikusok felelősek, hanem minden ember és ez már a családi békénél kezdődik. A békéről való keresztyén üzenetet nemcsak hirdetni kell, hanem egész életünkkel meg is mutatni.”

Az atomfegyverkezés teljesen elvesztette értelmét, mióta tudjuk, hogy a kobaltbombával az ember *nemcsak életet* olthat ki, *hanem*

magát az életet is teljességgel megsemmisítheti s a földet visszataszítja a teremtés előtti káoszba. Azóta a háború és béke, védelem és fegyver kifejezései elvesztették régi értelmüket. Például nem lehet békéről akkor szó, ha ún. békeidőben kísérleteznek tömegpusztító fegyverekkel, tekintet nélkül a rádióaktív sugárzás következményeire, amik a tudósok véleménye szerint majd nemzedékek múlva fognak megmutatkozni.

Niemöller azt mondta, hogy most eljutottunk annak az útnak a végéhez, amely akkor kezdődött, amikor az ember először vett a kezébe egy követ, hogy vele ellenfelét eltalálja. Az ember azzal a paranccsal lett emberré, hogy szeresse Istent és felebarátját. Ehelyett elbizakodottságában Isten helyére akar lépni, Isten parancsolatait megvetette s azok helyébe az önzés, az elnyomás és az erőszak törvényt állította. A keresztyén embernek fel kell vetnie azt az alapvető kérdést, hogy mit mond Jézus mindezekhez. Sehoh az egész Újtestamentumban és Jézus beszédeiben nem találunk biztatást az erőszak alkalmazására, hanem csak arra, hogy a rosszat jóval kell legyőzni. Jézus megszabadított minket a bűn hatalmából azzal, hogy magára vette és elhordozta a gyűlölet és erőszak minden következményét és sohasem vált ellenségeinek ellenségévé. Egész élete a felebarátnak való szolgálatban telt el. Ez az a mérték, amin keresztyénségünknek feladatait és magatartását megmérni kell.”

*

Tudvalevően D. Niemöller elnököt Németország atomfegyverkezésével kapcsolatos magatartásáért sok támadás érte. A hessen-nassauai lelkészek testvérközössége elnökük mögé állva nyilatkozatot adott ki a múlt év november végén. Ebben rámutatnak a lelkészek arra, hogy minden lelkész, tehát Niemöller is szolgálatában magának az egyház Urának felelős, lelkiismeretétől kényszerítve fel kell emelnie szavát és ebben nem korlátozhatják még ún. egyházi érdekek sem.

„Az evangélium arra kötelez bennünket, hogy óvó szavunkat fel-emeljük az atomtömegpusztítás bűne ellen és Jézus szeretetével hívjunk mindenkit a békére. Köszönetet mondunk elnökünknek azért, hogy az evangéliumi igehirdetésnek ezt a szolgálatát mindezideig vállalta és végezte.”

*

A *Stimme der Gemeinde* című folyóirat múlt évi 23. száma *Fritz Vilmartól* ismertetést hoz Eugen Rosenstock-Huessy „*Heilsgeschichte wider Theologie*” című művéről. Ebben arról van szó, hogy korunkban az emberiség sorsa az egész földön eltéphetetlen szálakkal fűződött össze. Sem egy földrész, sem egy nép nem élhet többé magában és magának. A németekből európaiak lettek, a hottentóttákból afrikaiak. Az atombomba kikényszeríti a háborúk történetének végét. A háború megszűnt politikai eszköznek lenni. Ahhoz, hogy az emberiség története folytatódhassék, a háborúnak még a gondolatát is ki kell kapcsolni. A feladat többé nem az, hogy ellenfeleinket legyőzzük — mert az atomfegyver esetében nincs többé győzelem —, hanem az, hogy barátainkká tegyük.

A népek és vezetőik sokhelyütt még nem értették meg ezt a világtörténelmi fordulatot. Pedig ha nem tanuljuk meg azt, hogy egymással éljünk anélkül, hogy egymáson uralkodni akarnánk, el vagyunk veszve. Szentnek és sérthetetlennek véljük az államok szu-

verénítésának gondolatát s elfeledkezünk arról, hogy *a ma néger törzsei holnapi gazdasági partnereink*. Itt történni kell valaminek. Eugen Rosenstock-Huessy úgy véli, hogy a világ ifjúságának kell sorompóba állnia. Azt javasolja, hogy békevilágsszolgálatot kellene szervezni. A világ több pontján össze kellene gyűjteni a világ minden nemzete ifjúságának képviselőit fajra, világnézetre való tekintet nélkül az emberiség nagy, közös feladatain való egészen gyakorlati együttmunkálkodásra.

A szerző részletesen kifejti ezt a gondolatot. Építkezésekre, elmaradott, vagy ínségben élő tájak népei között gyakorlati szolgálatra gondol. Gondolatairól és elképzeléseiről természetesen lehet vitatkozni s azok gyakorlati kivihetőségét megkérdőjelezni. Felhívása azonban mindenképpen jele egy éber keresztyén lelkiismeret erőfeszítésének, korunk nagy kérdésével való tuskodásának.

*

Örjáratunkat befejeztük, vagy legalábbis itt meg kell szakítanunk. Nincs hely arra, hogy folytassuk az idézeteket, csak ízelítőt szerettünk volna adni abból, amire az előljáróban utaltunk: hogyan birkóznak keresztyén emberek Európa-szerre az emberiség nagy kérdésével. Jó lenne, ha ezekből a példákából indításokat merítenénk.

Groó Gyula

D. DR. VETŐ LAJOS:

Schweitzer Albert

Schweitzer Albert a mai emberiség egyik legérdekesebb és legértékesebb személyisége. A két részre bomlott világnak mindkét felén a legismertebb emberek közé tartozik. Jóval túl van 80. életévén, de most is felfigyel az egész világ, ha a béke ügyében szót emel, mint például 1958. márciusában. Már korábban híressé vált, mint az afrikai őserdők doktora, aki európai karriert hagyott ott 30 éves korában, hogy az afrikai betegeket gyógyítsa. Mint orgonaművészt is ismerik szerre a világon, s a magyar rádió is gyakran közvetíti orgonajátékát. Nemcsak evangélikus ember, hanem kiváló hittudós is és eredeti foglalkozására nézve evangélikus lelkész.

Önéletrajzából öt esztendeje állítottam össze ezt a magyar életrajzát. Nekem sok örömet szerzett műveinek, s különösen önéletrajzáának olvasgatása, s úgy gondoltam, hogy mások is szívesen ismerkednek meg vele nálunk közelebről. Nem hallgattam el sokszor eredeti gondolatait sem, amelyek teológiai és filozófiai szempontból érdekesek.

Kommentárt és kritikát nem fűzök gondolataihoz. Először az lenne kívánatos, hogy egyáltalán megismerjük és megértsük, és nem az, hogy kritizáljuk. Ugyis elég sok támadás éri őt magas kora ellenére a kapitalista Nyugaton azért, hogy a nukleáris fegyverek, a velük való kísérletezés s általában a háború ellen ismételten olyan határozottan szót emelt, noha 80 éves korában a Nobel-békedíjjal tüntették ki. Mi szeretettel és tisztelettel gondolunk reá, s azt kívánjuk Istentől, hogy ko-

runknak ez a nagy öregje érje meg mielőbb világpolitikai törekvéseinek sikerét. Ezért sokan küzdenek a nyugati világban is, nálunk is. A szocialista államok a lényegükből folyóan védik a békét és fáradoznak a béke elmélyítésén. A szocialista államokban élő egyházak szintén lényegükből folyóan imádkoznak és dolgoznak a békéért. Hogy ez a küzdelem nálunk is még tudatosabb és még erőteljesebb legyen, ebből a célból is hasznos Schweitzer Albert érdekes életrajzának az olvasása. Ő maga mondta 1954-ben a Nobel-békedíj átvétele alkalmával: „Hogy sikerül-e biztosítani a békét vagy sem, az egyes emberek állásfoglalásán múlik — és ezért az olyan népeken, amelyek az ilyen egyénekből kollektíve tevődnek össze.”

Schweitzer Albert 1875. január 14-én született az Elzászban lévő Kaysersbergben, ahol apja evangélikus lelkész volt. Atyai nagyapja tanító és organista volt s apjának három testvére is hasonló hivatást töltött be. Anyja papeány volt; 1916-ban lovasság gázolta agyon.

Már ötéves korában jelentkezett zenei tehetsége. Organálni nyolcéves korában kezdett, amikor a lába még nem érte el a pedált.

A gimnáziumban a történelem és a természettudományok iránt érdeklődött. 1893-ban a strassburgi egyetemen kezdett teológiát tanulni. Különösen érdekelte Holtzmann professzor, aki a szinoptikus evangéliumokról (Máté, Márk, Lukács evangéliuma) tartott előadásokat. Katonáskodása idején is a szinoptikusok titkaival foglalkozott. Főleg azzal a kérdéssel viaskodott, hogy miért mondja Jézus Keresztelő Jánosról a következőket: „Bizony mondom néktek: az asszonyoktól születtek között nem támadott nagyobb Keresztelő Jánosnál; de aki legkisebb a mennyeknek országában, nagyobb nálánál” (Máté 11:11). Az a szokásos magyarázat, hogy Jézus e szavaiban bírálta a Keresztelőt és alacsonyabb fokra helyezte a saját híveinél, nem nyugtatta meg, mert ezek a hívők is asszonyoktól születtek. Tünődései arra a feltevésre vezették, hogy amikor Jézus a Keresztelőt szembeállítja Isten országának tagjaival, akkor számol azzal a különbséggel, mely a közönséges és a messiási világ között fennáll. Mint a természeti világ szülötte a Keresztelő a legnagyobb azok között, akik addig éltek. De a mennyek országának tagjai többé nem természeti emberek. A messiási ország hajnalán olyan változáson mentek át, mely őket az angyalokéhoz hasonló természetfeletti állapotba emelte. Mivel ők tehát most már természetfeletti lények, közöttük a legkisebb is nagyobb, mint a legnagyobb ember, aki valaha is megjelent a természeti világban. Keresztelő János nem tagja ennek az országnak. Páratlan nagysága csupán a természeti világban jelentkező nagyság. — Rájött arra is, hogy Jézus nem olyan országról beszélt, melyet ő vagy a tanítványok alapítanak és valósítanak meg a természeti világban, hanem olyanról, amelyet várni kell, s amely a természetfeletti korszak csaknem rögtön beálló hajnalával jelentkezik. Már egyetemi tanulmányi éve alatt önállóan igyekezett foglalkozni a szinoptikus kérdéssel és Jézus életének problémáival.

Egyetemi tanulmányai alatt is képezte magát zeneileg. Bach műveivel már ekkor megismerkedett, sőt játszotta őket. Wagner Richard „Tannhäuser” című operája volt az első darab, amelyet színházban látott és hallott. Wagner zenéje annyira a hatalmába kerítette, hogy több napnak kellett eltelnie, míg újra képes volt figyelni az iskolában az előadásokra.

1897-ben nekilátott, hogy letegye első teológiai vizsgáját. Írásbeli

dolgoztának tétele a következő volt: „Schleiermacher tanítása az úrvacsoráról, összehasonlítva az újtestamentomban és a reformátori hitvallásokban található felfogásokkal”.

Írásbeli dolgozata újra elvezette az evangéliumok és Jézus életének problémájához. Kénytelen volt észrevenni, hogy a korabeli egyházi és teológiai nézetek mennyire nem kielégítőek az úrvacsorára vonatkozólag. Feltűnt neki, hogy Schleiermacher híres dogmatikájában hogyan tárgyalja az úrvacsorát. Máté és Márk szerint Jézus nem utasítja a tanítványokat az úrvacsora megismétlésére. Meg kell tehát barátkoznunk azzal a gondolattal, hogy az úrvacsora *ismétlésének* szokása a tanítványoktól és nem magától Jézustól ered. Már ekkor derengeni kezdett előtte, vajon az úrvacsorának az a jelentősége, amelyet Jézus és tanítványai adtak neki, nincsen-e kapcsolatban annak a messiási ünnepnek a várásával, mely az Isten országában fog lezajlani, s melynek közeli eljövetelet várták.

1898-ban és 1899-ben Párizsban és Berlinben tanult. A párizsi protestáns teológiai fakultáson *Sabatier*-t és *Ménégoz*-t hallgatta. Egyidőben továbbképezte magát a zenében is. *Liszt Ferenc* egyik tehetséges nőtanítványának volt a tanítványa. Párizsban főleg *Kant* vallásfilozófiájával foglalkozott.

Berlinben *Harnack*, *Pfleiderer*, *Kaftan*, *Paulsen* és *Simmel* előadásait hallgatta. Harnackkal személyes jó viszonyba került, s később is levelezett vele. Berlini tartózkodása során idejének nagy részét *Stumpf* professzorral töltötte, a híres pszichológussal, akinek lélektani tanulmányait és kísérleteit nagyon érdekeseznek találta, sőt akinek mint kísérleti személy is segített. Berlin szellemi élete mélyebb benyomást gyakorolt reá, mint Párizs, amelyen éppen akkoriban tartott izgalomban a *Dreyfus*-per. Boldogan emlékszik arra, hogy *Reimann* professzor, a *Kaiser Wilhelm-Gedächtniskirche* orgonistája megengedte neki, hogy rendszerezen játsszon orgonáján.

1899 nyarán visszatért Strassburgba és letette filozófiai vizsgáját. Tanárai szerették volna, ha a filozófiai fakultáson magántanár lesz, ő azonban a teológia mellett döntött. Ebben szerepet játszott, hogy egyik professzora szerint az emberek nem szívesen látták volna, ha a filozófia magántanára rendszeresen prédikál, viszont a prédikálás számára élet-szükséglet volt. „Valami egészen csodálatosnak tartottam, hogy szólhatok minden vasárnap egy gyülekezetnek az élet legmélyebb kérdéseiről.”

1899 december elejétől fogva az egyik strassburgi templomnak lett a segédlelkésze. A templomnak két öregebb papja volt. A délutáni istentiszteleteket végezte és a konfirmandusokat oktatta. Ezek a szolgálatok számára állandó örömforrások voltak. A délutáni istentiszteletek kis gyülekezete lehetővé tette, hogy intim stílusban prédikáljon és jobban fejlesse ki magát, mint a délelőtti istentiszteleteken. Nagy hallgatóság előtt még öreg napjaiban is lámpaláz gyötri. Amint paptársai öregebbek lettek, egyre gyakrabban prédikált délelőttönként is. Beszédeit teljesen kidolgozta. Néha két-három vázlatot is írt. Mindamellett, amikor prédikált, nem kötötte magát gondosan kidolgozott és előre betanult beszédeihez. Gyakran egészen más formába öntötte mondanivalóját. Délutáni beszédei olyan rövidek voltak, hogy a gyülekezet egyes tagjai panaszt emeltek ellene egyik idősebb lelkésztársánál. Amikor az megkérdezte tőle, mit válaszoljon a gyülekezet vádaskodó tagjainak, *Schweitzer* azt válaszolta, hogy mondja meg nekik, ő csak egy szegény segédlelkész, aki rögtön megakad a beszédben, ha úgy érzi, hogy már semmi mondani-

valója sincs a textusról. Idősebb lelkészársá megintette azzal, hogy húsz percnél rövidebb beszédeket ne mondjon.

Lelkészársai közül az egyik a pietizmussal enyhített orthodoxia képviselője volt, a másik pedig liberális. Mindannyian azonban szolgálatakat testvériesen és harmonikusan töltötték be.

Különösen szívesen foglalkozott konfirmandusokkal. Minél kevesebb házfeladatot adott nekik, hogy a konfirmációi órák felüdülést jelentsenek számukra. Az óra utolsó tízpercét arra fordította, hogy a konfirmandusok mondják el vele együtt a bibliai idézeteket és énekverseket. Ezzel az volt a célja, hogy a konfirmandusok azokat könnyen nélkül tudják és egész életükre magukkal vihessék. Az evangélium nagy igazságait igyekezett beléjük plántálni. Ugyanakkor arra törekedett, hogy konfirmandusaiban felébredjen az egyház iránti szeretet és a szükségérzet a vasárnapi istentiszteletek ünnepi órája iránt. Arra tanította őket, hogy tartsák tiszteletben a hagyományos egyházi tanokat, de ugyanakkor szigorúan ragaszkodjanak Pál apostolnak ahhoz a kijelentéséhez, hogy *ahol Krisztus lelke van, ott szabadság van.*

Az így elvetett mag sok jó talajra talált, mint ahogy később tapasztalta. Felnőtt tanítványai gyakran köszöngették neki, hogy Jézus vallásának alapvető igazságait közelvitte szívükhöz és gondolkodásukhoz, s így egész életükben ragaszkodhattak vallásukhoz.

Strassburgi állásának az volt a nagy előnye, hogy sok ideje maradt tudományos munkára és zenére. Amikor a konfirmandusokkal nem volt dolga, különösen sok szabadideje volt: évente összesen három hónap. Ilyenkor gyakran megfordult Párizsban és apjának parókiáján, Günsbachban.

Miután befejezte Kantról szóló tanulmányát, a filozófiától visszatért a teológiához. Mindazt, amit Jézus életének problémáival kapcsolatban kiderített, igyekezett összefoglalni egy értekezésben, amelyet licenciatúsi vizsgájára akart benyújtani. Az utolsó vacsoráról szóló tanulmányai kibővítették látókörét és érdeklődését. Jézus életének probléma-területéről nyílegyenesen került bele a primitív keresztyénség probléma-körébe. Az úrvacsora problémája mindkét területet érinti. Rájött arra, hogy az úrvacsora eredete és jelentősége azért olyan rejtélyes, mert sohasem foglalkoztak komolyan sem Jézus gondolatvilágával, sem a primitív keresztyénséggel. Ugyanúgy soha nem látták tisztán Jézus hitének igazi problémáit és a primitív keresztyénség hitét, mivel a vizsgálódás sosem indult ki az úrvacsora és a keresztyénség problémáiból. Ilyen megfontolások alapján határozta el, hogy megírja az úrvacsora történetét Jézus életével és a primitív keresztyénség történetével kapcsolatban.

Az úrvacsora problémájáról szóló munkájával 1900. július 21-én megszerezte a teológiai licenciatúsz fokozatát. Egy másik dolgozatával, mely a Messiás-gondolat és a szenvedés titkát tárgyalja, 1902-ben elnyerte a strassburgi egyetemen a magántanári fokozatot.

Az *úrvacsora* problémájáról szóló munkájában mindennek előtt szemügyre veszi az idevonatkozó tudományos teológiai megoldásokat egészen a tizenkilencedik század végéig. Kifejti, hogy az őskeresztyénség gyakorlata szerint az úrvacsora valami egészen más volt, mint Jézus engesztelő halála szakramentális ismétlése, vagy szimbolikus megjelenítése. Annak idején a kenyér és a bor felett hálaadó imádságot mondtak, ami a várt messiási vacsorára mutatott. Eucharisztianak, vagyis hálaadásnak nevezték. Minden vasárnap a korai órákban tartották meg s így Jézus feltámadásának napján a hívek az Ő visszatérésére gondoltak s vele kapcsolatban *Isten országának megjelenésére.*

A messiási gondolatról és a szenvedés titkáról szóló tanulmányában szembeszáll azzal a korabeli teológiai felfogással, mely szerint mivel Jézus kezdeti sikereit később sikertelenség váltotta fel, ezért jutott arra a gondolatra, hogy Istenországa ügyéért és a lelki Messiás-gondolat megőrzéséért meg kell halnia. Ez a felfogás Schweitzer szerint tarthatatlan. Először is a legrégebb források, Márk és Máté evangéliuma szerint nyoma sincs annak, hogy Jézus Isten országának realiztikus várását el akarta volna spiritualizálni.¹ Másodszer pedig ezek az evangéliumok semmit sem tudnak arról, hogy Jézus sikeres ténykedésének periódusát sikertelenség váltotta volna fel. A legrégebb források szerint Jézus a késői judaizmus Messiás-várásában élt. Ez a Messiás-várás a régi prófétáktól ered, továbbá Dániel könyvéből. Hogy miben áll a Messiás-várás, azt Énoch könyvéből, Salamon zsoltáraiból, Báruch és Esdrás apokalipsziséből tudjuk. A Messiás-várásnak ezt a módját Jézus minden külsőségével együtt osztotta. De megtöltötte hatalmas erkölcsi erővel. A Törvényen és az írástudókon túlmenően megköveteli a szeretet abszolút etikájának² gyakorlását, mint a bizonyítékát annak, hogy akik a Messiást várják, valóban Istenhez és a Messiáshoz tartoznak és ki vannak választva az eljövendő ország tagjaul.

Schweitzer szerint az addigi teológiai kutatások abban tévedtek, hogy szerintük Jézus a késői zsidó Messiás-varást spiritualizálta, holott Ő valójában egyszerűen beleillesztette abba a szeretet etikai vallását. Rámutat arra, hogy modern gondolkodásmódunk tiltakozik eleinte az ellen, hogy Jézus mély vallásossága és etikája össze lenne kombinálva ilyen naív realizmussal. Schweitzer azonban úgy látja, hogy ez a kombináció — tény.

Azzal szemben, hogy Jézus nyilvános működésében sikeres és sikertelen korszakokat kellene megkülönböztetnünk, rámutat arra, hogy Jézust nemcsak Galileában, hanem a jeruzsálemi templomban is lelkes tömeg veszi körül. Követői között biztonságban érzi magát. A tömeg támogatása lehetővé teszi, hogy a templomban erőteljes támadásokat intézzék az ellen, hogy Jézus mély vallásossága és etikája össze lenne kombinálva ilyen naív realizmussal. Schweitzer azonban úgy látja, hogy ez a kombináció — tény.

Az addigi felfogásokkal ellentétben a két legrégebb evangélium alapján Schweitzer rámutat arra, hogy Jézus gondolkodását, tanítását és cselekvését a világ közeli végének és a természetfeletti messiási királyságnak a várása határozta meg. Ezt a magyarázatot eszchatológiai magyarázatnak nevezte el, az eszchatológia pedig a zsidókeresztén tanítást jelenti arról, hogy mi fog történni akkor, ha eljön a világ vége.

Mindezek alapján Jézus nyilvános pályáját és annak végét a következőképpen írja le:

Isten országa nem olyasmi, ami máris elkezdődik, hanem tisztán jövődöbéli dolog. Nem gondol Jézus arra sem, hogy ő már maga a Messiás. Csupán arról van meggyőződve, hogy a messiási ország megjelenésekor, ha a kiválasztottak a számukra elkészített természetfeletti létformába jutnak, Ő jelentetik ki Messiásnak. Jövendő méltóságának tudata az Ő titka marad. Népéhez csupán úgy szól, mint Istenországa közeledésének a hírnöke. Hallgatóinak nincs szükségük arra, hogy tudják, ki az, akivel dolguk van. Ha majd Istenországa megjelenik, akkor

¹ Elspiritualizálni = a földi, történelmi valóságból a szellemi, képzeletbeli „világ”-ba áthelyezni.

² etika = erkölcsstan.

úgyis megtudják. Mielőtt azonban Istenországa eljönne, Jézusnak híveivel együtt a Messiás érkezését megelőző megpróbáltatásokat kell hűségesen elviselniök. Ez szintén a késői zsidó tanításnak felel meg. Jézus várja ezeket a megpróbáltatásokat.

Olykor bizonyosra veszi, hogy Istenországa megjelenésének órája eljött. Sietve kiküldi tanítványait kettesével Izrael városaiba, hogy terjesszék a hírt. Máté 10 szerint figyelmezteti őket, hogy készüljenek fel az előzetes megpróbáltatásokra. Nem is várja őket vissza, hanem biztosítja őket afelől, hogy „az Emberfiának jövetele” bekövetkezik, mielőtt végigjárják Izrael városait. Jézusnak ez a váradalma azonban nem teljesebbik be. A tanítványok visszatérnek anélkül, hogy bármiféle üldöztetésben lett volna részük. A Messiás megérkezését megelőző megpróbáltatásnak semmi jele, a messiási ország nem jelenik meg. Ezt a tényt Jézus azzal magyarázza, hogy előzőleg még valamilyen eseménynek kell megtörténnie. Derengeni kezd előtte, hogy Isten országa csak akkor jön el, ha ő, a Messiás-jelölt szenvedésével és halálával vezekel a választottakért, s így menti meg őket a Messiás érkezését megelőző megpróbáltatásoktól.

Annak a lehetőségével Jézus már számolt, hogy az irgalmas Isten megkímélheti a választottakat a megpróbáltatásoktól. *A Mi Atyánkban, mely Istenországa eljövételéről szóló imádság,* a híveknek azért kell könyörögniök, hogy Isten ne vigye őket „kísértésbe”, hanem szabadítsa meg őket a „Gonosz”-tól. A kísértés itt nem jelent egyéni kísértést a bűnre, hanem azt a megpróbáltatást, amelyet Isten jóváhagyásával az idők végén a „Gonosz”, vagyis a Sátán zúdit a hívőkre. *Jézus tehát azzal a gondolattal megy a halálba, hogy Isten hajlandó a hívekért való engeszteléseképpen elfogadni a magaválasztotta halált és így elengedni a Messiás érkezését megelőző megpróbáltatást.* Engesztelő halálának vállalása Ézsaiás 53-ra támaszkodik. Szenvedése és halála szükségességét Caesarea Filippi környékén tárja fel tanítványai előtt. Közli azt is, hogy ő az eljövendő országnak az a személyisége, az „Embernek Fia”, akinek ezt a szenvedést és halált vállalnia kell. Ezután megy fel húsvét előtt Jeruzsálembe. Tanítványait kivéve senki sem tudja, kinek hiszi magát Jézus. Jeruzsálembe való érkezése alkalmával az ujjongás nem a Messiásnak szól, hanem a Dávid házából való názáreti prófétának. Júdás árulása nem abból áll, hogy besúgja a Szanhedrinnak, hol lehet Jézust elfogni, hanem, hogy elmondja: Jézus messiási igénnyel lépett fel.

Jézus azt várta tehát, hogy engesztelő halála után minden közbeeső megpróbáltatás nélkül rögtön eljön a messiási királyság. Ezért mondja bíráinak, hogy meg fogják őt látni, mint az Embernek Fiát, aki Isten jobbán ül és eljön az égnek felhőivel (Márk 14:62). Az utolsó vacsora alkalmával pedig kijelenti, hogy nem fog mindaddig inni a szőlőtöke gyümölcséből, míg tanítványaival együtt nem iszik az Ő Atyjának országában. Ilyenformán utolsó földi vacsorája alkalmával tanítványait az eljövendő messiási vacsorára társaiul szenteli fel. Ettől az időtől fogva legközelebbi hívei, akik bizonyosak abban, hogy meg vannak hívva a messiási vacsorára, az utolsó vacsora folytatásaképpen ceremoniális vacsorákra gyülekeznek össze, amelyeken az étel és ital felett imádságokat mondanak Istenországnak és a messiási vacsorának mielőbbi eljövételéért.

Húsvét reggelén a tanítványok a sirt üresen találják. Mivel lelkesen várják azt a dicsőséget, amelyben Mesterük csakhamar megjelenik, látómaik vannak Róla: feltámadott a sírból, s bizonyosak afelől, hogy fent

van a mennyben s hamarosan megjelenik, mint Messiás és hozza az Istenországot.

1902. március 1-én a strassburgi teológiai fakultáson Schweitzer megtartotta inaurális¹ értekezését. Témája ez volt: „A Logosz²-tan a negyedik evangéliumban”. Elmondotta, hogy a jánosi evangélium Krisztus vitáinak homályos helyei addig nem érthetők, amíg nem úgy tekintjük őket, mint előzetes intelmeket, amelyekkel Jézus hallgatóit előkészíti arra, hogyan fogadják a szentségeket, melyek erejüket a Logosztól veszik, s amelyek az ő halála után lesznek hatékonyakká és használatosakká.

A fakultás két tagja helytelenítette Schweitzer történetkutatási módszerét és tiltakozott egyetemi előadóként való alkalmazása ellen. Holtzmann azonban pártjára állt, s így az egyetemen előadhatott.

1906-ban jelent meg a Jézus életére vonatkozó kutatások történetéről szóló műve, az első kiadásnak azonban a címe még ez volt: „Reimarustól Wredéig.”

Reimarus (1694—1768) hamburgi orientalista professzor volt az első, aki Jézus életét azon az alapon kezdte magyarázni, hogy Ő magáévá tette kortársainak a Messiásra vonatkozó eszkatológiai váradalmait. Művét, melynek címe: „Jézusnak és tanítványainak céljáról”, először Lessing adta ki a szerző halála után. Wrede (1859—1907) breslauer teológiai tanár: „A messiástitik az evangéliumokban” című művében viszont megpróbálta cáfolni, hogy Jézust eszkatológiai elgondolások irányították volna és ezt a meggyőződését következetesen odáig fejlesztette, hogy Jézus nem tekintette magát a Messiásnak, hanem csupán tanítványai tették meg annak halála után. Reimarus és Wrede neve jelenti azt a két pólust, melyek között a Jézus életére vonatkozó kutatás mozog és Schweitzer ezért adta könyvének az említett címet.

Könyvében rámutat arra, hogy azok a történészek, akik legelőször próbálták Jézus életét tudományosan feldolgozni, kötelezve érezték magukat arra, hogy engedélyt kérjenek a modern történetírói módszereknek Jézus életére, illetve az evangéliumokra való alkalmazására.

A XVIII. és a XIX. század elején Jézust úgy rajzolták meg, mint akinek az volt a célja, hogy a zsidó vallás nem spirituális tanításától népét racionális³ hitre vezesse, mely felül és túl van minden dogmán, s mely szerint Isten szeretet, és Isten erkölcsi királyságát kell megvalósítani a földön. Különösen arra törekedtek, hogy Jézus csodáit természetes történéseknek tüntessék fel, melyeket azonban a tömeg félreértett. Általában arra törekedtek, hogy véget vessenek minden csodahitnek. Ebben az időben nem hajlandók tudomást se venni arról, hogy Jézus igehirdetésében a késő judaizmus eszkatológiai-messiási tana szerepet játszott. A kutatások mindenek előtt az evangéliumok kritikai megvizsgálásával foglalkoztak, hogy megállapítsák elbeszéléseik történeti értékét. Ez a XIX. században kezdődött, s több évtizedig folytatódott.

A XIX. században fokozatosan épült ki az a modern történeti fel-fogás, hogy Jézus megkísérelte a korabeli judaizmus realiztikus messiási reménysegit spiritualizálni, továbbá, hogy ő úgy lépett fel, mint spirituális Messiás és Isten etikai királyságának alapítója és végül, hogy amikor az Őt meg nem értő nép elfordult tőle, akkor szánta rá magát

¹ inaurális = székfoglaló.

² Logosz = beszéd, ige, ész (v. ö. logika).

³ racionális = ésszerű.

arra, hogy ügyéért meg fog halni és így segíti győzelemre. Jézus életének ilyen értelmű leírásai közül a legismertebb *Renané* (1863), továbbá *Harnacké* (1901).

1860-tól fogva azonban egyre világosabb lett, hogy nem lehet fentartani ezt a felfogást, mivel Jézus sokat beszél egészen realiztikusan az Emberfiának és a messiási királyságnak az eljövételéről, ami akkor történik, hogyha ennek a világnak vége lesz. Ha az idevonatkozó kijelentéseket komolyan vesszük, csak két lehetőség marad: vagy elismerjük, hogy Jézus a késői zsidó eszchatológia eszmevilágában élt, vagy pedig, hogy csak azok a mondásai eredetiek, amelyekben valóban spirituális módon beszél a Messiásról és a messiási királyságról, míg a többi a primitív kereszténység adta a szájába, mely visszaesett a késői judaizmus realiztikus nézeteibe. A kutatók először a második lehetőség mellett foglaltak állást. Hogy Jézus osztotta volna a késői judaizmus messiási eszméit, annyira érthetetlen, sőt sértő lett volna az akkori felfogás szerint, hogy inkább képesek voltak kételkedni a két legrégebbi evangélium megbízhatóságában és tagadni azon kijelentéseket egy részének az eredetiségét, amelyek ilyen tartalmúak. Amikor azonban ez a felfogás tovább fejlődik, s megpróbálja megállapítani a különbséget aközött, ami ténylegesen „spirituális-messiási” és ami hamis „eszkatológiai-messiási”, világossá válik, hogy végül is tagadásba kell venni, vajon Jézus valaha is Messiásnak hitte magát. Ami azokat a részleteket illeti, hogy Jézus közli tanítványaival a titkot, mely szerint Ő a Messiás, mindenestől „eszkatológiai-messiási” jellegűek, de szerintük Jézus mindössze annak a személynek tartja magát, aki majd a világ végén úgy fog megjelenni, mint az Embernek Fia.

Az a kérdés, hogy vajon Jézus eszchatológikusan gondolkodott-e vagy sem, azon fordul meg tehát, hogy vajon Ő magát Messiásnak tartotta-e, vagy sem. Aki ezt elismeri, kénytelen elismerni azt is, hogy Jézus eszméi és váradalmi a késői judaizmus eszchatológiai típusának felelnek meg. Viszont, aki elutasítja, hogy ez Jézus gondolkodásában szerepet játszott, el kell utasítsa azt is, hogy Jézusnak bármiféle messiási öntudata lett volna önmagára nézve. Ez utóbbi módon dolgozik állhatatosan Wrede (A messiástitok az evangéliumokban 1901). Munkájában végig az a feltevés vezet, hogy Jézus a nyilvánosság előtt egyszerűen mint tanító jelent meg és csak halála után, vagyis követőinek képzeletében lett messiássá. Ezt a későbbi felfogást azonban olyan formán érvényesítették az eredeti hagyományban, hogy Jézus titokban tartotta messiási mivoltát.

Ha kételkedünk abban, hogy Jézus eszchatológiai, messiási bizonyosság vezette, akkor kikerülhetetlen logikával jutunk el arra a következtetésre, hogy a két legrégebbi evangéliumban semmi sincs, amit történeti értékűnek lehetne elfogadni, kivéve néhány egészen kevés általános tudósítást egy bizonyos Názareti Jézus tanítói ténykedéséről. A kutatások ezek után maguk jutottak el annak a szükségességére, hogy elismerjék Jézusnál az eszchatológikus messiási eszmék meglétét. A század végén tört utat ez a felfogás, amint azt csodálatos világossággal *Johannes Weiss* heidelbergi teológus fejtette ki „*Jézus igehirdetése Isten királyságáról*” című könyvében (1892). A tudományos teológia titokban azt a reményt táplálta, hogy nem kell elfogadnia azt, amit Weiss javasol. A valóságban azonban *Schweitzer* szerint inkább tovább kell mennie, mint ameddig *Weiss* eljutott. *Weiss* úgy tünteti fel a dolgot, hogy Jézus eszchatologikusan gondolkozott és beszélt. Ellenben nem gondolt arra, hogy *Jézus cselekedeteit* is eszchatologikus eszmék határozzák meg. *Jézus el-*

határozását, hogy meg fog halni, Weiss úgy magyarázza, hogy a szokásos módon feltételezi a kezdeti sikert és a későbbi sikertelenséget. Schweitzer szerint végig kell gondolni annak a ténynek a következményeit, hogy Jézus valóban a késői zsidóság eszchatológikus messiási gondolatvilágában élt, és ennek megfelelően kell Jézus cselekedeteit és elhatározásait is megérteni. Ez az eljárás lehetővé tette, hogy az eladdig érthetetlennek tartott evangéliumi részleteket is megértsük és hitelesnek tartsuk. Jézus életének ez az eszchatológiailag történő magyarázata Schweitzer szerint véget vetett minden kételynek Márk és Máté evangéliumának a hitelessége tekintetében. Kiderült, hogy Jézus nyilvános működésére és halálára vonatkozólag olyan tudósításokat tartalmaznak, amelyek hűségesen követik a hagyományt, mely részletek tekintetében is megbízható.

Amint Schweitzer Jézus életéről szóló két könyve lassanként ismeretessé vált, mindenfelől azt a kérdést intézték hozzá, mit jelent az eszchatológiai Jézus számunkra. Ő maga is már könyveinek készítése során állandóan foglalkozott ezzel a gondolattal. Ugyanakkor, amikor Jézus életére vonatkozólag oly sok történelmi rejtélyt oldott meg, s emiatt érült, az a kínos tudat gyötörte, hogy ez az új felismerés nyugtalanságot és nehézséget fog jelenteni a keresztyén kegyesség területén. Azzal viggasztalta magát, amit Pál apostol szavaiból gyerek korától fogva annyira szeretett: „Semmit sem tehetünk az igazság ellen, hanem csak az igazságért” (2. Kor. 13:8). Miután a lelki dolgok lényeges természete az igazság, minden új igazság végeredményben nyereséget jelent. Ami igaz, minden körülmények között értékesebb, mint az, ami nem igaz. És ez érvényes a történelmi igazságokra nézve is. Mégha az igazság olyan külsőben is jelentkezik, amely a hitéletnek nehézségeket okoz, a végeredmény sosem lehet rányelve káros, sőt nagyobb mélységekbe vezet. Ezért a vallásnak nincs oka arra, hogy megpróbálja tagadni a történelmi igazságot.

Ezzel kapcsolatban Schweitzer életrajzában így kiált fel: „Milyen erősen is állana a keresztyén igazság a mai világban, ha a történelmi igazsághoz való viszonya minden tekintetben olyan lenne, amilyennek lennie kellene. Ahelyett, hogy az igazság jogait érvényesíthette volna, a kegyesség mindannyiszor, amidőn nehézségeket okozott neki, az igazságot különböző módon kezelte, de tudatosan, vagy öntudatlanul mindig úgy, hogy vagy elkerülte vagy megosztotta vagy elnyomta. Ahelyett, hogy elismerte volna, hogy az ilyen új elemek valóban újak és igazolta volna őket cselekedeteivel, mesterséges és vitatható érvekkel törekedett visszaszorítani a múltba. A keresztyénség helyzete má kemény küzdelmet követel meg abból a célból, hogy a történelmi igazsággal jó kapcsolatba kerüljön, miután ezt a múltban oly gyakran nélkülözte”.

„Micsoda helyzetbe is kerültünk mi ma” — folytatta Schweitzer — tisztán csak azért, mivel a legkorábbi keresztyén korszakban olyan művek jelenhettek meg, melyek hamisan az apostolok neveit viselték abból a célból, hogy nagyobb tekintélyt biztosítsanak a bennük levő gondolatok számára. Ez egész keresztyén nemzedékek számára a kínos diszharmonia forrását okozta. Egyfelől ott voltak azok, akik a bizonyító anyag nagysága miatt nem zárhatták ki a lehetőségét annak, hogy az újtestamentumban olyan írások is vannak, melyek értékes tartalmuk ellenére, melyeket megszerettünk, nem hitelesek. Másfelől pedig ott voltak azok,

akik a legrégebbi keresztyén gondolkodás jó hírnevének védelmében megpróbálták kimutatni, hogy ez nincs bebizonyítva. Ugyanakkor azok, akiket az egész baj miatt okolni lehet, aligha voltak tudatában annak, hogy bármilyen rosszat tettek volna, mert egyszerűen követték azt a szokást, amely általános volt az ókorban és amit akkoriban senki sem kifogásolt: hogy azok az írások, amelyek nézetük szerint valamely személyiség gondolatait fejezték ki, valóban tőlük származnak."

Miután pedig Schweitzer a korai keresztyénség történelmével volt elfoglalva, s oly gyakran kellett foglalkoznia a történelmi igazság elleni bűneinek következményeivel, *lelkismeretes harcosává lett a mai keresztyénség becületének*, — mint ő maga mondja. Az lenne az eszményi, ha Jézus a vallási igazságot olyan formában prédikálta volna, amely független bármilyen történelmi korszaktól, úgyhogy azt egyszerűen és könnyen átvehetnék a következő nemzedékek. Ezt azonban szerinte Jézus nem tette és erre kétségtelenül meg volt az oka.

Ilyen formán — mondja Schweitzer — *bele kell nyugodnunk abba a ténybe, hogy a szeretet jézusi vallása olyan gondolatrendszer részeként jelent meg, mely feltételezte a világ közeli végét*. Ezt az utóbbit szerinte mi nem tudjuk elfogadni abban a formában, ahogyan az akkor hirdettetett, hanem le kell fordítanunk a modern világképnek megfelelően. Szerinte ezt naívan és burkoltan eddig is megtettük. A textus szavaitól eltérően Jézus tanítását úgy interpretáltuk, mintha egyezne a saját világgépünkkel. Most azonban kénytelenek vagyunk elfogadni azt az evidens tényt, hogy a vallási igazság korszakról korszakra különbözik. Ami lényeges szellemi és etikai természetét illeti, a keresztyénség vallási igazsága ugyanaz maradt az évszázadok folyamán. A variációk csupán annak külső formáját érintik, amelyet a változó világnézetekből vesz magára. Így a szeretet jézusi vallása, mely először a késői zsidó eszchatológiai várakozás keretén belül jelenik meg, később a görög, a középkori és a modern világnézetben találta meg helyét. Mindamellet lényegileg az évszázadok folyamán ugyanaz maradt. Csupán viszonylagos a jelentősége annak, hogy az egyik vagy a másik gondolatrendszer fogalmaiban jelentkezik. Az a döntő, hogy az emberiséget milyen mértékben befolyásolja azon szellemi és etikai igazság révén, amely kezdetlől fogva tartalmát alkotja.

Mi mai emberek Schweitzer szerint nem várjuk, hogy Isten országa természetfeletti eseményekben valósul meg, mint ahogyan azok várták, akik először hallhatták Jézus igehirdetését. Az a meggyőződése, hogy Isten országa csak úgy valósulhat meg, ha Jézus lelkének ereje munkálkodik szíveinkben és a világban. *Az egyetlen fontos dolog, hogy Isten országának eszméje teljesen uralkodjék felettünk, úgy ahogyan Jézus követelte követőitől*.

A Hegyi Beszéd hatalmas gondolatát, nevezetesen, hogy Isten megismerésére és a vele való közösségre a szeretet által jutunk el, Schweitzer szerint Jézus beleviszi a késői zsidó messiási váradalomba anélkül, hogy bármiképpen spiritualizálni akarta volna Isten országának realiztikus eszméit. Az a szellemiség azonban, amely a szeretetnek ebben a vallásában rejlik, szükségképpen és fokozatosan áthatotta mindazokat az eszméket, amelyek kapcsolatba kerültek vele. Ilyenformán a keresztyénségnek az a sorsa, hogy a spritualizáció állandó folyamatán keresztül fejlődjék tovább.

Jézus Schweitzer szerint sose vállalkozik arra, hogy a Messiásról és Istenországról szóló késői zsidó dogmákat megmagyarázza. Őt nem az

érdeklí, hogy a hívek hogyan tudják kiszínezni a dolgokat, hanem hogy erős legyen bennük a szeretet, amely nélkül senki sem tartózkodhat Istenhez, és nem lehet tagja Isten országának. Minden igehirdetésnek lényege a szeretet és általában a szív felkészítése Isten országára. A messiási dogma a háttérben marad. Ha olykor-olykor nem említéné, könnyen el is felejthetnénk, hogy mindenütt feltételezi. Ez a magyarázata, miért lehetett oly sokáig figyelmen kívül hagyni a tényt, hogy a szeretet jézusi vallását keletkezésének kora határozta meg. *A késői zsidó eschatológia, központjában a Messiás várásával, az a kráter, amelyből a szeretet örök vallásának lángja feltört.*

Amikor engedjük, hogy a történeti Jézus maga beszéljen a gyülekezethez szóló keresztyén igehirdetésünkben, Schweitzer szerint ez nem jelenti, hogy az igehirdető újra meg újra kifejtse, milyen helyet foglalt el textusa abban a gondolatrendszerben, mely a Messiás eljövételére és a világ végére támaszkodott. Elegendő, ha a hívek elfogadják mint természetes tényt, hogy Jézus a világ végének és Isten országának a váradalmában élt, ami majd természetfeletti módon jelenik meg. Azonban bárki is prédikálja Jézus evangéliumát a mai embereknek, szükséges, hogy tisztázza önmaga előtt, mi volt Jézus kijelentéseinek az eredeti értelme és hogy a történeti igazságon át megtalálja az utat az örök igazsághoz. És akkor észre fogja venni, hogy amikor így kezd dolgozni, é^{tt} meg először igazán mindazt, amit Jézus nekünk, mai embereknek akar mondani. Sok lelkész erősítette meg Schweitzert abban a tapasztalatában, hogy a történetileg megismert Jézus, noha más gondolatvilágból beszél, mint amilyen a miénk, az igehirdetést nem hogy nehezebbé nem teszi, hanem inkább megkönnyíti. Nagy jelentősége van szerinte annak a felismerésnek, hogy amikor Jézus kijelentéseit halljuk, olyan gondolatvilágba lépünk, amely nem a miénk, s egy olyan gondolatrendszerben, mely feltételezi a világ végét, az aktív szeretet etikáját alapozta meg. Mégha a történeti Jézuson van is valami, ami különös nekünk, az Ő valóságos személyisége sokkal erősebben és közvetlenebbül hat reánk, mintha a dogmában közeledik felénk. Személyisége a dogmában kevésbé élő. A kutatások modernizálták és közelebb hozták. Aki elég bátor arra, hogy szembenézzen a történeti Jézussal és meghallgassa, amire tanít hatalmas kijelentéseiben, hamarosan felhagy az olyan kérdezősködéssel, hogy vajon ez a különösnek látszó Jézus ugyan mit tudna még neki mondani. Olyannak fogja ugyanis megismerni Őt, mint aki engedelmességet követel tőle. *Jézus nem kívánja a ma emberétől, hogy megértse személye titkát. Ezt nem kívánta kortársaitól sem. Az egyetlen dolog, amit megkívánt tőlük, az volt, hogy olyan embereknek bizonyuljanak, akik az Ő hatására többé nem olyanok, mint a világ és ennél fogva részesei az Ő békességének.*

Ilyen gondolatok közepette fejezte be Schweitzer „A Jézus életére vonatkozó kutatások története” című könyvét a következő szavakkal: „Mint ismeretlen és névtelen jön hozzánk éppen úgy, mint ahogy a tóparton közelítette meg azokat az embereket, akik semmit sem tudtak arról, hogy Ő kicsoda. A szavai ugyanazok: Kövess engem! és olyan feladatokat ad nekünk, amelyeket a mi korunkban kell neki elvégeznie. Parancsol. És azok előtt, akik engedelmeskednek neki, legyenek bár bölcsek vagy együgyűek, fel fogja tární önmagát mindazon keresztül, amit megtapasztalhatnak a vele való közösségben az Ő békéjéből és aktivitásából, szenvedéséből és küzdelméből, *míg egyszer csak rájönnek arra, mint ki mondhatatlan titokra, hogy Ő kicsoda...*”

Sokan megrendülnek Schweitzer szerint, amikor megtudják, hogy a történeti Jézus tévedhetett, mivel Isten természetfeletti országa, melynek megjelenését küszöbönállónak jelentette ki, nem jött el. De mit tehetünk tekintettel arra, amit világosan közölnek az evangéliumok? — veti fel a kérdést Schweitzer. Vajon Jézus lelke szerint járunk-e el, ha kockázatos és szofista magyarázatokkal próbáljuk helyreigazítani kijelentéseit, míg csak azok meg nem egyeznek azzal a dogmatikai tanítással, hogy Ő tévedésre semmiképpen nem lehetett képes? Ő maga sohase tartott igényt az ilyen mindentudásra. Ahogyan magyarázta annak az ifjúnak, aki Őt „Jó Mester”-nek nevezte (Márk 10:17 stb.), hogy egyedül Isten jó, ugyanúgy Ő ma is szembefordulna azokkal, akik isteni csatlakozhatatlansággal szeretnék Őt felruházni. A lelki igazság ismerete nem tart igényt arra, hogy a világtörténet eseményeinek és a közönséges élet dolgainak ismerete támassza alá. Birodalma egészen más síkon nyugszik, mint az utóbbi és teljesen független tőle. A történeti Jézus mélyen megragad bennünket azzal, hogy alárendelte magát Istennek. Ebben nagyobbakat mutatkozik, mint a dogma Krisztus-személyisége, mely a görög metafizika igényeinek engedve Őt mindentudónak és tévedésre képtelennek tünteti fel.

*

Annak a ténynek a kimutatása, hogy Jézus tanítását eszchatológia határozta meg, Schweitzer szerint nagy csapás volt a *liberális protestantizmusra*. A liberális protestantizmus nemzedékeken keresztül kutatta Jézus életét abban a meggyőződésben, hogy a történelemtudomány haladása májd egyre világosabbá teszi Jézus vallásának dogmátlan jellegét. A XIX. század végén már úgy látta, hogy véglegesen be van bizonyítva: vallásos gondolkodásunk minden további nélkül a sajátjának vallhatja Jézusnak az Isten országaról szóló vallását abban az értelemben, hogy Isten országát a földön meg lehet valósítani. Csakhamar kénytelen volt azonban beismerni, hogy ez Jézusnak csupán olyan értelmű tanítására illik, amelyet öntudatlanul modernizáltak, nem pedig Jézusnak valóban történetileg igazolt tanítására. Schweitzer maga is szenvedett emiatt, nevezetesen, hogy ő is közreműködött annak a Krisztus-képnek a lerombolásában, amelyre a liberális keresztyénség alapozta bizonyágtételét. Ugyanakkor meg volt győződve róla, hogy a *liberális keresztyénségnek nem kell szükségképpen történelmi illúziókra támaszkodnia*, hanem ugyanúgy építhet a történelem Jézusára, továbbá, hogy a liberális keresztyénség igazolását önmagában bírja. Mert, ha a liberális keresztyénségnek fel is kell adnia azt, hogy hitét az addig szokásos módon azonosítsa Jézus tanításával, Jézus lelke nem ellene van, hanem mellette. Jézus kétségtelenül a késői zsidó messiási dogmába illeszti tanítását. Azonban nem gondolkozik dogmatikusan. Nem formuláz tantételeket. Távol áll tőle, hogy bárkinek a hitét aszerint ítélje meg, dogmatikailag egy bizonyos felfogás szempontjából helyes-e vagy sem. *Sehol nem kívánja hallgatóitól, hogy gondolkodásukat áldozzák fel hitükért*. Éppen ellenkezőleg: arra indítja őket, hogy gondolkozzanak el a valláson. A hegyi beszédben az etikumot, mint a vallás lényegét árasztja szíveikbe, s arra indítja őket, hogy a kegyesség értékét aszerint ítéljék meg, mit cselekszik az ember erkölcsi szempontból.

A messiási reménység keretén belül, mely betöltötte hallgatóinak szívét, az erkölcsi hit tüzét gyújtja fel. Ilyenformán a hegyi beszéd a liberális keresztyénség megdönthetetlen okmányává válik. *Az az igazság,*

hogy az erkölcs a vallás lényege, szilárdan támaszkodik Jézus tekintélyére. Mindezen túl a szeretetnek az a vallása, amelyet Jézus tanított, megszabadult minden dogmatizmustól, amikor a világ küszöbön álló végére vonatkozó késői zsidó váradalom megíusult. A forma, amelybe az anyag öntetett, darabokra tört. Ilyenformán meg van a szabadságunk arra, hogy Jézus vallása eleven erővé legyen gondolkodásunkban úgy, amint annak tisztán lelki és erkölcsi természete megköveteli. Schweitzer mindehhez hozzáteszi, hogy ő tudatában van annak, mennyi érték rejlik abban az egyházi keresztyénségben, amelyet görög dogmák közvetítettek számunkra, s amelyet oly sok évszázadon keresztül a keresztyén kegyesség éltetett. *Az egyházhöz szeretettel, tisztelettel és hálával ragaszkodik. Mégis mint olyan ember tartozik hozzá, aki hivatkozik Pál apostol kijelentésére: „Ahol az Úr Lelke, ott a szabadság”, és mint aki hiszi, hogy azok szolgálják jobban a keresztyénséget, akik a szeretet jézusi vallása iránt teljes odaadást tanúsítanak, mint azok, kik a hitcikkelyekben nyugszanak meg. Ha az egyházban megvan Jézus Lelke, akkor benne helye van a keresztyén kegyesség minden formájának, még annak is, mely korlátlan szabadságot követel magának.*

Schweitzer számára nem volt könnyű feladat engedni annak a belső elhívásnak, hogy nyomást gyakoroljon a keresztyén hitre: béküljön meg őszintén a történeti igazsággal. Mégis örömmel szentelte magát ennek a feladatnak, mivel bizonyos afelől, hogy az igazságszeretet minden dologban Jézus Lelke szerint való.

*

Jézus életéről szóló művével csaknem egyidőben írta meg Schweitzer francia könyvét *Johann Sebastian Bachról*. Könyvében megmagyarázza Bach muzsikájának igazi természetét és eligazítást ad abban a tekintetben, hogy hogyan kell Bachot helyesen játszani. A könyv 1905-ben jelent meg, s Bachot úgy mutatja be, mint aki a hangok költője és festője. De inkább hang-festő, mint hang-költő. Zenéje közelebb áll Berliozéhoz, mint Wagneréhez. Ha a szöveg fullasztó ködről, dühöngő szélről, áradó folyókról, dagályról és apályról, hulló falevelekről, lélekharang kongásáról a bátran lépő bízó hitről, vagy a kezét bizonytalanul összekulcsoló gyöngye hitről, a gögösről, aki megaláztatik és az alázatosról, ki felmagasztaltatik, a lázadó Sátánról, az ég felhőin hintázó angyalokról szól, ezt mind látjuk és halljuk Bach zenéjében. Áldott békesség, élő öröm, szaggató fájdalom, vagy kín fejeződik ki zenéjének ritmikusan visszatérő motívumaiban. A zene lényege éppen az, hogy költői és festői módon plasztikus gondolatokat fejezzen ki. A zene a hallgató teremtő képzetére apellál, s arra törekszik, hogy lángragyújtsa azokat az érzelmi tapasztalatokat és látomásokat, melyeknek eredetét köszönheti. A zene azonban erre csak akkor képes, ha az, aki a hang nyelvét használja, rendelkezik a gondolatok visszadásának rejtelmes képességével, úgy, hogy világosság és határozottság tekintetében túlszárnyalja a kifejezés természetes erejét. Ebben a tekintetben Bach Schweitzer szerint a legnagyobb között is a legnagyobb. Bach zenéje gótikus építészet hangokká transzformálva.

Schweitzer szerint súlyos bünt követ el Bach zenéjének a stílusa ellen, aki műveit nagy zenekarokkal és tömeg-kórusokkal adja elő. Megemlíti, hogy alt és szoprán szempontjából Bach nem használt női hangokat, hanem kizárólag fiúhangokat, még szólók számára is. A férfihangokból álló kórus ugyanis homogén egészet alkot. Szerinte Bachot

általában túl gyorsan játszik. Az olyan zene, amely feltételezi a hangok vonalának vizuális megértését, a hallgató számára kaosszá lesz, ha a gyors tempó lehetetlenné teszi a megértést. Bach úgy gondolkodik, mint a hegedűs. Hangjegyeit össze kell kapcsolni egymással, s ugyanakkor külön kell választani egymástól olyan módon, ahogyan azt a hegedű vonója teszi. Bach zongora-kompozícióit is úgy lehet jól előadni, ha az úgy történik, mintha hegedű-kvartett adná elő.

Bach könyvének függelékésképpen 1905-ben jelent meg Schweitzer értekezése az *orgonaépítésről*. Egész életén át rendkívüli érdeklődést tanúsított a jó orgona iránt. Akkor, amikor az orgonákat gyárilag kezdték előállítani, síkra szállt a régi mesterek által készített orgonák megtartása mellett, mert azok szerinte jobbak. Sokat hadakozott azért, hogy a régi kis orgonát ne cseréljék fel a gyülekezetek gyárilag készített sokkal nagyobb új orgonával. Ebben is igazságszeretete vezérelte, mivel szerinte a régi kis orgonák jobbak, mint a gyárilag előállított hatalmas orgonák.

1905 különben az az év, amelyben elszánta magát arra, hogy *misszió-náriusi szolgálatot vállal*. Erre az indította, hogy visszatekintett addig lefolyt életére, tehát harminc évre. Úgy érezte, hogy neki általában véve boldog élet jutott mások gondokkal és szenvedésekkel viaskodó életéhez képest. Már iskolásgyermek korában mélyen megrendítette, amikor bepillantott iskola-társai nyomorúságos lakásvizszonyaiba. Arra gondolt, hogy atyjának parókiáján testvéreivel együtt ő milyen ideális viszonyok között élhetett. Később is gyakran erőt vett rajta ez az érzés. Amíg az egyetemen tanulhatott, sőt a tudomány és a művészet terén eredményeket is érhetett el, mindig azokra kellett gondolnia, akiknek nem jutott osztályrészül ez a boldogság anyagi, vagy egészségi állapotuk miatt. 1896-ban a pünkösdi ünnepeket atyja parókiáján töltötte. A ragyogó nyári reggelen, amikor felébredt, az jutott eszébe, hogy mindezt a boldogságot nem tekintheti magától értetődőnek. Valamit ellenszolgáltatás-képpen kell tennie érte. Mialatt odakint madarak daloltak, elhatározta, hogy harminc éves koráig a tudományért és a művészetért fog élni, hogy azután az emberiség direkt szolgálatára szentelje életét. Sokszor próbálta önmaga előtt tisztázni, mi rejlik ránézve Jézusnak ebben a kijelentésében: „Aki meg akarja tartani az ő életét, el fogja veszíteni és aki elveszíti az ő életét érettem és az evangéliumért, meg fogja menteni.” Jézusnak erre a kijelentésére most megtalálta a választ és külső boldogságának ráadásául belső boldogság töltötte be.

Az nem volt világos előtte még ekkor, hogy milyen természetű legyen a tervbevett tevékenység. Ezt a körülményekre bízta. Egy dolog azonban bizonyos volt előtte, nevezetesen, hogy *közvetlenül kell szolgálnia az emberiséget, bármilyen jelentéktelen területen is*. Először valamilyen európai tevékenységre gondolt. Megpróbált foglalkozni elhagyott, vagy elhanyagolt gyermekek nevelésével és gondozásával. Erre baráti kört is szervezett diáktársaiból, s vagyonos ismerőseiket rendszeresen felkeresték adományokért. Mivel igen szemérmes és társaságban nehézkes ember volt, az ilyen kolduló látogatások nagy gyötrelmet jelentettek számára. Későbbi munkája szempontjából azonban ez is hasznos előkészületet jelentett.

1904 őszen egy újság került a kezébe, melyet a párizsi missziói társaság adott ki. A lapot ismerte, mert atyja a gyülekezetét rendszeresen tájékoztatta a misszióról. Amikor este fáradtan érkezett szállására, gépiesen felnyitotta az újságot és szeme megakadt egy cikken, melynek ez

volt a címe: „A Kongómisszió szükségletei”. Arról volt szó, hogy a misszióknak nincs elég munkása Gaboonban, Kongó gyarmat északi részében. A cikkíró kifejezte azt a reményét, hogy azok között, akik ezt a közleményt olvassák, valaki majd rászánja magát a sürgős munkára. Harmadik születésnapján, néhány hónappal később, már azal tölti idejét, hogy mint a példázatbeli ember, aki tornyot akar építeni, számíttatja a költségeket. Az eredmény az volt, hogy döntött: direkt emberszolgálatra vonatkozó tervét az egyenlítői Afrikában fogja megvalósítani.

Amikor barátai és ismerősei tudomást szereztek tervéről, azt hitték, megzavarodott. Hivatkoztak arra, hogy milyen nagy szolgálatokat tehet az emberségeknek, ha otthon marad, s tovább folytatja tudományos és művészi munkáját. Elhatározása azonban — mint írja — nem valami belső nyugtalanságnak volt a következménye, amelynél fogva valami hősiességgel és rendkívüli dolgot akart véghezvinni, hanem a józan megfontolás.

*

Elhatározását nem volt könnyű megvalósítani. Kezdetül fogva kétes volt előtte, hogy a párizsi missziói társaság alkalmazni fogja-e. A misszió ugyanis akkoriban kizárólag pietista és orthodox körök kezében volt. Egyházi és teológiai téren a liberális kereszténység volt ugyan fölényben, s a liberális kereszténység támogatta is a missziói munkát abból a célból, hogy ezen az úton is javítsa az emberi társadalom helyzetét a pogány világban. A pietista és orthodox kezekben levő missziói társaságok el is fogadták mindazt a jelentős anyagi segítséget, amelyet a liberális protestantizmus nyújtott nekik, de viszont csak olyan misszionáriusokat alkalmaztak, akik elfogadták a pietista tanításokat. A liberális protestantizmus idehaza egyházi munkával és a teológiai tudomány művelésével volt elfoglalva, s hiába nyújtott óriási anyagi támogatást a missziói munkához, Schweitzer szerint mégis az lett róla a felfogás, hogy nem érti a missziói munkát és nem tesz érte semmit.

Schweitzernek is, mint akkoriban mindenkinek, aki missziói munkára jelentkezett, hitbeli felfogásáról vizsgán kellett volna beszámolnia. Noha a párizsi missziói társaság szerinte a legjózanabbak közé tartozott, mégis annak vizsgáló bizottsága komoly kifogásokat emelt Schweitzer teológiai állásfoglalása ellen. A bizottság egyes tagjai még abba se akartak belemenni, hogy mint orvos álljon be a munkába. Az akkori missziói társaságoknak ez a magatartása volt az külsőleg, ami Schweitzert azon kívül, hogy Jézustól kapott szeretetével közvetlenül akarta az embereket szolgálni, arra indította, hogy orvosi diplomát szerezzen.

Érdekes mindaz, amit Schweitzer elmond arról, hogyan folytatta orvosi tanulmányait. Közben ugyanis megtartotta teológiai előadásait és csaknem minden vasárnap prédikált. Orgona-művészetét is éppen ebben az időben egyre jobban igénybevétték. *A természettudományok tanulmányozása nagy lelki tapasztalatokkal járt számára.* Hirtelen egészen más világba jutott. Olyan igazságokkal kellett foglalkoznia, amelyek a valóságra támaszkodnak s olyan emberek között forgolódott, akik minden megállapításukat tényekkel igazolták. Ez a tapasztalat nagyon hasznos volt szerinte további szellemi fejlődéséhez.

1911 októberében tette le az államvizsgát az orvosi tudományokból. Barátai megállapították, hogy a mögötte levő nagy munkát kizárólag azért tudta elvégezni, mert bámulatosan egészséges és munkabíró ember volt.

A következő évben kórházakban kellett praktizálnia és meg kellett írnia doktori értekezését. Orvos-doktori értekezése nagyrészt teológiai természetű. Benne azzal foglalkozik, hogy vajon *egészséges, vagy beteg-lelkű volt-e Jézus*. Abban az időben ugyanis az orvosi tudomány egyik-másik képviselője azt állította, hogy Jézus lelki-beteg volt (paranoia). A pszichiátereket az vitte erre a gondolatra, hogy akkor, amikor Jézus a világ közteli végét várta és magát Messiásnak tartotta, olyan elmebeteg kórképét mutatta, aki teljesen elszakadt a valóságtól, s ugyanakkor nagyzási mániában szenvedett. Érveik rendszeren Jézusnak János evangéliumában megrajzolt képre támaszkodtak.

Orvos-doktori értekezésében Schweitzer kimutatta, hogy a világ közteli végének és a messiási királyság eljövételének a várása Jézusnál nem jelent semmi rendkívüli dolgot, ha meggondoljuk, hogy korábban a zsidók általában véve ebben a gondolatvilágban éltek. Tehát Jézus semmiképpen sem szakadt el a valóságtól, ami a paranoia nevű elmebetegségnek egyik legfőbb sajátága. Hogy pedig magát az eljövendő Messiásnak tartotta, ez sem egészen rendkívüli jelenség, ha meggondoljuk, hogy csatládja Dávid törzséből való volt s a korabeli messiási váradalmak szerint Isten országának eljövendő királya Dávid törzséből való lesz. Egyáltalán — állapítja meg Schweitzer — Jézus soha nem viselkedik úgy, mint az az ember, aki illúziók ködében él. Mindig tökéletesen normális módon reagál arra, amit mondanak neki és az eseményekre is, amelyek érintik.

Amíg disszertációjával volt elfoglalva, közben készülődött afrikai útjára. 1912 tavaszán beszüntette előadásait az egyetemen és lemondott egyházi tisztségéről. Az egyetemen 1911—12 telén előadásaiban *azzal foglalkozott, hogy a vallásos világnézetet a világvallásokra vonatkozó történeti kutatás eredményeivel és a természettudomány tényeivel összeegyeztesse*. Gyülekezetében utolsó prédikációjának textusa a következő volt: „Az Istennek békessége, mely fölötte van minden értelemnek, őrizze meg szíveiteket és gondolataitokat a Krisztus Jézusban”.

Rendkívül fájt neki, hogy többet nem fog prédikálni és nem fog előadni.

Afrikai előkészületei főleg arra irányultak, hogy orvosi munkájához műszereket, főtiszereket, gyógyszereket biztosítson. Nagy segítséget jelentett számára, hogy anyagilag is sikeres orgonahangversenyeket tartathatott. Farátai is segítségére siettek. 1912-ben megnősült, s felesége írói munkájában is nagy segítséget jelentett neki.

Anukor már anyagilag is felkészült afrikai szolgálatára, ismét a párizsi missziói társasághoz fordult azzal, hogy *saját költségén, mint orvos szeretne dolgozni az Ogowé folyó melletti missziói területen, közelebbről annak Lambaréné nevű állomásán*. Nem titkolta azt sem, hogy rendelkezik mindazzal, ami egy kis kórház berendezéséhez szükséges.

A missziói társaság Schweitzert a szokásos hitbéli vizsgálatnak akarta alávetni. Schweitzer tisztában volt azzal, hogy tekintettel a vizsgáló bizottság összetételére és szellemére, el fogják utasítani. Hiszen nem sokkal előbb visszautasítottak egy lelkészt, aki missziói szolgálatra jelentkezett, mivel annak tudományos meggyőződése nem tette lehetővé, hogy gondolkodás nélkül igennel válaszoljon arra a kérdésre, vajon a negyedik evangéliumot János apostol művének tekinti-e. Végül is úgy oldották meg a kérdést, hogy Schweitzer külön-külön kereste fel a bizottság tagjait személyes beszélgetés céljából. Így akarta őket meggyőzni afelől, hogy misszionáriusi szolgálata majd nem jelent olyan szörnyű veszélyt a négernek lelki üdvössége és a missziói társaság jóhírneve szem-

pontjából. A bizottság tagjai közül néhányan hűvösen fogadták. A többség hangoztatta, hogy teológiai álláspontja miatt haboznak két okból: tanításaival zavart okozhat a misszionáriusok lelkében, s azután, hogy újra aktív próbál lenni, mint igehirdető. Schweitzer biztosította őket, hogy csak mint orvos kíván szolgálatot végezni, s minden más tekintetben „úgy fog hallgatni, mint a hal”. Erre a bizottság tagjai egy kivételével hozzájárultak kiküldetéséhez. Ez az egy tag azonban tisztségéről lemondott.

Végre megnyílt hát az út előtte és 1913 februárjában hetven csomaggal Bordeauxból elindulhatott Afrikába.

*

Mint említettük, Schweitzer azalatt se hanyagolta el egyházi és teológiai ténykedését, mialatt orvosi tanulmányait folytatta. Teológiailag ebben az időben különösen *Pál apostol* tanítása foglalkoztatta. Miután Jézus életének kérdéseivel kapcsolatban eljutott arra a meglepő felfedezésre, hogy Jézus igehirdetését a világ végének s Isten országa természetfeletti eljövételének váradalma határozta meg, most az a kérdés meredt eléje, vajon *Pál apostol* gondolatvilága nem gyökerezik-e szintén teljesen az eszkatológiában. Csakhamar arra a belátásra jutott, hogy sejtelmé igaznak bizonyul. Kutatásai során most is a probléma történetét teljes egészében igyekezett feltárni. Életrajzában szemrehányásokat is tesz magának, hogy nem tud leszokni erről az arisztoteleszi szokásról. Megállapította, hogy az előtte felvetődött kérdéssel megelőzően senki nem foglalkozott. Ez számára a kérdést még vonzóbbá tette.

Ami a múltat illeti, *Pál apostol* gondolatvilágának tudományos vizsgálata *Hugo Grotiusszal* kezdődik, aki a XVII. század közepén megjelent művében rögzítette le azt a magától értetődő elvet, hogy *Pál apostol* leveleinél vagy leveleinek értelmezésénél a legfontosabb, hogy bennük *Pál apostol* szavait szöszterint vegyük. Addig ugyanis mind a katolikus, mind a protestáns teológusok a hit által való megigazulás tana szempontjából olvasták ezeket a leveleket. Hogy a „*Krisztusban*” és a „*meghalván és feltámadván vele*” kifejezés fontos problémákat rejtjeget, a korábbi történeti kutatás nagyjainak sosem jutott az eszébe.

A *Pálra* vonatkozó kutatás mindenek előtt felhívta a figyelmet azokra a gondokodásbeli különbségekre, amelyek az egyéni természetű leveleket megkülönböztetik a többiektől, amivel kapcsolatban szükségesnek mutatkozott, hogy némelyeket közülük nem hiteleseknek tekintsenek. *Schleiermacher* 1807-ben kifejezi kételyeit a *Timóteushoz* írt első levél hitelességére nézve. Hét évvel később *Eichhorn* kimutatja, hogy sem a *Timóteushoz*, sem a *Titushoz* írt levelek nem származhattak *Páltól*. *Baur* még tovább megy (1845) és vitathatatlanul csak a korinthusiakhoz írt két levelet s a római és galáciai levelet tartja hitelesnek.

Baur szerint a hitelesség kérdésében a döntő az az ellentét, amelyet *Pál* és a jeruzsálemi apostolok keresztyén hite között felfedezett. Ő állítja először, hogy a galáciabeliekhez írott levél tulajdonképpen vitairat, mely a jeruzsálemi apostolok ellen irányul. Ezenkívül ő az, aki először ismeri fel, hogy a törvény kötelező jellegére vonatkozó véleménykülönbség *Jézus* halála jelentőségének a felfogásában mutatkozó különbségen alapul. Ebből az ellentétből kiindulva következteti ki, hogy azok a levelek, amelyekben erről említés történik, *Pál* apostoltól erednek, míg a többiek, melyekben ez nem játszik szerepet, *Pál* tanítványaitól származnak, akik a két párt közötti kibékülést az apostol korába

igyekeztek visszavetíteni. Ilyenformán Baur az, aki előtt feltárul a keresztényen dogma-alkotás kezdeteinek problémája.

Baur munkáját olyan nagy teológusok folytatják a XIX. század második felében, mint *Reuss, Pfleiderer, Renan, Holtzmann, Weizsäcker, Adolf Harnack*. Ezek a tudósok elmélyedve Pál apostol tanításainak részleteibe, megegyeznek abban, hogy a megváltás tanával, mely a bünáldozat gondolatából ered, lépten-nyomon jelentkezik Pálnál egy tökéletesen más jellegű tanítás, mely szerint a hívek rejtélyes módon tapasztalják magukban Jézus halálát és feltámadását, s ezáltal olyan erkölcsi személyiségekké lesznek, akiket Jézus lelke kormányoz.

Pál apostol problémájának a megoldása azt jelenti, hogy megmagyarázzuk, miért állítja Pál, hogy a törvénynek többé nincs hatalma a Krisztusban hívők felett, továbbá, hogy a megváltás tana mellett, mely Jézus engesztelő áldozatát hiszi, s amelyet Pál apostol a többi apostolokkal együtt vall, miért fejt ki Pál apostol a Krisztusbanlétel és a Vele való meghalás és feltámadás tanát és végül hogyan kombinálja ezt a két hitet gondolatrendszerében.

Ezt a problémát úgy próbálták megoldani, hogy rámutattak Pál apostol származására, nevezetesen, hogy ő görög kultúrterületen komoly hatásokat kapott, ez a görög világ pedig jól ismerte a misztikus gondolkodásmódot.

Schweitzer szerint azonban ez a feltevés nem nyújt kielégítő magyarázatot a Krisztusbanlétel tanára. A részletes vizsgálódás világossá teszi, hogy Pál apostol gondolatai egészen más jellegűek, mint a keleti misztériumvallásoké. Csupán analógia áll fenn közöttük. A görög motívumokat Pál öntudatlanul átvette, de a tant teljes egészében ő dolgozta ki. Maga Harnack is állhatatosan tiltakozott annak feltételezése ellen, hogy Pál apostolra a görög gondolkodás komoly hatást gyakorolt volna.

Ilyen formán került sor arra, hogy megpróbálják Pál apostolt a késői zsidóság, vagyis az eszchatológia gondolatvilága alapján megérteni.

Eddig jutott el Schweitzer Pál apostolra vonatkozó tanulmányaival Afrikába utazása előtt.

*

Lambarénében az ottani misszionáriusok nagyon szívélyesen fogadták Schweitzert és feleségét. A missziói telep épületei igen elhanyagolt állapotban voltak. Azok rendbehozatala és új épület emelése elé súlyos akadályok törnyosultak. Munkaerőt ugyanis nem kaptak, mivel a bennszülöttek fakitermeléssel voltak elfoglalva, amin többet kerestek, mint a kórházépítési munkán. Valahogy mégis berendezkedtek. A folyó mellett egy nagyobb, hullámlemezről készített épületet is létesítettek pálmalevél tetőzettel. Az épület körül hamarosan bambuszról épült kunyhótelep létesült a bennszülött betegek számára.

A bennszülöttek többszáz kilométernyi távolságról jöttek a kórházba. Schweitzer csakhamar tapasztalta, hogy a testi nyomorúság a bennszülöttek között nagyobb, mint ahogy feltételezte. Örült annak, hogy minden ellenvetéssel szemben keresztülvitte eredeti tervét, s mint orvos állt munkába. A nyelvi nehézségeket bennszülött tolmács útján győzte le, aki hasznos tanácsokkal is ellátta. Ezeket a tanácsokat azonban nem mindig tudta a magáévá tenni. A tolmács például igen fontosnak tartotta, hogy ne vegyék kezelésbe az olyan betegeket, akiknek az életét valószínűleg nem tudják megmenteni. Az afrikai fetis-orvosok az ilyen esetekben ugyanis semmit nem tesznek, nehogy veszélyeztessék jó hír-

nevüket. Abban azonban kénytelen volt Schweitzer bennszülött tolmácsának csakhamar igazat adni, hogy soha sem szabad áltatni bennszülött betegeit és azok hozzátartozóit hamis reménységekkel. Ha ugyanis a pácienst meghalt anélkül, hogy erre az orvos előre figyelmeztette volna, a bennszülöttek arra következtettek, hogy az orvos nem ismerte fel a betegséget s a beteg azért halt meg, mert az orvos nem csinált jó diagnózist. A bennszülött pácienseknek tehát az igazat fenntartás nélkül meg kell mondani. Tudni szeretik, mi lesz a betegség vége, s az igazságot elviselik, mert számukra a halál egészen természetes valami. Ha meg a pácienst várta launl mégis felgyógyul, annál jobb a doktor jó hírneve szempontjából. Úgy néznek rá, mint aki még a végzetes betegségekbl is kigyógyítja betegeit.

Operációra nem kellett különösebb ügyeskedéssel rábeszélnie a bennszülötteket. Szerencséje volt, hogy azok a betegek, akiket először operált meg, mind életben maradtak.

Érdekes az is, amit elmond arról, hogy miképpen igyekeztek rávenni a bennszülött pácienseket kórháza támogatására. Szüntelenül emlékeztette őket arra, hogy a kórház áldásaiban azért részesülhetnek, mivel Európában olyan sokan hoznak áldozatot érte. Most rajtuk a sor, hogy ők is segítsék fennmaradását és munkáját. Ilyenformán lassanként kialakult a szokás, hogy viszonzásul a bennszülöttek megajándékozták pénzzel, banánnal, csirkével, tojással. Ami így bejött, természetesen messze alatta maradt a felhasznált orvosságok értékének, de mégis csak hozzájárult a kórház fenntartásához. Schweitzer arra is gondolt, hogy a bennszülöttek jobban fogják becsülni a kórházat, ha képességük szerint ők is hozzájárulnak fenntartásához. Nehézséget okozott azonban ebben a tekintetben az a körülmény, hogy a bennszülötteknek az ajándékról egészen más felfogásuk volt, mint nekünk. Amikor ugyanis felgyógyultak és készültek elhagyni a kórházat, ők kívántak ajándékot Schweitzertől, miután a barátjukká lett.

A primitív bennszülöttekkel való találkozás felvetette Schweitzerben a kérdést, hogy vajon képesek-e önálló gondolkodásra. Meglepetéssel észlelte, hogy sokkal jobban érdeklődnek az élet értelmének, a jó és rossz természetének elemi kérdései iránt, mint ahogy feltételezte.

Azok a dogmatikai kérdések, amelyekre a párizsi missziói társaság bizottsága olyan nagy súlyt helyezett, gyakorlatilag nem játszottak szerepet a misszionáriusok beszédeiben. Ha azt akarták, hogy hallgatóik megértsék őket, nem tehettek mást, mint hogy egyszerűen hirdették az evangéliumot a Hegyi Beszéd és Pál apostol legszebb kijelentései alapján. A szükség készítette őket arra, hogy a keresztyénséget mindenek előtt mint erkölcsi vallást képviseljék. Amikor évenként kétszer missziói konferenciára gyülekeztek össze, megbeszéléseik arra irányultak, hogy miképpen tudják biztosítani munkájukban a gyakorlati keresztyénséget. Miután Schweitzer óvakodott attól, hogy teológiai nézeteit rájuk kényszerítse, csakhamar felhagytak a bizalmatlansággal s örültek annak, hogy a Jézus iránti engedelmség kegyességében egyek, és egyek az egyszerű keresztyén aktivitás akaratóban is. Megérkezése után néhány hónap múlva felkérték, hogy prédikáljon. Így felmentve érezte magát Párizsban adott ígérete alól, nevezetesen, hogy „hallgatni fog, miként a hal”. Meghívták mint látogatót a zsinatra is, ahol a misszionáriusok és a bennszülött ígéhirdetők tanácskoztak. Amikor egy ízben a misszionáriusok kérésére Schweitzer valamilyen kérdéssel kapcsolatban kifejtette vé-

leményét, az egyik bennszülött igehirdető felszólalt s kijelentette, hogy ez a kérdés kívül esik a doktor munkaterületén, „mivel ő nem teológus, mint mi”.

Megengedték neki azt is, hogy vizsgáztassa a keresztségre jelentke-zetteket. Rendszerint egy-két öregasszonyt küldtek hozzá azzal, hogy a rendelkezésre álló félórában a lehető legkönnyebb kérdéseket tegye fel. Egy alkalommal egy éltes matrónának feltette a kérdést, hogy vajon az Úr Jézus gazdag volt-e vagy szegény. Az asszony így felelt: „Mi-csoda buta kérdés! Ha Isten, a Nagy Főnök volt az Ő atyja, akkor semmi esetre sem lehetett szegény”. Általában az öregasszony gyors és okos feleleteket adott kérdéseire. Mégse ért semmit, hogy Schweitzer, a teológia professzora jó bizonyítványt állított ki neki. A bennszülött igehirdető, akihez az asszony tartozott, a lehető legszigorúbban bánt vele és pénz-büntetést rótt ki rá azért, mert a katechizációkat nem látogatta pontosan. Az asszony ragyogó feleleteit a bennszülött igehirdető semmire sem értékelte. Azt akarta hallani, ami a katechizmusban van. Így az öreg-asszony megbukott s hat hónap múlva újra vizsgáznia kellett.

A prédikálást Schweitzer nagy örömmel végezte. Fenséges élmény volt számára, hogy Jézus és Pál szavait prédikálhatja olyan embereknek, akiknek azok egészen újak voltak.

Kevés szabadidejét orgonálással töltötte, hogy készségét el ne veszítse. Volt neki egy nagyszerű trópusi orgonája, amellyel a párizsi Bach-társaság ajándékozta meg.

*

1914. augusztus 5-én megjött a híre, hogy Európában háború tört ki. Még aznap este értesítették őt és feleségét, hogy *tekintsék hadifoglyok-nak magukat*. Egyelőre megmaradhattak lakásukban, de be kellett szüntetniök minden érintkezést az ottani akár fehér, akár bennszülött emberekkel. A bennszülöttek nagyon nehezen kezdték megérteni, mi is az a háború, amely kitört. Amikor megtudták, hogy a közöttük élt fehér emberek közül már tizen elestek, egy öreg vadember megjegyezte: „Mit, hát már olyan sok embert megöltek ebben a háborúban! Miért nem jönnek össze törzseik kibeszélni ezt az ügyet? És hogyan fogják megfizetni a halottak árát?” A bennszülöttek háborúinál ugyanis az elesetekért mind a győztesnek, mind a legyőzött törzsnek a másik fél számára fizetnie kell. Ugyanez a vadember furcsállotta, hogy az európaiak egymást csupán kegyetlenségből ölik meg, mivel nem eszik meg halottaikat. Egészen érthetetlen volt a bennszülöttek számára az is, hogy a fehérek egymást foglyul ejtik és a fehér foglyokat néger katonák őrzik.

(Folytatjuk)

Prófétai hivatal a gyülekezetben

D. Prof. Werner Schmauch (Greifswald) előadása
a Budapesti Evangélikus Teológiai Akadémián
1958. november 6-án.

Témánk kiválasztása meglepőnek tűnhetik. Aki vele foglalkozik, a rajongás gyanújának teszi ki magát. Általános ugyanis az a nézet, hogy az ószövetségi prófétálás megszűnt s az Újszövetségben a Fiú igéjében jutott teljességre (Zsid 1, 1). A profétai beszéd újtestámentomi jelenségeit a szintén megszűnt őskeresztyén lelki ajándékokra való utalással intézik el. Ennek következtében az egyházak a prófétálást már régóta a szektáknak engedték át; ennek viszont az lett a következménye, hogy a gyülekezetekben a profétai szó hitelét vesztette. Korunkban azonban ismét időszzerűvé vált a prófétálás kérdése a keresztyénségben, mivel egészen új döntések elé kerülünk. Nem lehet csodálkozni azon, ha azok a férfiak, akik e döntéseket megteszik, mint pl. Niemöller vagy Hromadka, a rajongó proféták, vagy profétáló rajongók hírébe kerülnek. — Mit mond azonban az Újtestamentum a gyülekezet prófétálásáról? Eleve le kívánjuk szögezni, hogy nem leszünk tekintettel ennek a kérdéskomplexumnak a teljes körére. Nem kívánunk foglalkozni a Cselekedetek könyvének profétáival, sem Pathmosz nagy látnokával s a Jelenések könyvével. Az őskeresztyén gyülekezetnek a prófétáláshoz való viszonyára korlátozzuk magunkat.

1.

Az őskeresztyénség profétai közösségnek tudta magát. Ezt tanúsítja a Cselekedetek könyve is, amikor az első gyülekezetet a Joel-prófécia beteljesedésének tekinti (Csel 2, 18), továbbá Pál is, akinek a gyülekezet prófétálásáról szóló véleményéről bővebben szólunk (1. Kor. 14. r.). Ha Csel. könyvének fent említett kijelentéseit összehasonlítjuk a Páléival, akkor — az itt tekintetbe nem vett eltérések mellett — feltűnő a megegyezés. A prófétálás az egész gyülekezet ügye s éppen itt mutatkozik lényeges eltérés az ÓT-i prófétálástól. Az ÓT-ban Isten mindig egyeseket választ ki s ezeket azután, néha akaratok ellenére, profétákkul küldi ki a nép közé. Az ÚT-ban viszont az egész gyülekezet ennek a szolgálatnak a hordozója s ebben az értelemben is eszkatológikus beteljesedésről lehet beszélni. Talán azért is szól az ÚT olyan ritkán a gyülekezeti prófétálásról, mivel az a gyülekezet lényegéhez tartozik s annak létét alapvetően meghatározza. S csak ott, ahol a gyülekezetet az a veszély fenyegeti, hogy elveszti önmagát, kell Pálnak, mint más hasonló esetben is, a korinthusi gyülekezetnek a prófétálásról beszélni. Amikor Pál 1. Kor. 14, 39-ben felszólítja a gyülekezetet: „... törekedjete a prófétálásra...” — ebből világos, hogy a prófétálás az egész gyülekezet ajándéka és feladata.

2.

A profétai beszéd kétségkívül a lelki ajándékokhoz tartozik (1. Kor 12, 10). A bölcsességnek beszédével és a nyelvekenzólással együtt esik róla említés. Ez az összefüggés is akadályozta a prófétálás sajátos

jelentőségének felismerését. 1. Kor 13, 9 szerint ugyan a prófétai beszéd is rész szerint való, s mint ilyen a teljességben eltöröltetik. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy ebben a fejezetben Pál épp azért, hogy a szeretet „kiváltképpen való” voltát kiemelje, a legjelentősebb lelki ajándékokhoz (karizmákhoz) hasonlítja. Eszerint tehát ebben az összefüggésben sem becsüli le a prófétálást, hanem inkább ebben az időben — amíg eljő a teljesség — nagyon is kiemeli. Hogy valóban egyike a legjelentősebb lelki ajándékoknak, azt az is mutatja, hogy 1. Kor 12, 28-ban a prófétákat közvetlenül az apostolok után s a tanítók előtt említi. A prófétálás jelentőségét mutatja az is, hogy Pál az első korintusi levélben a lelki ajándékokról szóló 12. fejezet után ugyan a 13-ban a szeretetről ír, a 14. részben azonban még egyszer visszatér a prófétálásra, mégpedig ezt az egész fejezetet ennek a kérdésnek szenteli és a 13. és 14. fejezet között a következő igen jellemző mondattal állítja helyre az összefüggést: „Kövessétek a szeretetet, kívánjátok a lelki (ajándékokat), leginkább pedig, hogy prófétáljatok” (14, 1).

S e kívánság nyomatékosága abban is megnyilvánul, hogy Pál nemcsak 14, 1-ben helyezi ezt a gyülekezet szívére, nemcsak 14, 5-ben óhajtja, hogy mindnyájan prófétáljanak, hanem a fejezet azzal az intéssel zárul, amivel el is kezdődött: „Azért atyámfiai törekedjete a prófétálásra...” (14, 39. v.) A 12—14. részek összefüggő fejtegetései ezzel jutnak céljukhoz. Ez a tényállás pedig arra a következtetésre kényszerít: a prófétai beszéd a gyülekezeti élet integráns része, a róla való lemondás az öskeresztény gyülekezettel való összefüggésből szakít ki.

3.

Az eddigiek látszólag megerősítik azt a gyanút, hogy a prófétálás az időközben megszűnt öskeresztény karizmákhoz tartozik, s amit épp ezért ma már nem lehet feleleveníteni, ha csak nem a keresztényen gyülekezet képeinek rajongó módon való meghamisítása árán. Úgy tűnik, hogy a bevezetőben említett tartózkodás a prófétálással szemben, az eddigi megfigyelések után még inkább indokoltá válik. Ezért 1. Kor 14-et közelebbről szemügyre kell vennünk, s megvizsgálunk, hogyan határolja el Pál a prófétálást a nyelvekenskizólástól. Nem azért állítja ugyanis őket egymás mellé, hogy hasonlóságukat kiemelje — jöllehet mivel mindakettő karizma, van kapcsolatuk egymással —, hanem inkább azért, hogy a prófétálás lényegszerűen más voltát a nyelvekenskizólással szemben világossá tegye. A kettő első lényeges különbségét 14, 39 fejezi ki: „... törekedjete a prófétálásra és a nyelvekenskizólást se tiltsátok.” Ezek szerint az utóbbi ajándék, amit esetleg el lehet utasítani, az előbbi azonban feladat is, amiben a gyülekezetnek minden erejével buzgólkodni kell. Ennek felel meg a prófétálás besorolása is 1. Kor. 12, 28—30-ben. Első helyen állanak a fontosabb ajándékok, amelyek mindenkinek hozzáférhetőek. Ezek között találjuk a prófétákat is. A nyelvekenskizolás azonban nyilván a csekélyebb értékűekhez tartozik, amik épp mint ilyenek rendkívüliek és nem arra valók, hogy mindenki éljen velük. Ezt a különbséget még élesebbé teszi az apostol azzal, hogy rámutat arra: ha idegenek és kívülállók a gyülekezetbe jönnek s a nyelvekenskizólást hallják, azt vélik, hogy ott őrzöngenek, míg a prófétai beszédet megértik (14, 24). Pál határozottan hangsúlyozza, hogy a prófétálást sem extázis, sem

más hasonló jelenség nem jellemzi — ellentétben a nyelvekenschólással. Aki prófétál, az nemcsak hogy eszénél van, hanem az ilyennek a prófétálás lelke is alá van vetve (14, 32). Ez a tényállás azonban egy olyan következmény levonására készlet, ami teljesen ellentmond a szokványos elképzeléseknek: a prófétálás teljességgel józan dolog.

4.

Ezzel azonban felvetődik az a kérdés, miképpen megy végbe a prófétálás? A különféle hangszerek használatának képét alkalmazva határolja el Pál a prófétálást a nyelvekenschólástól. Szerinte az a fontos, hogy a hangszerek világosan érthető hangot adjanak (14, 7—12). Éppen ebben különbözik azonban a prófétálás a nyelvekenschólástól. Csak az előbbi érthető s így alkalmas arra, hogy közösséget teremtsen az emberek között s ezzel építse a gyülekezetet. A megértés szerszáma azonban a nous, ami viszont éppen a nyelvekenschólás esetében „gyümölcstelen marad” (14, 14). A nous fogalma a 14. fejezetben nem kevesebb, mint négyszer is előfordul (14, 15, 15, 19. versekben). A prófécia szerszáma tehát a világos gondolatokat érthető formába öntő értelem. Értelemre van tehát szüksége annak is, aki prófétál, annak is, aki azt hallgatja. Mert éppen a prófétálás mikéntjének meghatározása mutatja, hogy abban az egész gyülekezet eszentkővén részt kell veyene, jóllehet nyilvánvalóan egyszerre mindig csak egy beszél s a többiek hallgatják. Döntő ugyanis 14, 29 szerint, hogy a hallgatók nem maradnak passzivitásban, mivel nemcsak meghallgatják a prófétálást, hanem azt meg is bírálják. Hogy ez milyen fontos Pál számára, az abból is kiténik, hogy a beszélők és hallgatók kölcsönösen felváltják egymást; a beszélőből hallgató lesz és viszont (14, 31). Ebből persze az is nyilvánvaló, hogy az ÚT felől ki kell igazítani a keresztyén gyülekezet (egyházközség) felől alkotott fogalmainkat. Pál nem ismeri a hivatalviselőék és gyülekezeti tagok különbségét, amit sokszor úgy értelmeznek, hogy előbbieket beszélnek, az utóbbiaknak pedig hallgatás a dolga.

A nagykorúságra érett gyülekezetről való legmerészebb elképzeléseinket is messze felülmúlja az, amit Pál az ő gyülekezeteinek megenged és amit róluk feltételez. (Gondoljunk csak a korinthusi gyülekezet helyzetére tekintettel társadalmi viszonyaira, tagjainak műveltségi fokára s a gyülekezeti élet „példásságára”!) — A prófétai beszéd az egész gyülekezet funkciója, amely a hallottakat megvizsgálja és megítéli. Lehetőséget ad erre a nous, aminek következtében a prófétálás mint értelmes beszéd — erre már utaltunk — a hitetlenek számára is megérthető. Persze a nous beszélőknél és hallgatóknál is nem autonóm valami, hanem Isten szolgálatába állított s olyan, aminek mindig újra meg kell újulnia, hogy így alkalmassá váljék Isten akaratának megismerésére (Rm 12,2).

5.

Miután így meghatároztuk a prófétálás szerszámát, szükséges, hogy tartalmával is foglalkozunk. Mivel 1. Kor 14,6-ban a prófétálást Pál megkülönbözteti a „kijelentésben” és „ismeretben” szólástól, arra kell gondolnunk, hogy a prófétálás nem egyenlő egyszerűen az ige hirdetéssel általában, hanem keresni kell sajátos tartalmát és értelmét. Erre 14,3—4

vezethet reá: „Aki pedig prófétál, embereknek beszél épülésre, intésre és vigasztalásra. Aki nyelveken szól, magát építi; de aki prófétál a gyülekezetet építi.” Már az „ojkodomé” kifejezés is a közösségre utal, a további kifejezések még inkább mutatják, hogy itt az emberek együttéléséről van szó. Ezt 14,31 is megerősíti, ahol össze van kapcsolva a tanulás és a megintetés s mindkettő egy magatartás felé céloz. A prófétálásban tehát nem Isten titkainak feltárásáról van szó, sem az Ő nagy cselekedeteiről, legkevésbé Isten jövődó terveinek feltárásáról, hanem arról, hogy mit kell a gyülekezetnek ma, hitben Isten akarata szerint cselekednie. Ezt a nagy horderejű tényállást több mozzanat is megerősíti. A 14. fejezetben Pál ismételtlen utal arra, hogy a prófétálás célja az építés, vagyis, ellentétben a nyelveken szólással, nem az egyesnek, hanem a gyülekezetnek a megerősítése (4. és 17. versek). Ez aláhúzza a *prófétálás* közösségi jellegét, az „ojkodomé” kifejezés pedig közelebről is a szeretet gondolatkörébe utal. Mert a szeretet az, ami épít (1. Kor 8,1). Ez megindokolja 12–14. fejezetek összetartozását és azt is, hogyan csatlakozik a prófétálás a szeretet himnuszához (13. r.). A prófétái beszéd a szeretet jegyében hangzik el, a szeretet mozgatja és határozza meg, s — legyen szabad ezt itt így megfogalmazni — nem a hit. Ennek felel meg az, hogy idegen vagy hitetlen, aki a gyülekezetbe jön, a prófétálás által nem Isten titkaiba nyer beavatást, hanem emberi létének konkrét valóságában érzi találva és meggyőzve magát (14,24—kk). Ezért igaza van Rengstorfnak, aki a TWB IV, 412. o., 1. Kor 14,31-el kapcsolatban azt mondja: „A gyülekezetnek akkor van szüksége a próféciára, ha ő magának, vagy valamelyik tagjának egy bizonyos helyzetben konkrét útmutatásra van szüksége és azt a Szentírásban nem találja meg.” Ebből világos, hogy a gyülekezeti prófétálás mindig egy konkrétisszimumra vonatkozik. Általa jut döntésre a gyülekezet az itt és most szükséges keresztyén magatartás tekintetében, amire a Szentírásban nem lehet közvetlenül feleletet találni.

6.

Ha ilyen módon a prófétálás mindennapi életünk magatartásának kérdéseire vonatkozik, akkor fel kell vetni a kérdést, hogyan viszonylik mindez a hithez. Pál ebben is eligazít, amikor azt követeli, hogy a prófétái beszédnek „a hitnek szabályai szerint” (kata tén analogian tész piszteósz, Róm 12,6) kell végbemenni. Ez a megjegyzés is mutatja, hogy a prófétái beszéd nem jelent közvetlenül hitvallástételt. Ha erről volna szó, akkor Pál a „hitben” vagy a „hitből” kifejezést használta volna. Arra is rámutat ez a kifejezés, hogy itt nem Isten cselekedeteinek hívő megismeréséről van szó, hanem az embernek a másik emberhez, a világhoz való viszonyáról.

Ahol tehát nincsenek közvetlen útmutatásaink (t. i. az Írásból) ott be kell kapcsolni a megújult értelem funkcióját, ott ennek segítségével kell útmutatást adni, amit azonban az egész gyülekezetnek meg kell vizsgálni. Az ilyen prófétálásnak az ad tekintélyt, hogy miután egyik tagja így döntött, az egész gyülekezet megvizsgálja e döntést, arra igent mond és érte felelősséget vállal. Az, aki prófétál, semmire sem támaszkodhatik, hanem csak az útmutatásra, „amit ad. Ha nem tudja is ezt az útmutatást közvetlenül az Írásból méríteni, azért az nincsen az ő önkényének kiszolgáltatva, hanem hitben, „értelmes módon” jut el e dön-

tésre, amiért tudja az egész gyülekezet előtt a felelősséget vállalni. Ez a szabadság és ez a megkötöttség tükröződik itt ebben a kifejezésben „a hitnek szabálya szerint”, — az „analógia” fogalmával itt nem kívánunk közelebről foglalkozni. — Bár a prófétai döntés a szeretet körébe tartozik és „csak” „kata tén analogian tész piszteosz” jöhet létre, ez semmiképpen sem jelentheti azt — éppen a fenti két vonatkozás következtében —, hogy itt egyszerűen arról van szó, hogy *mérlegelés* alapján döntünk valami kérdésben. Ez már csak azért is ki van zárva, mivel, mint arra már rámutattunk, a prófétai beszéd alapján a gyülekezetben konszenzusra, közös állásfoglalásra kell jutni. Nyilvánvaló tehát: A hit felelőségében, a szeretet parancsára jön létre a prófétálás, amikor az értelem segítségével egy konkrét helyzetet feltár és rámutat a követendő magatartásra.

7.

Foglaljuk röviden össze az eddigieket és vonjuk le a tanulságokat. Aki a prófétálást, mint rajongást utasítja el, nem áll az Út talaján. Aki úgy értelmezi, mint ismeretlen eljövendő események megjövendölését félreérti. A „pro-féteuein” abban van, hogy valaki a gyülekezet elé lép és előre megmondja neki, hogy mi a teendő. Ennek a mondani-valónak a tartalmát sem az evangéliumból, sem a hitből nem lehet közvetlenül meríteni. A döntést minden biztosíték nélkül a ráció segítségével kell megejteni. Ezt az üzenetet, döntést azonban az egész gyülekezetnek el kell fogadnia, miután előzőleg megvizsgálta és bírálatot mondott felette. Az, aki e szolgálatot vállalja, kilép a testvérek köréből s eléjük áll, hogy ezután, szolgálatát elvégezve, ismét visszalépjen a körbe s másoknak adja át a helyét. Jeléül annak, hogy mindnyájan együtt hordozzák a felelősséget s közösen kell meghozniok „a hit szabálya szerint” a döntéseket ott, ahol az Írás útmutatása hiányzik. Arra a kérdésre, vajon a keresztyénségnek ma van-e szüksége ilyen prófétai döntésekre, a felelet önmagától adódik. Ki kell még emelni, hogy Pál szeme előtt 1. Kor 14. szerint nyilvánvalóan egy olyan gyülekezet lebeg, amelyben az élet nincsen egy szakrális-kultikus félre egyfelől s egy profán félre másfelől felosztva. Számára a keresztyén gyülekezet az eszkatologikus gyülekezet s ezért a prófétai gyülekezet, amely istentiszteleti közösségében szólásban, hallgatásban és döntésben keresi a mindennapok eseményei között Isten akaratát. Talán sikerült világossá tenni, miért inti az apostol gyülekezetét arra, hogy törekedjenek a prófétálásra. Úgy véljük, égetően szükséges ez a ma gyülekezete számára is.

Ford. Groó Gyula.

A fordító néhány megjegyzése.

W. Schmauch professzor előadását egyházunk számára mai helyzetében rendkívül időszerűnek és tanulságosnak tartom. Talán nem érdektelen tudni, hogy a prófétálás — „das prophetische Amt”, nálunk szokottabb kifejezéssel: a prófétai szolgálat — kérdése Németországban a Niemöller körül kialakult egyházi csoportnak az utóbbi időben gyakorolt un politikai állásfoglalásaival kapcsolatban vált égetővé. Gondolunk a béke és háború, Németország újrafelfegyverzése, az atomerő felhasználá-

lása, Németország egyesítése, stb. kérdéseivel történt állásfoglalásokra. Niemölleréknek azt vetették a másik oldalról szemükre: rajongók, nem realpolitikuskok és elhagyják az Irás és a hitvallások talaját. A feszültség tetőfokát a lelkeszi testvérközösségnek a múlt évi német zsinaton benyújtott emlékezetes tiz pontjával kapcsolatban érte el. A támadások a testvérközösséges s vezető teológusaik (Niemöller, Iwand, Gollwitzer, Schmauch, Kloppenburg, H. Diem, stb.) ellen megsokszorozódtak. Amikor 1958. nyarán kint jártam, többek között Dortmundban, a westfáliai teológiai társaságban is tartottam előadást s ebben érintettem a prófétai szolgálat kérdését is. A rövid alludáció is igen nagy érdeklődést keltett és már akkor felhívták figyelmemet Schmauch professzor előadására, amit erről a témáról (Das prophetische Amt in der Gemeinde) még 1958. január 7-én tartott. A nyomtatásban is megjelent előadást később utánam küldték. A témát Schmauch professzor itt más oldalról közelíti meg, de hasonló eredményekhez jut.

Ez a téma, mint mondtam, nálunk is igen időszerű. Az elmúlt másfél évtizedben sok szó esett már nálunk a prófétai szolgálatról. Úgy vélem azonban, hogy éppen azért, mert nem tisztáztuk, hogy miben különbözik az ÓT prófeciától s általában elmulasztottuk gyökérkérdéseit alaposan átgondolni, sok félreértésre és visszaélésre adódtunk alkalom. Sokan pl. azt vélték, hogy itt az egyháznak valamiféle kifélé, a világ felé való deklaratív magatartásáról van szó. Pedig éppen ellenkezőleg áll a dolog. — Azt sem tisztáztuk —, ami a fenti előadásból világosan kitűnik, — hogy a prófétálás a hitben kötött értelem, a nous funkciója s ott van a feladata, ahol az Írásból nem kapunk közvetlen útmutatást.

Annál örövendesebb, hogy ennek a fontos kérdésnek a tisztázása nálunk is megindult, még pedig igen jelentős módon. Az elmúlt év november 4-én — tehát két nappal Schmauch budapesti előadása előtt! — hangzott el Káldy Zoltán püspöknek minden tekintetben iránymutató püspöki székfoglalója. Ebben a „Biblicitás, hitvallásosság, értelmesség” c. szakaszban fenti kérdésünkre is kitér. Megállapításai sokszor szinte szó szerint egyeznek a greifswaldi professzoréival. Idézem: „A politikai és társadalmi kérdésekben a józan észsel szeretném a fennforgó problémákat megoldani és azokban dönteni...” A Barmeni Hitvallás 5. tétéle szerint is, ilyen dolgokban az emberi belátás és emberi képesség szerint kell határozoznunk. Ez közelebről azt jelenti, hogy ...nem azt fogjuk mondani, hogy „a Szentírás ezt mondja nekünk”, hanem az Istentől kapott emberi értelemre hivatkozva azt mondjuk: „a józan ész ezt mondja nekünk”... Magától értetődően a keresztyén ember értelme sem független a hittől és éppen ezért politikai kérdésekben is Isten előtt dönt „a hit szabálya szerint”. — Az idézeteket folytathatnám, legyen most ennyi elég. Ez is mutatja a nagyfokú kongruenciát a két teológus fel fogása között. Mutatja, hogy itt és ott hasonló kérdésekkel tusakodva, teológiai elmélyedéssel és fáradozással mennyire azonos konkluziókra kell jutni szinte egyidejűleg azoknak, akik Isten színe előtti felelősséggel akarják az egyház mostani szolgálatának útját járni, ebben a jelenvaló világban, a technika korában — Vogel meghatározása, — az atomkorszakban, — a nagykorivá lett világban, Bonhoefer meghatározása szerint. Ebben a teológiai fáradozásban fel kell sorakoznunk ezek mellé a teológusok mellé és továbbvive a kérdéseket, kell folytatnunk a jó munkát.

G. Gy.

Irodalom lelkésszemmel

A lelkész és az irodalom

Voltaképpen a lelkész és az irodalom kapcsolata csak részkérdése egy nagyobb kérdéscsoportnak. Tulajdonképpen csak akkor lehetne tárgyalni, ha lezártuk a lelkész és a művelődés kapcsolatának kérdését. Sokszor azonban nem eredménytelen egy nagyobb kérdésnek csak egy kis részletét vizsgálni: a részlet elemzésének eredményei — pars pro toto — az egészre is jellemzőek.

De a nagy egész részletei nem mindig egyező értékűek. Az irodalom a művelődés területén, vagy a művészetek között bizonyára *nagyobb joggal* tart számot érdeklődésünkre, mint testvérei. Még ha teológiai szempontból nem is tarthatjuk Isten igéjének írásos formáját egyszerűen irodalomnak, azt feltétlenül el kell ismernünk, hogy a kinyilatkoztatás igéje mint írásbeli tanúságtétel a Szentírásban irodalmi alakot öltött magára. Nemcsak Isten igéje, hanem a *szép szó is*; ezért az irodalomtörténet is méltán oszthatja be a saját területére és tárgyalhatja a maga szempontjai szerint.

Mégis lehet olyan vélemény, amely fölöslegesnek tartja, hogy irodalomról beszéljünk. E szerint a vélemény szerint a *kérdésben nem látszik kérdés*. Művelődésünk tekintetében e szerint a vélemény szerint teológiai álláspontunk régen megállapodott. A művészeteket s köztük az irodalmat egy lelkész sem dobja ki fölösleges teherként útikészletéből; ha mégis vannak kivételek, azok is inkább gyakorlatilag jelentkeznek s nem elméleti szabályok hirdetésével (vagyis nem olvassák az irodalmat).

A kérdés elővételét mégis igazolja, hogy az irodalom nem holt, végérvényesen lezárt valami. Él, fejlődik, új meg új művek, új meg új meglepetésekkel hoznak zavarba minket; az új mű új véleményt követel. De a régi művek szemlélete is változik s nem árt, ha lépést tartunk ezekkel a változásokkal.

Eszmélkedésünk két úton kell, hogy kövesse az irodalmat. Az egyik: amikor szemügyre vesszük a születő irodalmat s az új művekről alkotunk véleményt. Ezt az utat egyházi lapjaink járják is. Természetesen nem minden mű egyenlő értékű s hogy miről és mennyit írunk, az már maga is árulkodik véleményünkről. Könnyen válhat hiányossá a reper-toár, ha helytelen szempontok alkalmazásával válogatjuk ki a műveket. Egyházi lapba bizonyára nem csak olyan műről kerülhet be ismertetés vagy bírálat, amelyben egyházi jelenségeket ábrázol a szerző, hanem sok más olyan mű is, amelyben egyházi vonatkozású dolog talán elő sem kerül, de a benne képviselt álláspont az egyházi szolgálat szempontjából nem hanyagolható el éppen azért, mert: vagy kifejeződik benne az ember, akinek hirdetjük az ígét, vagy alakítja azt az embert, akit

a mi igehirdetésünknek is el kell érnie, más céllal. Nem lehet pl. helyes, hogy nagy szorgalommal ismertetünk nyugati ultramodern műveket s elhallgatjuk azokat a távolkeleti alkotásokat (pl. Tao Te King), amelyek az emberi kultúrában mégis előkelőbb helyet foglalnak el, mint egyes útkeresések (pl. A tojás).

Eszmélnedésünk másik útja a fontosabb. Ezen az úton már nem az újonnan jelentkező műveket figyeljük, hanem a nagy egészet, amelybe már az új művek is beletartoznak. Ezen az úton kellene keresnünk azt a keresztyén magatartást, amelyben keresztyén voltunk mellett is rá merjük nyitni szemünket egy-egy alkotás szépségére; anélkül, hogy hit dolgában hajótörést szenvednénk. Lehet, hogy egyszerűbbnek látszik a kérdésről egyáltalán nem beszélni, persze ez nem vezet eredményre sem. Híveink egyre többen olvasnak és — ha őszinték — egyre több kérdést tesznek föl számunkra. Nem lehet célunk az, hogy a belső feszültségeket növeljük s ezért ki kell alakítanunk bennük azokat a szempontokat, amelyek birtokában összhangba kerülhet az irodalmi műveltség és keresztyén mivoltuk; s ha összhangba nem is, de helyére kerül mindegyik gondolkozásukban. Jelenleg ahhoz a diákhöz hasonlítottunk, akitől számtanórán csak számtantudását, földrajzórán csak a földrajztudást kéri számon, de olyan óra nincs, ahol a különböző ismeretek közötti összefüggésekről kellene beszámolni. Vagyis, ahogyan nő az olvasás láza, úgy kellene nekünk lábba jönni annak az egységes szempontnak kialakításában, amellyel *egyszerre* lehet keresztyénnek és művelt embernek lenni.

A kapcsolat akkor alakul ki, ha jól megkülönböztetjük az irodalmat és a teológiát. Az igehirdetés is a szavak dolga, s az az irodalom is. De irányuk mégis különbözik egymástól. Az irodalomban az ember fejezi ki önmagát, az igehirdetésben Isten igénye fejeződik ki az ember felé. Az irodalom — mint neve etimológiája is mutatja — *írva* van elemében s egyes kivételes formáktól eltekintve (színmű) általában írásban találkozzunk vele. Az igehirdetés eleme a hangzó szó, s az tekinthető kivételes helyzetnek, ha olvasva találkozzunk vele. Az első bibliai szövegek is *felolvasásra* készültek. Ezeket a különbségeket (amelyek valószínűleg szaporíthatók), azért kell pontosan lerögzítenünk, mert nem arról van szó, hogy az igehirdetést irodalmi tartalommal töltsük meg, hanem arról, hogy számoljunk azzal az emberrel, aki az irodalomban fejezi ki azt, hogy milyennek tartja magát, vagy, hogy milyennek akarja tartani.

De a formai összehasonlításokon túl találhatunk olyan pontokat is, amelyeknél irodalom és igehirdetés — sajátos módon ugyan, de — *egyeznek*. Csak hirtelen példaként írom ide az ismert Babits-sorokat:

**Nem az énekes szüli a dalt:
a dal szüli énekesét.
Lobbanj föl, új dal, te mindenható!
Szülj engem újra, te csodaszép!**

— — —
**Úgy fekszem itt, mint a föniks, ki félve reméli a tüzet,
amelyen el fog majd égni
s amelyen újraszület.**

(Mint forró csontok a máglyán)

E mellé állíthatjuk Jeremiás 20. részét, ahol az ismert szakaszban Jeremiás arról beszél, hogy ő sem magától hirdeti az igét, hanem, mint valami külső, tőle idegen valóság megszállottja küzködik a benne égő tűzzel. Hol áldja, hogy csontjába szorult ez a tűz, hol születésnapját is átkozza, de feltétlenül hatalmában van. Olyan ez a két hely, mint két egyenes metszéspontja. Bizonyos, hogy a két egyenes a metszéspontban is más-más irányú. De egy pontban találkoznak s ez az egy pont mindkettőre jellemző. Az azonban világos, hogy a két egyenes nem is azonos, nem is párhuzamos, csak itt egy ponton találkoznak. Jó ezt a találkozást is így tudomásul venni, mert más esetekben hasznosítható. Nem fog pl. előfordulni, hogy József Attila *Betlehemi királyok* c. versének szavalásakor, vagy egyes Ady-versek szavalásakor azt a véleményyt hagyjuk a hallgatóságban, hogy ezek vallásos költők s nincs másféle versük. Egész költészetükre figyelve ugyanis ugyanaz a helyzet, mint a Babits-idézettel, vagyis más irányú egyeneseknek a találkozásátunk, de azt is tudjuk, hogy más az iránya, mint az általunk képviselt vonalé.

Vagyis: az irodalom legyen irodalom s az igehirdetés legyen igehirdetés. De az igehirdetést halló ember ne csodálkozzon azon, hogy az, aki neki beszél, évtizedes távolságból szól hozzá, nagyszerű idézetek tarkítják az igehirdetését, de hiányzik belőle éppen az a gondolkozás, amely hallgatójában már kialakult. Ennek a tanulmánynak nem a megoldás a célja, ilyen feladatra nem is lehet vállalkozni; pusztán jelezni akartam a kérdést. Van eset, amikor megszólalni és hallgatni egyforma vakmerőség; a hiányokat bizonyára ki tudjuk egészíteni, a hibákat pedig helyrehozni egy esetleg kialakulandó eszmecsereben.

Drenyovszky János

Lagerlöf Selma

A világirodalomban kevesen voltak, akik írásaikban annyira szolgálták volna a népek közti egység és barátság, valamint a békeség szellemét, mint a kis svéd nemzetnek ez a nagy írónője. Nem utolsó sorban azért is van szó róla evangélikus egyházunk népe előtt, mert Lagerlöf Selma evangélikus volt, méghozzá komoly hithű evangélikus.

Lagerlöf Selma 1858. november 20-án született. Bölcsője Svédország legidillikusabb vidékén: Värmlandban ringott. Szülőföldje nem mindennapi szépségét nem mindennapi szeretettel — festi meg Gösta Berling című regénye 1. fejezetében. A Lagerlöf nemzetség a 16. század végétől ezen a vidéken élt. Három nemzedéket képviselő három Lagerlöf az arvika-i evangélikus gyülekezet lelkésze volt. Közülük a harmadik az írónő dédapja. Atyja katonatisztként kezdte pályafutását. Hadnagyi rangban szerelt le, közvetlenül családalapítása

Felhasznált forrásmunka: Carl Otto Zamore: Selma Lagerlöf c. munkája.

után. Szerény földbirtokán gazdálkodott Marbacka-ban, amely a Fryken tótól néhány kilométerre fekvő nemesi udvarház-féle volt. A marbackai szülői házat is élénk színekkel festi „Holgersson Nils csodálatos utazása Svédországon át” c. ifjúsági könyve egyik fejezetében.

Lagerlöf hadnagya, az író nő édesatyja, vidám, gondtalan úrként kezdte, de sikertelenségek, anyagi gondok lassan-lassan kesernyés emberré alakították. Társaságban azonban mindig feloldódott s alkalmi költeményeivel, zenejátékával, énekével mindig vidám hangulatot teremtett maga körül. — Felesége, az író nő édesanyja, férjével sok tekintetben ellentétes jellemű: csendes, gyakorlatias s a társasági élet iránt közömbös volt. Túlnyomórészt az ő érdeme, hogy a Lagerlöf-ház a legnagyobb nehézségek idején is bizonyos jólétet mutatott.

Lagerlöf Zelma szívében az első hely szilárdan édesatyjára volt. Valahányszor marbackai ifjúkori emlékeit idézi fel írásaiban, édesatyja mindannyiszor a számottevő főalakok között szerepel. Atyja iránti rajongó szeretetének élete végéig azzal adott kifejezést, hogy egész házanépe számára ünnepnappá tette édesatyja születésnapját, augusztus 17-ét. — Amikor egyik írásában megemlékezik édesatyja születésnapjáról s leírja azt, az egyik felköszöntő ajkára a következő jellemző szavakat adja: „Kedves Testvér! Te nem vagy valami ki-magasló nagy ember. Nincsenek nagy és feltűnést keltő tetteid sem. De van két ölelésre tárult karod, amelyet határtalan jóakarattal mozgatsz. Tudjuk, ha tehetnéd, szívesen összefognál mindnyájunkat és az egész világot egyetlen, nagy, forró ölelésben.” Így ír a hálás gyermek édesatyjáról.

Aki Lagerlöf Zelmát írásain keresztül megismeri, ezeket a világot és emberiséget összefogó és egységszerűbeölelő, kitáruló karokat érzi maga felé nyúlni. Ez pedig — íme — atyai örökség a világhírű író nő lelkületében. Atyai örökség volt még a svéd irodalom iránti forró szerelme, valamint meleg és mélységes ragaszkodás a värmlandi hagyományokhoz.

A marbackai otthonban élt, illetve gyakran megfordult még két személy, akiknek a szülőkéhez hasonló, mély hatása volt Lagerlöf Zelmára egyéniségének, lelkivilágának kialakulására. Az egyik atyai nagyanyja, aki 1864-ben bekövetkezett halála előtt 5 évig éldegélt fia otthonában és atyja testvére, aki különösen a nyári hónapokban, rendszeresen hosszabb időt töltött a marbackai házában. Az ő ajkukról valóságos ömlött a sok sok elbeszélés. A „Krisztus legendák” c. művében így emlékezik meg nagyanyjáról: „Nem tudok egyébre visszaemlékezni, minthogy nagyanyám csak ült és mesélt-mesélt fáradhatatlanul, kifogyhatatlanul reggeltől estig, míg gyermekek, meg csak ültünk mellette csendben, és visszafojtott lélegzettel hallgattuk. Az volt ám a pompás élet! Más gyermekeknek nem volt ilyenben részük.” Nagynénjéről is hasonló értelemben emlékezik meg írásaiban.

Gyermekeivel a marbackai otthonban a fenti hatások alatt nyugodt körülmények között teltek. Zelmának szinte hatodik érzéke volt arra, hogy a mesék és mondák világát éppen olyan valóságosan érzékelje, mint az őt valóban körülvevő világot. Élete így sohasem volt egyhangú, unalomba vesző. Ezek a körülmények és ez a lelki adottsága formálta ki benne írói készségét és hozta felszínre ragyogó írói tehetségét. Erről ő maga így ír: „Sohasem lett volna belőlem író, ha nem Marbackában növekedtem fel, annak ősi szokásai, gazdag mesevilága és szelíd, barátságos, kedves emberei között...”

Írói álma korán felébredt, egyelőre azonban lelke féltve rejtgetett kincse maradt. 1881-ben, annak nyarán azonban történt valami. A környék egyik családjában amolyan „hétvármegyére kiterjedő” lakodalmat rendeztek, amelyre Lagerlöfök is hivatalosak voltak. Sőt Zelmát kérték fel az egyik szokásos lakodalmi köszöntő megtartására. Ezt Zelma versben írta meg. — Az irodalmilag művelt lakodalmas nép — Fryxell Éva írónővel az élen — meleg ünneplésben részesítette a jól sikerült szárnypróbálgatást. Az említett írónő az irodalom művelésére és a tanítói hivatás választására buzdította őt. A biztatáson felbátorodva, hamarosan megküldte Fryxell Évának néhány versét, akinek azonban nem sikerült azokat megjelentetnie, úgy-hogy lassacskán visszakerültek szerzőjükhöz. E sikertelen irodalmi próbálkozás után a tanítóképző felé vette útját, 1881 őszén s 1885-ben a landskronai tanítóképzőben el is végezte azt.

Első, sikertelen próbálkozása nem szegte kedvét. Már a landskronai tanítóképzőben töltött első években alkalmi verseket írt a város ünnepélyes alkalmaira és ezek felkeltették az ottani irodalmi érdeklődésű emberek figyelmét. Lelkét mindjobban feszíti az ősi Värmland és annak sok-sok, az ő lelkében valósággal életre kelt alakja. Olthatatlan vágyat érzett, hogy beszéljen róluk. Versben kísérelte meg. Nem sok sikerrel. Majd ugyancsak ezekről az 1880-as évek szigorúan realiztikus irodalmi stílusában, prózában írt. Így is sikertelenül. „Monda egy mondáról” c. művében ő maga írja meg, hogy mennyire eredménytelen volt kísérlete arra, hogy a mondai anyagot a kor realiztikus stílusában adja elő.

1885-ben édesatyja meghalt. Három évre rá el kellett adniok a marbackai családi házat. Húgának otthonában találta meg második otthonát, egészen közel Marbackához.

1890-ben, húgának rábeszélésére, szinte az utolsó pillanatban, részt vett az Idun c. folyóirat irodalmi pályázatán, a „Gösta Berling monda” 5. fejezetének beküldésével. El is nyerte az első díjat. A pályadíj odaítélésénél a bíráló bizottság kihangsúlyozta a pályamű „szokatlan irodalmi előnyeit, amelyek nemcsak a beérkezett többi pályamű fölé emelik messze magasra, hanem mindazoknak az irodalmi alkotásoknak is, amelyeket a belföldi irodalom hosszú idő óta alkotott.”

Ez a határozott siker arra indította, hogy feldolgozza az egész Gösta Berling monda-anyagot. 1891-ben ki is adta, mint első nagy regényét. Ez a teljes mű hűvös fogadtatásban részesült, s kritikája egyáltalán nem volt barátságosnak mondható, noha voltak természetesen olyanok is, akik pártjára állottak. Maga Lagerlöf is elismerte vállalkozása sikertelenségét, de nem tekintette döntő bukásnak. Más mű írásába kezdett. Elbeszélés-gyűjteményen dolgozott, de meglehetősen szárnyszerűen, mert lelke mélyén mégis bántotta a Gösta Berling sikertelensége.

1893-ban fordulat állott be. Brandes György, vezető dán kritikus igen kedvező bírálatot írt a Gösta Berling mondáról, amely kevéssel előbb jelent meg dán fordításban. Ez a bírálat egy csapásra nagy irodalmi sikert biztosított a regénynek Dániában s ennek hatása átcsapott Svédországra is. Egymás után jöttek a megnyilatkozások, amelyek elismerték a nagy dán kritikus állításainak igazságát, s a figyelem Svédországban egyszerre Lagerlöf Zelma irodalmi munkássága felé fordult. 1894-ben kiadott új művének, a „Láthatatlan kapcsolatok”-nak már osztatlan sikere volt. Ez a siker felbátorította az írónőt arra

a döntő elhatározásra, hogy szakítson a tanítói hivatással és kizárólag az irodalomnak éljen. Még abban az évben megjelent a Gösta Berling II. kiadása s ki tudná egykönnyen megmondani, hogy azóta hány nyelven, kiadásban és példányszámban jelent meg szerte a világon, hogy világhírt biztosítson a nagy svéd írónőnek.

Az író t műveiben ismerhetjük meg. Minden egyes mű tükör, amelyben az író lelki orcája rajzolódik ki az olvasó előtt. Énjét, mondanivalóit az általa megrajzolt emberi jellemelekben, a regényalakok ajkára adott megnyilatkozásokon keresztül ismerjük meg. Nézzük hát Lagerlöf Zelmát, a befutott író t, a világirodalom egyik nagy alakját, műve t tükrében!

Első, világhírét megalapozó műve, a Gösta Berling monda, nem csupán szórakoztató, mesészerű történetek, kalandok sorozata, a főhős és társai életéről, viselt dolgairól, hanem az egész írás az igazi öröm lényegére akar megtanítani és annak forrásához elvezetni. E szerint az öröm nem egyedül csak ünnepi pompa, izgalmas kaland, ujjongás, kacagás és tánc, hanem az igazi öröm elsősorban a munka és a jóra, nemesre való törekvés. A mű zárófejezetében a regény egyik hősnőjének, az egész Värmlandot maga körül mozgató híres nagyasszonynak tudatához eljut az új acélgyár hatalmas kalapácsainak döngése s a haldokló asszony ajkát ez, a regény alapeszméjét magyszerűen kifejező mondat hagyja el: „Ez nem részeg gavallérok eszeveszett vonulása. Ez a munka győzelmi himnusza...”

Arvidson svéd kritikus szerint sokan megszokták, hogy úgy tekintsenek Lagerlöfnek erre a legelső s talán legnagyobb alkotására, mint lovagokról, szépséges dámákról, földhözragadt népről szóló epizód- és kalandorozatra, melyeket az író az emlékezés gazdag kincseskamrájából szedegetett elő, hogy aztán a Löven tó körüli, egyetlen, hosszú és dévaj táncmenetté fűzze össze. Pedig a műnek nagyon is mély és sokatmondó értelme és üzenete van. A Gösta Berling annak elbeszélése, hogyan söpör végig a vihar Värmlandon s méghozzá nem is valami szokásos vihar, mely megmozgatja a természet egyik kisebb darabját és az emberek otthonait — s azután elül. Isten vihara ez, amelynek tudatos útja, feladata, célja van. Vihar, amely átsüvölt vastagon megépített védőfalakon és szorosan bezárult kebleken, hogy megrázza, megtisztítsa az emberek érzés- és gondolatvilágát. Vihar, amelynek műve tovább él és megőriz. Arvidson így foglalja össze: „Az ünnepélyek, a vendégek, a bátorság, a lovagok öröme átadja helyét a szociális örömek, az alázat örömeinek és a szolgálat örömeinek. És ez az új öröm nagyobb, erősebb, hatalmasabb, mert igazabb és ezért boldogítóbb, mint a régi”. — Íme, Lagerlöf Zelma, aki megírja ugyan — és pedig rokonszenvesen, nem pedig maró gúnyba mártott tollal — a régi, letűnő világot, de ugyanakkor határozottan állást foglal az új, az értékesebb, az emberhez méltóbb mellett. Ha el is szórakoztat, mindenki másnál lenyűgözőbben, a múlttal, de határozott irányt mutat az új, az igazi emberség, az igazi öröm, az ember földi boldogságának záloga felé. Ez pedig a mű szerint a munka és a jóakarat.

Lagerlöf Zelma a korabeli irodalom és élet megfáradt, gyáva, kételkedéssel telt alakjaival szembeállít hősoke t és hősnöke t, akik állandóan valamiféle feladat megoldásának lázában égnek. Azoknak a sorssal szemben való lemondásával szembeállítja szilárd hitét olyan létező erőben, amely mindig éppen akkor lép közbe, amikor meg kell

menteni az emberben azt, ami jó és nemes. Az önzésre alapozott cselekvések áradatában is szilárd meggyőződéssel vallja, hogy a legkeményebbre kövesedett emberben is van valami jó és önzetlen.

Második nagy regényében az Antikrisztus csodái-ban a szocializmus problémáival foglalkozik, amely abban az időben kezdett számottevő, térhódító politikai tényezővé erősödni egész Európában. Lagerlöf megérezte, hogy a szocializmusnak milyen nagy befolyása lesz hazája és népe életalakulására és életrendjére. Érdekes összetalálkozása az eseményeknek, hogy az Antikrisztus csodái megjelenése évében, 1897-ben, került be az első szocialista képviselő a svéd királyi parlamentbe a híres Hjalmar Brantlin személyében.

Lagerlöf mindig melegen és mélyen együttérzett a szűkségben, szegénységben, nyomorban élő emberekkel s ezért élénk rokonszenvvél kísérte a szocializmus materiális, azaz: gazdasági és társadalmi célkitűzéseit. A szocializmusnak a szegény, elesett néprétegek felemelését célzó törekvései, küzdelmei fellelkesítették. Az Antikrisztus csodáiban mégsem lett ennek a mozgalomnak propagandistájává, moha a férfi főhősnek, Gaetamonak megrajzolásában elárulja rokonszenvét. Nem lett pedig azért, mert vallásos lelkiületét erősen tartózkodóvá tette a szocializmusnak a valláshoz való viszonyulása. A regény hősnőjének lelki tusakodása nyilván az író nő lelkén is átviharzott, s írásából kiérzik a fájdalom, hogy nem követheti fenntartás nélkül a számára sok tekintetben rokonszenves mozgalmat.

Lagerlöfnek a kiegyenlítődésre, egységre törekvő lelkisége sugárzik harmadik nagy regényéből, a Jeruzsálem-ből. Ez a könyv a svéd irodalom legkiválóbb paraszteposza. Alapeszméjét így adja egyik főhőse ajkára: „Nekünk, Ingmarfiaknak nem kell félnünk az emberektől, míg csak az Isten útjain járunk.” Isten útjain járni nemcsak azt jelenti, hogy nyugodt lelkiismerettel élni, hanem a külső életben is előrehaladáshoz, boldogsághoz jutni.

Ebben a regényben tárul fel legtisztábban az író nő saját vallásos felfogása, amely kb. így fogalmazható meg: mentesen minden álmodozástól és túlfűtöttségtől, szociális beállítottságú vallásos életet élni, amely céljának tekinti az emberek együttműködését és arra is épül.

Már az első világháborút megelőzően kicseng Lagerlöf írásaiból határtalan békeszeretete. Újra meg újra hitet tett arról a szilárd meggyőződéséről, hogy az emberben levő jó felülkerekedik, győz és uralomra jut. Ezért végződik csaknem valamennyi írása fényben, derűben, örömben. Nem csoda tehát, hogy az első világháború kitörése borzalmas csalódás viharát zúdította megértést, egységet, szeretetet éneklő szívére. Dán fordítójának, Grundtwig Elizabethnek ezt írta a háború alatt: „Egyformán haragszom mindazokra, akik ezt az ostoba, esztelen, romboló háborút vezetik. Ez olyan rettenetesen ódivatú és méltatlan a civilizált államokhoz.”

Elfogja addig mindig bizakodó lelkét a csüggedés. Ennek ad kifejezést egyik kisebb írásában, melynek „Ödekyrkan”, magyarul kb. Romtemplom, pusztán hagyott templom a címe. „Orvos és vigasztaló voltam, de lelkemből nem fakad fel többé sem vigasztalás sem gyógyulás.” — A békekötés után valósággal újra éled. Mint valami gonosz varázslat alól szabadul fel lelke és szerető szíve. Új lendülettel folytatja irodalmi tevékenységét.

1918-ban írja meg „Bannlyst” „Átkozott” című művét. *Ízig-veéig háborúellenes könyv ez, amely erőteljesen tolmácsolja szerzője ellen-szenvét, megvetését mindennel szemben, ami erőszak és brutális. A*

háborúval szembeállítja a megszentelt életet s ez a könyve az élet szent voltának hatalmas erejű prédikációja. A világháborúban, az Északi-tengeren lezajlott nagy csata idején a víz egész sereg holttestet dobott partra a semleges Svédország partjain. Ezeket eltemették. A könyvben szereplő Rhange lelkész halotti beszédébe súrti az írónó kemény, elutasító álláspontját a háború jogosságával szemben.

Eszméltető lesz a prédikáció egyik részletének megszólalása számunkra. „Gondoljunk most arra — mondja Rhange lelkész —, hogy bár egyikünknek sincsen része ennek a háborúnak a felidézésében, mégis mi mindnyájan naponta olvastunk arról újságjainkban. Talán le is kötötte érdeklődésünket, mint korunk folyamatban levő hatalmas eseménye. Meglepetten, sőt talán csodálattal álltunk meg a közölt hűstettek előtt. Tetszésünkkel, rokonszenvünkkel valamelyik oldal pártjára állottunk s öröm rezgett át a szívünkön, amikor a nekünk rokonszenves oldal sikereiről szólt a beszámoló. Most azonban ezek a halottak eljöttek hozzánk, hogy örökre elnémult ajkukkal is elmondják nekünk, hogy milyen rettenetes a háború. Néhányan közületek hasznát húztak ebből a háborúból, néhányan közületek azt hitték, hogy nagy és boldogító változások követik ezt a háborút, mások meg azt a titkos meggyőződésüket melengették a szívükön, hogy ez a háború hozza meg a nép felemelkedését és megerősödését. Senki közületek nem tudja sem saját, sem gyermekei gondolatát távoltartani ettől a háborútól. De ezek a halottak eljöttek most, hogy megmutassák nekünk, amit egyszerűen fel sem tudtunk fogni, hogy a háború borzalmas, iszonyatos — útálatos.”

Lagerlöf szerint a háború az emberiség legnagyobb ellensége, merénylet az élet szentsége ellen, semmi más. Ez a kérlelhetetlen álláspont egyenesen következett Lagerlöf egész életszemléletéből, amely korábbi könyveiben jutott kifejezésre. A háború csupán csak „speciál-ese” a bűnnek, a gyűlöletnek, az egyenletlenségnek, a szakadásnak, melyeket Jeruzsálem c. regényében elítél. A háború undokság és merő ellentétben áll azzal a mélyen vallásos és szociális tanítással, melyet Lagerlöf első művétől, a Gösta Berlingtől kezdve fáradhatatlanul hirdetett. Hogyne lett volna a háború az ő számára a legutálatosabb valami, aki egész írói munkásságát a könyörületességnek és az emberszeretetnek szentelte oda?!

Mint minden műve, az Átkozott is lobogó hitvallás az élet mellett és minden más művénél erősebben tolmácsolja az írónó hitét az építő, a felemelő erők végső győzelmében. *Ez a műve Lagerlöf Zelmát az egyetemes nagy emberi béke, az egész emberiség osztatlan békéje legőszintébb íróharcosává avatja.*

Lagerlöf megírta az igazi öröm, a munka, az emberi egység és a béke csodálatos költeményeit. Ezekhez járult utolsó nagy műveként a Löwenskjöldökről írt nagy regényhármas (trilógia). Ebben egy hamis vágányra síklott papi élet negatívumán keresztül az igazi papság problémáját tárgyalja és elítéli a pietizmus keménységét és türelmetlenségét.

Ez volt Lagerlöf Zelma — művei tükrében.

Kevés író dicsekedhetik olyan osztatlan sikerrel hazájában és a nagyvilágban, mint a kis svéd nemzet nagy írónója. Hazája meg is becsülte, s a következő nem mindennapi kitüntetésekben részesítette nagy leányát: 1904-ben a Svéd Királyi Akadémia nagy aranyérmével, amelyet előtte csupán két nő kapott meg. 1907-ben az uppsalai egyetem díszdoktorává avatja, 1909-ben megkapta az irodalmi Nobel-díjat, majd

háborúval szembeállítja a megszentelt életet s ez a könyve az élet szent voltának hatalmas erejű prédikációja. A világháborúban, az Északi-tengeren lezajlott nagy csata idején a víz egész sereg holttestet dobott partra a semleges Svédország partjain. Ezeket eltemették. A könyvben szereplő Rhange lelkész halotti beszédébe sűríti az írónó kemény, elutasító álláspontját a háború jogosságával szemben.

Eszméltető lesz a prédikáció egyik részletének megszólalása számunkra. „Gondoljunk most arra — mondja Rhange lelkész —, hogy bár egyikünknek sincsen része ennek a háborúnak a felidézésében, mégis mi mindnyájan naponta olvastunk arról újságjainkban. Talán le is kötötte érdeklődésünket, mint korunk folyamatban levő hatalmas eseménye. Meglepetten, sőt talán csodálattal álltunk meg a közölt hóstettek előtt. Tetszésünkkel, rokonszenvünkkel valamelyik oldal pártjára állottunk s öröm rezgett át a szívünkön, amikor a nekünk rokonszenves oldal sikereiről szólt a beszámoló. Most azonban ezek a halottak eljöttek hozzánk, hogy örökre elnémult ajkukkal is elmondják nekünk, hogy milyen rettenetes a háború. Néhányan közületek hasznot húztak ebből a háborúból, néhányan közületek azt hitték, hogy nagy és boldogító változások követik ezt a háborút, mások meg azt a titkos meggyőződésüket melengették a szívükön, hogy ez a háború hozza meg a nép felemelkedését és megerősödését. Senki közületek nem tudja sem saját, sem gyermekei gondolatát távortartani ettől a háborútól. De ezek a halottak eljöttek most, hogy megmutassák nekünk, amit egyszerűen fel sem tudtunk fogni, hogy a háború borzalmas, iszonyatos — útálatos.”

Lagerlöf szerint a háború az emberiség legnagyobb ellensége, merénylet az élet szentsége ellen, semmi más. Ez a kérlelhetetlen álláspont egyenesen következett Lagerlöf egész életszemléletéből, amely korábbi könyveiben jutott kifejezésre. A háború csupán csak „speciálesete” a bűnnek, a gyűlöletnek, az egyenetlenségnek, a szakadásnak, melyeket Jeruzsálem c. regényében elítél. A háború undokáság és merő ellentétben áll azzal a mélyen vallásos és szociális tanítással, melyet Lagerlöf első művétől, a Gösta Berlingtől kezdve fáradhatatlanul hirdetett. Hogyne lett volna a háború az ő számára a legutálatosabb valami, aki egész írói munkásságát a könyörületességnek és az emberszeretetnek szentelte oda?!

Mint minden műve, az Átkozott is lobogó hitvallás az élet mellett és minden más művénél erősebben tolmácsolja az írónó hitét az építő, a felemelő erők végső győzelmében. *Ez a műve Lagerlöf Zelmát az egyetlen nagy emberi béke, az egész emberiség osztatlan békéje legőszintébb íróharcosává avatja.*

Lagerlöf megírta az igazi öröm, a munka, az emberi egység és a béke csodálatos költeményeit. Ezekhez járult utolsó nagy műveként a Löwenskjöldökről írt nagy regényhármas (trilógia). Ebben egy hamis vágányra siklott papi élet negatívumán keresztül az igazi papság problémáját tárgyalja és elítéli a pietizmus keménységét és türelmetlenségét.

Ez volt Lagerlöf Zelma — művei tükrében.

Kevés író dicsekedhetik olyan osztatlan sikerrel hazájában és a nagyvilágban, mint a kis svéd nemzet nagy írónóje. Hazája meg is becsülte, s a következő nem mindennapi kitüntetésekben részesítette nagy leányát: 1904-ben a Svéd Királyi Akadémia nagy aranyérmével, amelyet előtte csupán két nő kapott meg. 1907-ben az uppsalai egyetem díszdoktorává avatja, 1909-ben megkapta az irodalmi Nobel-díjat, majd

1914-ben a Svéd Királyi Akadémia beválasztja 18 tagja közé. Tudnunk kell, hogy a Svéd Királyi Akadémiának sohasem lehet 18-nál több élő tagja. Ő volt az első nő, aki ezt a két nagy kitüntetést elérte.

A hazai kitüntetések mellett 5 külföldi országot tisztelte meg nagyobb kitüntetésekkel: Norvégia, Finnország, Lettország, Belgium és Franciaország.

A rendkívüli sikerek nem tették fennhíjázóvá. Rendjeleit nem viselte, címeit sem használta soha. Élete végéig a „marbackai kisasszony” címet szerette legjobban.

Könyveinek nagy sikerei anyagi lehetőséget adtak neki arra, hogy az 1888-ban kényszer folytán eladott marbackai ősi házat még 1908-ban visszavásárolja kisebb földbirtokkal együtt. Öreg napjait itt élte le 1940. március 16-án bekövetkezett haláláig.

Ő elment, de mondanivalója újra visszhangzik a világban s azokat egyházunk is maradéktalanul magáénak vallhatja: hit — munka — egység — béke és osztatlan boldogság minden embernek. Ez volt írói álma. Higgyük és munkáljuk mi is megvalósulását!

Kiss György

Nem közönséges baleset (DÜRRENMATT HÁROM ELBESZÉLÉSE)

„A vonatvezetőt cserbenhagyta ereje. A kapcsolótáblára esett, a fiatalember mellé és vérbe borultan átkarolta a vállát. — Mit tegyünk? — ordította a visszhangzó alagút moráját túlkialtva a huszonnégy éves ifjú fülebe, aki hájas, hasznavehetetlen, védekezésre immár képtelen testét a szakadék fölött tovairamló ablakhoz tapasztotta és mohón, tágra meredt szemmel itta a mélységet. — Mit tegyünk? — Semmit — felelte könyörtelenül a huszonnégy éves, de nem fordult el a halálos színjátéktól, sőt, egyfajta kisérteties vidámságot is érzett; az eltört kapcsolótábla szilánkjai elborították, egy hirtelen támadt légörvény (az ablak most repedt meg) villámgyorsan két vattacsomót kapott fel és sodort feléjük a fülkébe. — Semmit. Isten elejtett bennünket, s mi feléje zuhanunk.”

Hátborzongató elbeszélés. A testes, gondtalan ifjú nem először ül vonatra, hogy az másfél óra alatt Zürichbe röptse. Közben a párperces, mindaddig figyelemre se méltatott alagút iszonyú, alvilági sárkánytorokká lesz: az alagútnak ezúttal nincs vége, a szerelvény mind örültebb vágtaival rohan a föld mélye felé.

Friedrich Dürrenmatt irodalomtörténetet, filozófiát és teológiát hallgatott. Ma 38 éves, s az egyik legnevesebb fiatal nyugati (svájci) író. „A baleset” címmel három elbeszélése jelent meg a Magvetőnél. (Ára 13.50 Ft.) Nem közönséges fényeket villant elének ez a betűhátú prizma. Belekáprázik a szemünk, de érdemes elolvasni.

Az első elbeszélés megmarad a száraz értelemben vett realitás talaján. A baleset ott kezdődik, hogy Traps textilszakember gépkocsihiba miatt egy fölöttébb unalmasnak ígérkező faluban kénytelen időzni. Csakhamar kiderül azonban, hogy mégis remekül agyon lehet csapnia az időt: három ott lakó nyugalmazott jogász esténként azzal szórakozik, hogy a társaságukba vetődő vállalkozó szellemű vendéget „perbefogják”, vidám evés-ivás közepette kiszédnek belőle valami terhelőt, s a vád- és

védőbeszédék elhangzása után elítélik, de nem a paragrafusok, hanem szigorú erkölcsi normák alapján — hogy aztan az egészen jót nevesse-nek s kedélyes hátbaveregetéssel búcsúzzanak el a kedves „elítéltől”.

Az utazónak tetszik a tréfa. „Könnyelműen” nyilatkozik s az ügyész hamarosan kiderítheti, hogy a nagyrabecsült vádlott tulajdonképpen szándékos emberölés büntetében marasztalható el, hiszen jelenlegi vezérképviselői állásába csak elődje és főnöke eltávolítása után kerülhetett. Ez a főnök pedig kiállhatatlan volt és szívbajos, tehát bele kellett halnia a Traps által indított idegháborúba. Minden úgy történt, ahogy az ügyes beosztott eltervezte: fiatal feleségének elcsábítását már nem bírta ki „a vén gengszter”, a főnök.

A „bíróság” már becsipve ítéli halálra a vezérképviselővé emelkedett hajdani kis házaló ügynököt. Ez heherészve botorkál fel a szobájába; fent, mintha valami sose-volt, félelmetes éleslátást szívna magába a szigorú hajnali levegőből — fölakasztja magát.

„Az a lagút már vízió. Szinte beillenék Apokalipszis-illusztrációnak. „Isten elejtett bennünket s feléje zuhanunk.” Ebben a légszomjas atmoszférában pereg le a harmadik elbeszélés is, „A kutya”, mint valami kísérteties némafilm. Rongyos utcai vándorprédikátort kísér mindenüvé ez a névtelen, úgyszólván a semmiből előbukkant szörnyű fekete kutya. „Nem tudtam, hogy az igazságot hirdető ember mellé kutya is szegődik” — borzong a prédikátor leánya. S a kérlelhetetlen állatszimbólumot nem lehet elkergetni, lelőni, megszabadulni tőle: felfalja a prédikátort, s az egyességban beszélő szerzőbe szerelmes, rettegő leány jár már vele, mivel ő is hisz az igazságban. Mintha az irtalmat nem ismerő iustitia distributiva jelképe lenne: Fiat iustitia et pereat mundus — legyen igazság, bár belevész a világ. Vagy a categoricus imperativus-t láthatjuk benne? Mindegy. Az sem fontos, hogy Az alagút 24 éves fiatal emberét milyen szimbólumnak vesszük. Dürrenmatt halálosan következetes moralista. Kiutat nemigen lát, hacsak ezt a dermesztő könyörtelenséget nem minősítjük ilyesminek. De ez legfeljebb diagnózis. A terápiával adós maradt. Még csak utalni sem próbált rá.

Tudom, hogy társadalmának válsága kifejezésre jut fojtogató látomásaiban. S mégsem tudok itt megállni, hanem azt mondom: ahol Dürrenmatt pontot tesz, oda üssük mi az iniciálénkat, hogy ebből a szuggesztív reménytelenségből desperatio evangelica legyen, Krisztus felé igyekvő „üdvösséges kétségbeesés”, s a halálos következetességből az egyetlen életes konzekvencia: egyre van szükségünk, Jézus Krisztusra!

Bodrog Miklós

A KIADÓHIVATAL KÖZLEMÉNYE

A Lelkipásztor 1957 óta megemelt példányszámban jelenik meg. A megemelés időpontjától kezdve a Sajtóosztály a Lelkipásztor, számonkénti árát 10 forintra szállította le. Az elmúlt két év azonban azt bizonyította, hogy a Lelkipásztort ezen az áron kihozni nem tudjuk. Az elmúlt évben például a Sajtóosztálynak a Lelkipásztoron több mint 50 000 forint vesztesége volt. A Lelkipásztor azelőtt is veszteséges kiadványa volt a Sajtóosztálynak. A kiadóhivatal ezen fontos egyházi szolgálati ágon nem is akar nyereszkedni, de ilyen nagy veszteséget nem bírunk el. Meg kell azonban azt is modanunk, hogy igen sok lelkész és lelkészhiatal éves, sőt több éves tartozásban van az előfizetéssel. 1959 január 1-től a nyomdai árak rendezése következtében a Lelkipásztor önköltségi ára még magasabb lett.

Ezen okok miatt a Lelkipásztor előfizetési díját kénytelenek vagyunk felemelni a régi árra. Ezek szerint 1959 január 1-től a Lelkipásztor előfizetési ára 12 Ft, félévre 72 Ft, egy évre 144 Ft.

Az 1958-as évfolyam megjelent tíz száma után csak 100,— Ft előfizetési díjat számíttunk.

A Lelkipásztor Kiadóhivatala

Az igehirdető műhelye

BÖJT 4. VASÁRNAPJA

János 11,32—46.

TEXTUS ÉRTELMEZÉSE.

Nagy összefüggéseket figyelembe véve értjük meg ezt a textust. János evangéliuma karakterisztikusan más, mint a szinoptikusok. Valóban az „egyetlen, finom, igazi főevangélium” — mint Luther mondja. Jézus Istennel való teljes egysége, exuziája és Isten dicsősége süt át minden fejezetén. Különösen jellemző ez a 11. fejezetre. Hatalmas, lebilincselő eseményről ad hírt, mélységesen finom lelki motivációval. Összefüggő egység az egész fejezet. Belső célja az, hogy az Istennel felbonthatatlan egységben cselekvő Jézus diadalt arat a halál félelmetes hatalma felett és Lázár feltámasztásának tényével előkészíti tanítványai szívét Nagypéntekre (szikla sír, fedők: emlékeztet Jézus temetésére) és Húsvétra, hogy már most hit ébredjen szívükben, mert ő az Élet és a Feltámadás. Lázár feltámasztása ösztökéli ellenségeit, isteni rejtett végzés alapján, az Ő elvesztésére. Átsugárzik ezeken a sorokon, hogy az Élet fejedelme előtt a „mors imperator” elvesztette minden hatalmát.

Meleg baráti szálak fűzik Jézust a három testvérhez, de Isten dicsőségének megnyilatkozása a döntő Jézus számára, azért érkezik Lázár halála után a negyedik napon. Már minden reménytelennek látszik Márta és Mária előtt. Szomorúság, mély gyász, könnyek és csendes szemrehányás fogadja Őt. Ebben a kétségbeesett helyzetben ad a megholtinak életet és terem az élőkben hitet. Ez textusunk csúcspontja. Jézus az Élet tündököl a halál zord sötétsége fölött. Cselekedetének hatása: sokan hisznek, egyesek, nyilván a hitetlen zsidóság, cselekvésre sürgetik a szinedriumot, mert tanácstalanok Jézus csodái láttán és megzavarodtak tehetetlenségükben.

Három részből áll textusunk: 32—37 versek Jézus megérkezése a sírhoz és csodájának előkészítése, 38—44 a csoda maga, 45—46 versekben pedig a csoda hatásáról tudósít.

EXEGETIKAI MEGJEGYZÉSEK.

A „kürie” 32. és 35. versekben Jézus istenfiúi méltóságát fejezi ki. 33. v.-ben „enebrimésato” haragos felindulás. Nem testi szenvedély, hanem szent harag. Egyes exegeták szerint az emberek hitetlensége és reménytelensége miatt, mások szerint a halál pusztító hatalma látása indítja fel Jézust. 38. v.-ben ismét előfordul ez az ige, itt a Jézus ellen áskálódó sötétség hatalmára vonatkozik, „tines” 37. és 46. v.-ben az ellenséges magatartású zsidókat jelöli. 40. v.-ben „doxa tou theou” döntő kifejezés, ez a célja Jézus cselekvésének egyrészt,

másrészt ennek kinyilatkoztatásával hitet ébreszteni. A „pistiú” ige 3 alkalommal fordul elő 40., 42., 45. v-k-ben hinni a Jézusra teljesen ráhagyatkozó bizalom értelmében. 41. v-ben „pater eucharistó soi hoti ékasus mou” Istennel való legbensőbb viszony kifejezője, a meghallgatás teljes bizonyosságával. 43. v. „Ladzare” — Eleazar — Isten az én segítségem.

IGEHIRDETÉSI VÁZLAT.

Böjti öröm.

A böjti vasárnapok sorában szerényen húzódik meg „Laetare” vasárnap. Különös a neve, mintha böjtbe bele se illene. Ézsaiás 66, 10. verséből származik: „Örüljetek Jeruzsálemmel... kik gyászoltatok miatta”. Engedelmesen simul ebbe mai igénk, Húsvét felé villanó hatalmas fényugár tör elő belőle. Isten népének gyászban, a halál pusztító hatalma előtt, könnyek között is van öröme: mert

1. Jézus odalép a reménytelen, kétségbeesett szívek mellé. Milyen drága vigasztalás. Hányszor látunk embereket ravatal mellett a sír tátongó szája előtt úgy állani, hogy arcukról lerí: mindennek vége, minden reményüket eltemették szerettyükkel. Ekkor lép oda Jézus. Ma az igehirdetés egyszerű köntösében. Gyengéden, megértően, hiszen tudja Ő is, milyen félelmetes a halál pusztító ereje. Meleg szívvel, részvétellel megérti a mi könnyeinket, de ennél ő sokkal többet jelent nekünk, nem egyszerű sablonos vigasztaló szavakat, hanem az egyetlen, igazi vigasztaló örömet.

2. Jézus az Élet, legyőzte a halált. Az örök élet egyetlen forrása, akinek önmagában van élete, mert az Atyával legteljesebb életközösségben van. Ez nemcsak eszkatologikus reménységünk, hanem jelenvaló tény. Ahol Jézus van és az ő igéje, ott az élet. Jézus maga a kijelentés és cselekedetével, mely életet teremt, még a halálban is Isten dicsőségét munkálja. Hatalmának ereje megragadja az emberi szíveket, életének lángsugara bevilágít a sötét sírokba, menekül előle a halál. Isten újjáteremtő ereje lakozik benne. Egy az Atyával. Isten munkálkodik és Ő is végzi az Atya munkáját. Engedelmesen simul Isten kezébe. Imája meghallgatott imádság. Ahová Ő lép, ott hozza az Atya ébresztő szavát. Megszűnik a halál kozmikus hatalma, mert a halált elnyeli az élet. „Aki Krisztusban van, új teremtés az (2. Kor. 5,17.).

3. Jézus diadalmas hitet ajándékoz. Magunkban nyomorultak, reménytelenek vagyunk. Azért hívta ki Lázárt a sírból, azért támadt fel Ő is a halálból, hogy hitet adjon. Túl mutat Lázár feltámasztása önmagán. Mindez azért történt, hogy elhiggyük, Ő az Élet és meglássuk ebben isteni küldetésének jelét és Isten dicsőségét. Cselekvése sohasem hatástalan. Mindig vannak engedelmes szívű emberek, akik rá tudnak hagyatkozni bizodalmas hittel arra a Krisztusra, aki életet tud teremteni. Azok számára a testi halál is elveszti jelentőségét. Aki hisz az Élet fejedelmében „nem lát halált soha örökké”. Hinni Jézusban a vele való teljes életközösséget jelenti. Imádsággal, igével, szentségekkel állandó kapcsolatban van az Krisztuson keresztül az élő Istennel. Már itt e földi életben és a feltámadáskor is. Ez meghatározza a mi életprogramunkat is. Annak élni, aki meghalt és feltámasztatott (2 Kor. 5,15.). Akiknek Jézus életet ajándékoz, azokat a feltáma-

dáskor kihívja a sírból, hatálytalanítja rajtuk a halál törvényét (Karner).

Ez a mi böjti boldog örömünk. A magunk élete, elhunyt kedveseink élete is Krisztus kezében van. Fogadjuk hittel ezt az ígét.

Garami Lajos

BÖJT 5.VASÁRNAPJA (JUDICA)

Ján. 11,47—57.

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS AZ ALAPIGÉHEZ.

Mikor az alapige szerinti események zajlottak, Jézus nem ért még Jeruzsálembe, mégis erős „böjti szelek” fújdogáltak ott, amelyre hamarosan nagypéntek következett. Még igazabban azt jelenti ez, hogy a döntés már két oldalon is megtörtént: Jézus is döntött, az ellenség is döntött. Mégpedig ugyanazt. Jézusnak Isten akaratából is meg kell halnia, de a Kajafás véleményére támaszkodó közvélemény alapján is. A nép helyett, a népert. A farizeusok, a papi fejedelmek, a tanács, Kajafással az élen, az úgy könnyebbik oldala mellett döntöttek: Jézus tűnjön el a láthatárról! Ezzel a törpeségükre — amelybe jéggé dermedt kegyességük is beletartozott — nem vet többé megsemmisítő árnyékot a Lázár sírja mellett is óriásnak bizonyult Jézus. A halálos szürkéséget az ellenségnek fenn kell tartania ahhoz, hogy a béna tradíció kicsinyei még kilátszódjanak a porból. Ez az őszinte szándék! A többi ürügy. A nép is, a rómaiak is.

De a zsidók húsvétjával közeleg a világra szóló esemény és minden önző szándék, vak lázaskodás ennek az üdvösséges ügynek a szekerét tolja. Mert Isten is döntött. A nehezebbet: Fia kereszthalálát. A kocka tehát itt valóban el van vetve, de vele a kibontakozás hajnala is küszöbre lép. Isten határozottan és célratörően rajta tartja kezét az események ütőerén és Kajafás tudatlan jövendölése valóban Isten elszéledt gyermekeinek összegyűjtésével folytatódik áldásos életre, örökéletre.

IGEHIRDETÉSI VÁZLAT.

Ki áll a nép oldalán?

Jézus Efraimban várt a nagy napra. Az Ó órája még nem jött el. Az ellenségei azonban igen. A zsidók húsvétjával egyidőben. A húsvétra készülődés lázát egyfelől Lázár feltámasztásának híre, másfelől a főpapok és írástudók kapkodása — akik gyűlölettel telve lestek alkalomra, hogy Jézust eltegyék láb alól — különösen is izgalmassá tette. Ebben az izgalomban született a főpapok és a farizeusok ajkán a számukra gyötörő kérdés: mit tegyünk? Amit ugyanis tenni akartak, azt szívesen is tették volna, de a csoda sodrába kerültek miatt félelmetesnek látszott az. Ürügy kellett tehát, mert aki az igazság útjáról lelépett önző szívevágya és érdeke útjára, annak mindig jó ürügy kell. Sikeres is, népszerű is. Ezért álltak látszatra a főpapok és farizeusok is a nép oldalára, Jézus ellen. Így kerülhet előtérbe a mai ige kapcsán ez a kérdés: ki áll a nép oldalán?

1. Talán a farizeusok Aligha. Hiszen akik olyan magasán tudták magukat a nép fölött, nem is ismerhették azt igazán. Hogyan szerethették volna? Akik annyit néztek önmagukra, hogyan vehették volna igazán szemügyre a népet? Jézus maga hányta a szemükre: „ők beszélnék, de nem cselekszenek” (Mt. 23,3b). Továbbá: „Nehéz és elhordozhatatlan terheket kötöznek egybe és raknak az emberek vállára, de ők maguk az ujjukkal sem akarják azt megmozdítani” (Mt. 23,4). De még ezeknél is súlyosabb: „Bejárjátok a tengert és a szárazföldet, csak hogy egyetlen pogányt áttérítsetek és ha ez megtörtént, a gyehenna fiává teszitek őt” (Mt. 23,15).

Az ürügy akkor mégis megtévesztően bevált, mert volt benne igazságmozzanat is. Jézus valóban sok csodát tett. Az azonban már a féltékeny ember túlzása volt, hogy mindenki hinni fog benne. Az pedig, hogy ez lázadás a rómaiak ellen, hamis politika. Ők sokkal jobban féltették a maguk ősi posztját Jézustól és a Jézusban hívőktől, mint a népet a rómaiaktól. Ez még akkor is megáll, ha ők maguk is gyűlölték a római uralmat. Ez a nagypénteki eseményekből kiválik.

Ha a nép valóban szívügyük lett volna, elsősorban nekik kellett volna Jézusra rámutatniok. Ha drága lett volna nekik a nép élete, ujjongtak volna Lázár feltámasztásának hírére. Ha igazán jót akartak volna, a saját ajtójukat is tágra nyitották volna Jézus előtt. A szájukkal álltak a nép oldalán, de áldozatot és kockázatot nem vállaltak érte. Isten nem is tudta másra használni őket, csak arra, hogy eszközök legyenek a nép „orvosa” feletti ítélet végrehajtásában. Kegyes buzgóságuk pedig csak ürügy arra, hogy a saját pecsenyéjüket süssék.

Vajjon ma, amikor az első nagypénteken is messze túl vagyunk, van-e még üzenete ennek a régi történetnek? Van is, meg lesz is. Három irányban is.

a) A féltékenység elszakít Krisztustól, elszigetel az emberektől. Leköt, süketté és valkává tesz.

b) A féltékenység tanácsstalanná tesz, vagy rossz tanácsot ad, mert rémképeket láttat és önző támadásra indít, mások érdekének ürügye alatt is.

c) A féltékenység istenes mezben is megbénít a mások szolgálatában, mert a szolgálat posztjáról az önvédelem ketrecébe vonultat vissza.

2. Talán a papi fejedelmek álltak a nép oldalán élükön Kajafással? Aligha. Nagyjából egy nótát fújtak ők a farizeusokkal és egyféleképpen vizsgáltak a szeretetből is. Kajafás magatartása hű kép volt egyúttal mások megvetése tekintetében is. Még a maga társaságát is tudatlannak nevezte. Amit „magától” mondott és tett, kinek lett haszna abból? Legalább annyira nem volt őszinte ajkán a nép emlegetése, amennyire őszinte volt az, hogy egynek meg kell halnia a népért. Tetszetős ötletével egyfelől a római hatalom hív reprezentánsaként, másfelől közvetlen társaságának érdekképviselőjeként szállt síkra. Meghosszá úgy, hogy közben a nép egyetlen és igazi megmentőjeként tündökölt. Más pedig nem tudott semmit, az ő látása szerint. Isten ugyan jóra fordította ezt az üdvözítő szándékába kegyelmesen beleillesztett ötletet és ilyen értelemben lett az próféciává. De mit se változtat ez azon, hogy Kajafás azért csak a saját ügyének megtámogatója volt és maradt.

Az önzésnek és fölényes öntetszelgésnek lelkiisége a főpapi ornátus alatt is csak arra alkalmas, hogy verjen vele Isten. Ebből is álljon előttünk három tanulság:

a) Elsikkad a nép üdvössége ott és akkor, ahol és amikor az csak hátsó szándékot takar.

b) Lehetetlen mindenkinek tetszeni akkor, amikor az igazság ügyében tevékenykedik valaki. — De a szeretet, a jószándék és a jó lelkiismeret mégis mindig elégséges fedezet a helytállásra.

c) Nem tud szolgálni az ember igazán azoknak, akiket megvet és lenéz, csak azoknak, akiket őszintén szeret. De a tiszta szándékot és az önzetlen cselekedetet sem fogják pótolni sohasem a szövirágok.

3. Ki áll hát a nép oldalán igazán ott, ahol kétségtelenül a nép dolgáról van szó, azaz a mostami alapigében? Nyilvánvalóan Jézus. Mindent érte tett. Még a pusztába is érte vonult félre, míg nem jött el az órája. Érte nem járt-kelt nyilvánosan, moha neki semmi takargatnivalója és hátsó szándéka nem volt. Érte hajtott fejet tusakodó imádságban az Atya akarata előtt és érte nem tért ki a kereszt elől. De a népért mindennek akkor és úgy kellett történnie, hogy az célra vezessen. A népért lett igaza Kajafásnak: „Jobb, hogy egy ember haljon meg a népért”. Méghozzá az, aki nemcsak csodákkal hajolt le az emberhez, hanem magáévá tette a bűnök életbe és üdvösségbe vágó nyomorúságát is. Nem lett a halál barátja, hanem ártatlan szenvedés árán birkózott vele, megkóstolta, vállalta és legyőzte.

Mindezt miért tette? Mert nem ellensége, hanem megváltó barátja lett a népnek. Semmiképpen sem azért, mert a nép erre rászolgált, hanem azért, hogy a megváltottak serege megszabaduljon a bűn rontó hatalmától, végül pedig egészen elvegye a halál fullánkját. Jézusért munkálja Isten azt is, hogy a főpapok, farizeusok, Kajafás, az elfogatói parancs, mindenki és minden a nép üdvösségének ügyét szolgálja.

Egyik régi böjti énekünk szerint ahhoz, hogy Jézus szenvedéséről elmélkedjünk, erő és áldás kell a mennyekből, azaz Szentlélek. Az alapigében zajló események régi mozzanatait ma is csak a Szentlélek állíthatja úgy eléink, hogy általuk minden tekintet a nép igazi barátjára essék, Aki életét adta azokért. Méghozzá azzal a messzenézó szándékkal, hogy a történelem századain át is szélesedjék a látóhatár új, önzetlen, alázatos, szolgáló és üdvösséggel koronázott életre. A népért. Ennek az ügynek a frázisos oldaláról leránja a leplet az alapige, hogy döntően életrevalóvá váljék az, ami állja az időt és az ítéletet: az üdvözítő hit és a valódi emberszeretet — Ámen.

Szabó Gyula

VIRÁGVASÁRNAP

Márk 11,1—10

Virágvasárnapnak a folyó évi perikóparendben ilyen előírt textusai vannak: Zakariás 9,9, Márk 11,1—10, János 12,27—33 és Zsid 5,7—9. Az általam választott Márk 11,1—10 a klasszikus virágvasárnapi textusnak Máté 21,1—11-nek parallel helye.

A VASÁRNAP JELLEGE.

A népies felfogás egyszerűen nagypéntek ellenlábásának látja ezt a vasárnapot. Az ott „feszítsd meg”-et kiáltó sokaság itt még hozsannát zeng Jézusnak. Óvakodnunk kell minden olyan prédikálástól, amely ebben a hangulatváltozásban próbálja megragadni Jézus „tragikumát”. Az egyházi esztendő egészében, virágvasárnap a nagyhét első napja és így a szenvedéstörténet első állomása. Gondolnunk kell ezzel kapcsolatban arra, hogy eredetileg ezen a napon Máté 26—27 fejezetét teljes egészében felolvasták, mint passió történetet a templomokban. Prédikálásunk helyes irányvonala tehát Krisztus keresztre felé vezessen. Jézus királyi bevonulása, magán viseli a kereszt árnyékát. Ebből a mézőpontból kell tehát közelednünk textusaink felé. A másik evangéliumi textus János 12,27—33 éppen erre utalva mutat rá Jézus nem mindenki által észlelt, mégis valóságosan királyi dicsőségére.

EXEGETIKAI FORGÁCSOK:

Lényegesebb megjegyzést nem igen lehet tenni. Az új fordítás híven tolmácsolja az eredetit. Figyelemre méltó azonban a sokaság ajkán a 118. zsoltár 25. verse, ez a zsoltár mint az igazak örömeinek hangzik és ezt a sokaság, szinte öntudatlanul — Isten Lelkének indításából — veszi ajkára és éppen így teszi a Messiás bevonulásává ezt az eseményt.

A PRÉDIKÁCIÓ FORMÁLÓDÁSA.

Szemponantom, hogy az eléggé ismert és sokszor prédikált textust új oldalról közelítem meg. Ezért választottam igehirdetésem tengerlyévé Jézus szavait: Az Úrnak van szüksége reá. Jézus ezt a mondatát tanítványainak mondja, hogy ezzel indokolják meg eljárásukat, ha valaki megkérdezné őket a számárcsikó elvitele ügyében. De úgy látom, hogy ez a mondat túlnő ezen a helyzeten és az egész ige kulcsává lesz. Ezt szem előtt tartva így ragadnám meg textusunkat:

1. Az Úrnak szüksége van a szívedre.

Minden a bűnös emberszívekért történik itt. Ezért indul Jézus újra Jeruzsálembé, bár tudja, hogy ott halálra keresik, és ellenségei az elfogatására készülnek. Ezért jön alázatosan, rangrejtett királyként, hogy senki se lehessen, aki ne érezze magához egészen közel Őt. Ezért indul most a nagyhét útjára. Nem háromszabdős tanítói munkája meghasonlott tragikumával, hanem a barátaierk életét is áldozni kész szeretettel. Mindezt a te bűnös szíved megújulásáért. Keresztjének árnyéka már ott van engedelmies alázatán, amellyel megindul a megjövendölt szenvedések városa, Jeruzsálem felé. Mindez a szívedért van, amit nem tud tovább bűnökben látni.

2. Szüksége van a hódolásodra.

E bevonuláskor Jézus szegényesen és alázatosan is Király. Aki nem szánalomra méltóan esdekel, hogy kövessed, hanem akinek szava

lenyűgöző erővel szólít meg. Mert Ő egyetlen és igazi ura az életednek. Ezért add is oda néki az életed feletti uralmat. Nemcsak a túlfűtött levegőjű hosszannázó sokaság konjunktúrájában, hanem a reá halált kérő emberek körében is mellé álló ragaszkodással. Ez a hódolás azt is jelenti, hogy átad az ember néki az életéből valamit, amire szüksége van. De erre a hódolásra csak akkor kész a szív, ha hittel ismerte meg az egyszerű poros országúti vándorban, a királyi diadalmenet, a rejtett Isten Fiát, a Megváltót.

3. Szüksége van az engedelmességedre.

Hiszen az Ő embereket szerető, üdvösségünket munkáló akarata, a híveinek engedelmisségében valósul meg. Ma is olyan emberek tudják képviselni Jézus Krisztus embereknek hirdetett evangéliumát, akik engedelmesek küldő szavának és oda tudják adni nemcsak életüket, de akár anyagi javaikat is az Ő szolgálatára, amikor erre szükség van. Az emberekhez alázatosan jövő Jézus, alázatos embereken át jön ma is. S a néki, igéjének engedelmes életek a leghívebb tanúi. Krisztus mentő szeretete a mai tanítványi szolgálatban, az emberiség két nagy nyomorúsága megoldására kell irányuljon. Az egyik külső, a másik belső. Külső nyomorúsága a mai emberiségnek az a háborús veszély, amely az egész emberiség testi, fizikai létét veszélyezteti, s ebben Jézus tanítványai kell, hogy munkálják a világ békességét. A másik nyomorúsága az emberiségnek belső, s ez a bűn és hitetlenség insége, amely nyilvánvaló az emberiségben. Ebben a tekintetben a tanítványi engedelmisség hívogatás Jézus Krisztushoz, aki a maga békességével akar megajándékozni. A tanítványi élet mindkét feladatában legdöntőbb eszköz az engedelmes keresztyén élet, amely jól figyel Krisztusra és kész néki mindennel szolgálni.

Az Ūrnak szüksége van szívedre, hódolásodra, engedelmisségedre, hogy így szülessen meg ajkadon a benne megtalált szent öröm kiáltása: Hozsánna! Áldott, aki jön az Ūr nevében! Hozsánna a magaságban!

AZ OLTÁRI ÉS A SZÓSZÉKI IGE EGYSÉGE.

Az oltári ige: Zsid. 5:7—9 Jézusnak az igaz Főpapnak, aki önmagát áldozza fel, szenvedéséről szól. Ez a jogcíme arra, hogy igényt tartson a szívünkre, hódolatunkra, és engedelmisségünkre. A kollektív imádságban kell ennek valamiképpen hangot kapnia.

Sólyom Károly

NAGYPÉNTEK

Márk 15,22—37.

Véleményem szerint igehirdetésünkhöz még a következő verseket is fel kellene használni a 41-ig. Márk tudósítása a szenvedéstörténet leírásában a legrövidebb, de a legmegrázóbb. Hiányoznak a mellékszereplők, Krisztus keresztre áll tudósítása reflektorfényében. Minden tekintetet reá irányít. Szenvedő Krisztusa nem az az „égi. Fölség”, kinek nevére ég s föld megremeg. Ha művészi interpretációját keressük, egyedül Grünwald ismert képe adhatja vissza a leírtakat. A ső-

tétségben és gyalázatban megítélt Krisztus felett csak arra döbbenhetünk rá, hogy mekkora a megítélt emberi bűn. De memnél keményebb az ítélet, annál hatalmasabb a belőle eredő vigasztalás is.

Nagypéntekhez szorosan kapcsolódik húsvét és nem lehet nagypénteken a húsvéti hír ismerete nélkül prédikálni. Nagypéntekre is áll, „a világosság fénylik a sötétségben”.

1. Mindaz, ami Jézussal történik, azt mutatja, hogy mennyire az emberek kezében van, teljes kiszolgáltatottságban. A gyalázat éjébe taszítják Megváltójukat. Akinek szájában álnokság nem találtatott és aki senki sem vádolhatott bűnrel, bűnösekkel együtt hal meg. Utolsó személyes tulajdonától is megfosztják. A plakát a „zsidók királyá”-ról beszél és bebizonyított ténynek látszik, hogy szálnalmas Don Quijote volt. Nevetséges ámító, aki őt meg nem illető tisztség után nyújtotta ki kezét. Hogy segíthetne másokon, aki saját magát nem tud segíteni. Jézus egész életművét, biznyságtételét, imáit, segítő szeretetét mind odahányják a lábai elé. Nem megváltó, hanem a nép megrontója, megkárosítója.

2. Mégsem ez a legnagyobb nyomorúság a tudósításban. Mások is szenvedtek el ilyen halált, de vigasztalást találhattak jó lelkiismeretükben, vagy abban, hogy igaz ügyért hálnak meg. Hová fordulhatott volna Jézus, ha nem az Atyához? Jn. 16,32. Most eljött az óra és Jézus a Biblia legsötétebb mondatát kiáltja az ég felé. Hogy értelmezzük ezt a jézusi „miért”-t? Lukács és János nem is hozzák. Talán úgy hogy Jézus kétségbeesésben és hitetlenségben halt meg? Ha a zsoltáridézetet eredeti összefüggésében nézzük, nem állíthatjuk, hogy íróját a hitetlensége vitte volna így Istenhez. Ezért csak szó szerint érthető.

A mindenség Ura, aki váltságműve befejezésére küldte Fiát a világra, e pillanatban magára hagyta. Sem Isten, sem angyalai nincsenek mellette. Sötétségben, elhagyatva és kigúnyolva hal meg az Isten Fia. Valóban Isten haragja rajta.

3. Bármennyire is nyilvánvaló Isten haragja a tudósításban, mégis átút rajta a feltámadás és a győzelem fénye. Isten báránya azért hordozza a világ bűnét, hogy ezzel utat nyisson Isten eljövendő uralmának. Bizonyítja ezt az a tény, hogy minden üdvtörténeti keretben történik, Isten akarátának hatalmas „kell”-je alatt. Az ószövetségi biznyságtételek sora kíséri a történeteket. Ruhájának kisorsolása, az arramenők gúnyolódása, Jézus kiáltása, a sötétség és az ecet mind azt prédikálták az ismerős olvasónak: Itt Isten viszi végbe tervét. Ez a terv a következő versek biznyságtétele szerint Isten kegyelmének terve. Lejárt a véresáldozatok fásasztó, veritékszagú szolgálata. Jézus Krisztus halálával megnyitotta mindenkorra az utat. A gyülekezet félelem nélkül, szabadon szolgálhatja Urát. Bűn és Gonosz verve van a kereszten.

4. Akkor is voltak, akik „láttak és hitték”, Krisztus legnagyobb gyalázatában is. Cirénei Simon, akinek fiai vitathatatlanul odatartoztak a gyülekezethez (Rm. 16,13), a pogány százados, a hűséges asszonyok. A biznyságtétevek között az első. Az egyház urának az első nagypénteken is megvolt a gyülekezete. Ez a gyülekezet látta és hitte, hogy halála nem csatavesztés, hanem diadal. Feltámadás és váltság nagypéntek ítéletében.

Krähling Dániel

HÚSVÉTVASÁRNAP

Mt 28,1—10.

MEDITÁCIÓ

Az evangéliumok húsvéti híradása az epizódok leírásában nem egyöntetű. Luther is megemlíti egyik húsvéti prédikációja bevezetésében: „Az evangélisták valamennyien egy dologról írnak, de nem ugyanazon időrendet tartva és nem azonos szavakkal”. A történet közlésének ez a formagazdagsága, a részletekben mutatkozó egyenetlenség csak még erősebben utal a hírül adott esemény valóságára (Schmiewind NT, Deutsch I/1. 269.)

Máté sajátos anyaga (a földindulás, az angyal leírása, az őrizők) éppen részletessége és színessége miatt kísértésbe is viheti az igehirdetőt, mintha magának a feltámadás eseményének a történeti leírásáról lenne szó, mintha a feltámadás titkáról olyan „objektív” beszélhetnénk, mint a földi történelem bármely tényéről. A középkori festők, de különösen a passiójátékok alaposan bele is estek ebbe a kísértésbe. Az asszonyokat is és az őrizőket is úgy állították szem elé, mint akik közvetlenül élték át Jézus feltámadását. Az asszonyok pl. kéreleik Krisztust a sírnál ezekben a játékokban, hogy támadjon fel, az őriző katonák pedig közvetlenebb és mélyebb benyomást szereznek a feltámadásról, mint a tanítványok. A színes részletek leírása ellenére sem ez Máté szándéka. A többi evangélistához hasonlóan ő is megőrzi a feltámadás titkát és nem a feltámadás „lefolyását” írja le. Péter evangéliumában más a helyzet. Ennek az apokrif evangéliumnak a közlése szerint a sírnál tartózkodó katonák és vének három férfit látnak a sírban. A két szélső terete az egekig ér és a közöttük levő harmadikat támogatják, aki túl magasodik az egeken. Hátuk mögött a kereszt kíséri őket. A mennyből szózat hangzik: Prédikáltál-e már az elhúnytaknak? A kereszt felől érkező válasz: Igen! — Talán éppen a titoknak ilyen „történetesítése”, szemléletessé tétele miatt is nem sorolták Péter evangéliumát a kanonikus iratok közé. (Schmiewind.)

Az üres sír tényével itt is találkozunk, de az evangéliumokban nem ez a tény a feltámadás hit forrása és alapja, hanem az először angyali követek ajkáról hangzó híradás, az Isten bizonyágtétele. „Sokszor gondolták, hogy az archeológiai kutatás majd bizonyos segítséget nyújt a hit — vagy éppen a hitelenség — számára. Mikor E. L. Suckenik, a nemrég elhunyt zsidó archeológus 1930-ban egy előadása keretében hírül adta, hogy Jeruzsálemben egy csontokat tartalmazó urnát találtak ezzel a felírással „Jézus, József fia”, a napisajtó ezt azonnal úgy közölte, hogy megtalálták Krisztus tetemének csontjait. Ellenkező végtelbe pedig akkor estek, mikor az első század második feléből egy sír-gyalázások ellen kiadott írást találtak ezzel a címmel: Diatagma Kaisaros. Mivel a kőbevésett írás minden valószínűség szerint mázáréti eredetűnek látszott, azt gondolták, hogy Jézus sírja ürességének a tényét lehet bizonyítani vele. Mindezzel kapcsolatban csak azt lehet mondani: „A megfeszített és feltámadott Jézussal vetett hit nem archeológiai és történeti kutatások eredményein alapszik, hanem a feltámadott Jézussal való találkozáson. Ez a találkozás pedig annak idején a látásban (horán), most pedig Isten ígéje meghallásában (akoé) valósul. Az üres sírról szóló történet erről a találkozásról tesz bizonyosságot és erre a találkozásra hív fel.” (Erich Dinkler, Göttingener

Predigt—Meditationen 1954/55. szerk.- D. H. J. Iwand. — Ev. Verlagsanstalt, Berlin.) „Nem az üres sír ténye a fontos, hanem az örömhír arról, hogy mindaz, amit Jézus önmagáról és ezért rólunk prédikált, azt beteljesedett, mert Isten kegyelme diadalt vett a bűnön, halálon és az ördögön.” (J. Saemmetreuther- Predigtmeditationen 1936. 192. o.)

Érdeemes felfigyelnünk arra is, hogy Luther húsvéti prédikációiban sohasem hangsúlyozta az üres sír tényét és nem tekintette a húsvéti hit alapjának. Amire fentebb a „találkozás” szó akart utalni, arról így szól egy textusunkról tartott igehirdetésében: „Arra ügyelj, hogy azt tudd meg, mi a feltámadás szándéka, nehogy csupán csak úgy figyelj és úgy tekintsd, mint ahogy lefesteni szokták, vagy mint ahogy elbámulunk egy királyi bevonuláson, hanem arra ügyelj, hogy a feltámadás benned legyen, te pedig a feltámadásban.” Az evangéliumok bizonyágtételét pedig így jellemzi Luther: „Nem azt mondja: Krisztus meghalt és feltámadott, milyen csodálatos ez; hanem ezt mondja: Meghalt — miért? Bűneinkért! Feltámadott — miért? — megigazulásunkra-” (Calwer Ausgabe III. 158. o.)

A húsvéti igehirdetés tehát nem bizonyít, nem igyekszik archeológiai ismeretek segítségével, vagy a történetben szereplő személyek élményei elemzés útján lélektanilag „elfogadhatóvá” tenni a mai ember számára a húsvéti eseményt, hanem a feltámadott Jézusról és — Luther kifejezésével élve — a feltámadás hasznáról beszél, hitre és engedelmességre szólítván a hallgatót az elhengerített kövön ülő angyal magatartásával, akiről Máté ezt írta: „Tekintete pedig olyan volt, mint a villámlás és ruhája fehér, mint a hó.”

IGEHIRDETÉS:

1. Milyen részletesen, szemléletesen mondja el Máté húsvét reggelének eseményeit. Érthető, miért festették a középkori és a modern festők is legszívesebben az ő leírása alapján képeiket. Most azonban nem az a feladatunk, hogy egy régi különös történetet oly szemléletesen állítsunk magunk elé, mint valami freskót és lehetőleg oly művészen, hogy gyönyörködni tudjunk benne. Egy üzenetet, egy örömhírt kell elmondanunk és meghallgatnunk Isten akaratából, a húsvéti örömhírt: Jézus feltámadott értünk! Isten ugyanis nem azt akarja, hogy mi a húsvét tárgyilagos szemlélői, vagy művészi élvezői legyünk. Azt akarja, hogy ami húsvétkor történt, annak részesei legyünk. Azt akarja — amint Luther mondotta —, hogy benne éljünk a húsvéti eseményekben és az mibennünk éljen.

2. Különös hangsúly esik ezért erre a szóra: értünk. Akkor kezdem érteni, hogy mi történt húsvét hajnalán, mikor ezt a kis szót megértem. Nem könnyű ezt megérteni. Ha arról lenne szó, hogy Jézus ellenünk támadt fel, azt könnyebben megértenénk. De nem erről van szó. Jézus feltámadt azokért a tanítványaiért, követőiért — édesanyjával Máriával bezárólag, akik hitték ugyan benne, de megrendültek hitükben. Nem korholásuk végett, nem szemrehányásokkal, nem ellenük. Értük! És nem csak azokért, akik hitték benne. Ellenzéseiért is. Azokért a katonákért is, akiket a főpapok rendelték sírjának őrzésére és akik később lepénzelve régalmakat terjesztettek róla. Nem ellenük, hanem értük támadt fel. Hívókért és hitelenekért egyformán. Az egész Isten ítélete alá került világot. Nem ellene, kárhózatára, hanem javára, üdvösségére. Ezt jelenti ez a kis szó: értünk.

Ezt a hihetetlen hírt akarja Isten elfogadtatni velünk. Ő biztos abban, ha elfogadjuk, a húsvéti hit felszabadít minden félelemtől és a félelemtől táplált minden anti-magatartásból. Képpé tesz arra, hogy keresztységünket ne mások ellen, a más felfogásúak, a más vallásúak, a más világnézetűek, a nem hívők ellen éljük meg. Képpé tesz arra, hogy másokért, hogy egymásért, tudjunk élni.

3. Ne csodálkozzunk azért, hogy a húsvéti örömhírek bizonyos „agitatív” jellege van, hogy hitelt, elfogadást igényel tőlünk, hogy életeleme a terjedés — szívből szívbe, hitből hitbe. Emiatt nem lehet a falra festett képhez hasonlítani, amelyhez személyiségem kikapcsolásával is viszonyulhatok egyszerű műélvezőként. A távolságot tartó szemlélődés és a hit két különböző dolog. A szemlélődő kívül marad a dolgokon, hit által viszont részesek leszünk mi is abban, ami történt. Hogy szemlélődésünkben kimozdítson és résztvevőkké tegyen bennünket — ezért állított Isten a nyitott húsvéti sír mellé tanúkat: az őrizőket, az asszonyokat és az angyalt.

4. Az őrizők is tanúk voltak. Hamis tanúk. Az ő példájuk a következőkre tanít minket:

Az üres sír ténye önmagában nem vezet hitre. Az evangéliumot, az örömhírt kell hallanunk. Ők sok mindent átéltek húsvétkor, de mi, akik most hallhatjuk az evangéliumot sokkal kilátásosabb, biztatóbb helyzetben vagyunk náluk a húsvétkor történtek megértése szempontjából.

A fegyveres erő — a klasszikus fegyverektől: dárdától és kétélű kardtól kezdve a modern fegyverekig, a hidrogén és kobalt bombáig — tehetetlen Jézus feltámadásával szemben. Jézus ügyét, értünk történt feltámadását az őriző katonák épp úgy nem tudták megakadályozni fegyverükkel, mint ahogy Péter kardja, vagy a régi és újabb kereszties háborúk nem tudták elősegíteni.

A rágalom, rémhír is tud terjedni, de hamar elkopik a lába. Az örömhír, az evangélium még ma is, 2 ezer év múltán is füрге lábakkal járja a földet.

Az őrizőknek is volt valamelyes húsvéti öröme — pénzhez jutottak. Az igazi húsvéti öröm ennél mennyivel nagyobb és teljesebb.

5. Az asszonyok szomorú tanúk voltak, de szomorúságuk örömmé változott. Nem csak azért szomorkodtak, mert sajnálták Jézust. Kétségbe esett emberek voltak. Úgy érezték, hogy nagypénteken a bűn győzött. Az üres sír csak fokozta kétségüket. Az angyali üzenet, az evangélium változtatta szomorúságukat örömmé. Ne féljete! Ma ezt nem angyal mondja nékünk. De minden istentisztelet, minden egyéni bibliaolvasás, minden Jézus nevében mondott imádság ilyen angyali szolgálatra hivatott és rendeltetett. Minden mondanivalójuk lényege ez kell legyen: Ne féljete! Ne kételkedjete! Isten szeretete erősebb, mint az emberi bűn. Néki engedelmeskedjete, ne a bűnnek! Az asszonyok öröme akkor lett teljessé, mikor, később maguk is meglátták a feltámadott Jézust. Egyszer majd mi is látni fogjuk őt. Már most sok örömünk lehet benne, akít most még nem látunk, akko azonban teljes lesz a mi örömünk.

6. Húsvét legelső tanúi tulajdonképpes az angyalok voltak. Nem a földön, először a mennyben értették meg, hogy mi történt a földön nagypénteken. A földön még senki sem értette, miért kellett Jézusnak a keresztben szörnyű kínt szenvednie és meghalnia, miért kellett sírba feküdnie, amikor az égből már mindent tudták. A földön még

Kajafás és a főpapok dörzsölték örömben kezüket, a tanítványok pedig gyötrődtek szomorúságukban, mikor az égben már felcsendült az új ének: Méltó a megöletett Bárány, hogy vegyen erőt és gazdagságot és bölcsességet és hatalmat és tisztességet és dicsőséget és áldást (Jel. 5, 12.) Három nap múlva már a földön is megcsendült az, ami a mennyben hangzott. Mikor húsvét hajnalán földrengés rázta meg Jeruzsálemet és mint egy kis kavics, úgy hengeredett el a sír szájára helyezett lepecsételt nagy kő, angyali üzenet szólt a sír szájából. Így Jézus feltámadásának első tanúja az ég volt, Isten angyalai. Karácsonykor is az angyalok tudták meg először, mi történt. Húsvétkor is először az eget töltötte be a nagy öröm. Az angyalok azért örültek, mert tudták, hogy az ember most már nincs elveszve. Jézus feltámadt. Ezért imádkozzuk naponként a Miatyánkban: Miként a mennyben, úgy itt a földön is. Az égben már elintézett dolog, hogy Jézus megkereste, megtalálta és megmentette már az embert. Úgy legyen itt a földön is, közöttünk is.

7. Mi még nem élünk a mennyekben, hanem a földön, amelyet kétségek, rémhírek, rágalmak járnak be, ahol megrendülnek a dolgok. A világnak egy régi rendje van megrendülőben, eddig gyarmati sorsban élő népek, sokmillió népek válnak önálló nemzetekké, sziklák repednek, hatalmas kövek hengerednek, mi azonban az angyali üzenetet hallhatjuk meg és adhatjuk tovább mindenkinek: Ne féljete! Feltámadott az Úr, az alakuló új világért is feltámadott!

Benczúr László

HÚSVÉTHÉTFŐ

János 20,11—18.

Mária az első, aki a nyitott húsvéti sír mellett zokogva sír. Siratja Krisztust és saját magát. A Megváltót, akit egyetlen kezek megölték és most még halálában is meggyaláztak. Siratja önmön magát, szép reményeit, mik mint a könnyű hajnali pára a semmibe veszttek. Jézus meghalt. S vele együtt énjének jobbik fele. Igazat szóló ajka elmémult. Nincs ki tovább vigasztaljon, utat mutasson a jobb, igazabb élet felé.

Meg sem is ismeri Mesterét. Szemét annyira elborítja a könny s lelkét a bánat, hogy nem figyel fel a jólismert alakjára. Sír, egyre csak zokog...

S azóta hányan teszik ugyanezt?...

Nagyvárosok temetőinek kapuja fölött, kicsiny faluk keresztfáiról gyakran szemünkbe tűnik egy szó. Néha aranyozott, hatalmas betűkkel, máskor egyszerű vonalakkal hirdeti nekünk: „Feltámadunk!”

A temető kapuján mégis lehajtott fejű emberek térnek be és ugyanolyan szomorúan hagyják el a halottak csöndes birodalmát. A sírhalmok előtt könnyezve, csüggedve búcsúzik szinte mindenki elhunyt szeretteitől. Mintha hasztalan lenne a figyelmeztetés: „Feltámadunk!”

Kellemtlen és nyomasztó érzések sorát hozza számunkra, papoknak egy-egy temetés. Érezzük, tudjuk nemegyszer, hogy hiába beszélünk. Hiába szóljuk az örök ígét, hiába vigasztalunk az egyetlen lehetséggel, sokszor senkinek az arcán nem látszik, hogy megvigasztalódott, hogy megnyugodott volna. Marad olyannak mindenki, mint

volt: felzaklatott, keservesen síró, végtelenül szánandó embernek. Mintha nem lenne már értelme e szónak: „Feltámadunk!”

Mintha kivesszét volna keresztyénységünkől, egyéni életünkől a húsvét vigasztaló öröme, az a túlradó boldogság, mely a régi idők keresztyén emberének száján ez örömteli mondatban jutott kifejezésre: „Krisztus feltámadott és mi is feltámadunk egykoron!”

Karácsony csöndes ünnepe lelkünkbe fészkelte magát. A betlehemi jászolban nyugvó gyermek drága mosolya minkezt is vidámít. Jézus nagyszerű szavai, csodálatos cselekedetei naponta erőt adnak, bátorítanak, testi, lelki bajainkban. Nagypéntek komor fájdalom, a kereszten függő Megváltó borzalmas kínja megrázóan él emlékeinkben. De itt mintha minden megállna. Krisztussal együtt mintha sírba tennék reményeinket, legszebb álmainkat, egész életünket.

Hangtalanul s öntudatlanul bár, de ugyanúgy zokogunk, keservesen sírunk, mint Mária ama húsvét hajnalán...

Húsvétig a halál átka az egész embervilágnak. A sír félelmetes. Kikerülni nem lehet és mindenkiire ott vár előbb vagy utóbb rémes ölelő karjával. Borzalmas is, mert a síron túl egy megbántott Isten várja az embert. Az Isten, akit az ember minden cselekedetével haragra indított, minden szavával ingerelt. A bosszú várja és nem a csöndes béke, az áldott feledés, a vigasztaló nemléte.

De ma is félelmetes a halál. Kikerülhetetlen ellenségünk. Nem lehet alakját megszépíteni. A koporsót ugyan díszessé lehet tenni, a sírt virágokkal teleszórní, de mit ér ez? Senki sem lesz közülünk boldogabb azzal a tudattal, hogy szépen fogják eltemetni, hogy széthulló poraiból nagyszerű, pompás színű virágok fakadnak majd, gyönyörködtetve az élve maradtakat. Nem és nem lehet semmiféle mesterkedéssel puhává simítani a mélység kemény rögeit! Olyan vigasztalanul tompán koppannak a koporsófödélen.

S a keresztyén embert megbénítja ez a tanácstalanság, ez a szomorúság. Megbénítja kezét a szolgálatban. Értelmetlenné teheti törekvéseit a mindennapokban: nem érdemes, úgy is mindegy. Hideggé teheti szívét: nincs értelme, úgy is vége lesz egyszer mindennek.

Ez a bénaság viszont mintha egyenlő lenne a halállal — de mindezenesetre a hit halálát jelenti.

Húsvét ünnepe, Jézus maga ezt a szomorú valóságot szeretné megváltoztatni — mint ahogyan akkor tette —, valóságot szeretne adni a régi örömnök: „Krisztus él és Vele én is élek!”

Mária mikor megismeri Krisztus hangját, letörli könnyeit. Egyszeribe kész a hírvivő, a nagy örömet hirdető szolgálatra. Vége a bánatnak. Vége a sírásnak. Most már csak egy dolog tölti be boldog pillanatait. A tény, a valóság: Krisztus feltámadt.

Semmi sem reménytelen, semmi sem kilátástalan. Még az sem szomorítja el, hogy Mesterük nem marad mindig velük. Visszamegy oda, honnan a földre érkezett. Eltűnik majd szemük elől, hogy mindörökké velük maradjon. Az életben és a halálban.

Húsvét nélküli, síró keresztyének! Fel kell szabadulnunk az örömről! Félre a bánattal, a szomorúsággal! Félre a félelemmel! Nem halunk meg, hanem élünk s ebben a hitben alkalmunk van a magunk és a mások földi életének szépítésére s a másik élet boldog várására.

Vámos József

Oltári imádságok

BŐJT 4. VASÁRNAPJA.

Jn 11,32—46.

Úr Jézus Krisztus! Te szánakozol emberi nyomorúságainkon és könnyezel szívünk hitetlenségén. Kérünk, láttasd meg velünk életújító erődöt és győzz meg minket Szentlelkeddel, hogy élő reménységgel higgyünk Tebenned és Veled éljünk most és örökké. Amen.

2Kor 5,19—21.

Hálát adunk Néked, Istenünk, hogy csupa szeretetből odaadtad egyszülött Fiadat és Általa megvetted a világ békességének alapját. Nyisd meg szívünket igéd hallására, hogy megbéküljünk Veled, és a Te békességed követői legyünk, Jézus Krisztus Urunk által. Amen.

BŐJT 5. VASÁRNAPJA.

Jn 11,47—57

Aldunk Téged, mennyei Atyánk, hogy nem rendeltel kárhozatra az egész emberiséget, hanem Egyszülötteredre háritottál minden bűnt, hogy egy haljon meg mindnyájunkért. Ébressz minket élő hitre, hogy többé ne önmagunknak, hanem Tenéked éljünk, Jézus Krisztus Urunk által. Amen.

1Jn 3,1—6.

Magasztalunk Téged, Mennyei Atyánk, azért a végtelen szeretetedért, hogy csupa kegyelemből gyermekeiddé tettél minket. Kérünk tisztítsd meg szívünket minden bűntől, hogy gyermekeidhez illően éljünk e világban, egykor pedig színről színre láthassunk Téged, Jézus Krisztus Urunk által. Amen.

VIRÁGVASÁRNAP.

Mk 11,1—10.

Aldott légy, Urunk Jézusunk, hogy vállaltad értünk a szenvedést, és amikor elérkezett ideje, Te magad vonultál be a szent városba kinos szenvedéssel és haláloz helyére. Indítsd mostan szívünket engedelmességre, hogy ne csak szóval magasztaljunk, hanem valósággal kövessünk Téged. Amen.

Zsid 5,7—9.

Úr Jézus Krisztus, aki a halál tusájában is tökéletesen engedelmes voltál: taníts minket is őszinte engedelmességre. Győzd meg értelmünket és irányítsd akaratunkat, hogy megértsük mennyei Atyánk szándékát és szívesen cselekedjünk akaratát. Amen.

NAGYCSÜTÖRTÖK.

Mk 14,17—26.

Hálát adunk Neked, Istenünk, szent Fiad vacsorájáért Hálát adunk az újszövetségért, amellyel kegyelmedbe fogadtál, és a testvéri közösségért, amellyel egyházat építettél közöttünk. Add, hogy ma is növekedjünk kegyelmedben és épüljünk szeretetben, Jézus Krisztus Urunk által. Amen.

1Kor 10,16—17.

Hálával imádjuk szereteted titokzatos csodáját, Úr Jézus, hogy a megtört kenyérral és a hálaadás poharával egyetlen közösségbe egyesítetted minden hívedet. Légy hozzánk irgalmas, amikor szent vacsorád szerzését ünnepeljük, és vonj minket közösségbe Veled és egymással, a Te tested és véred által. Amen.

NAGYPÉNTEK.

Jn 19,14—30.

Dicsérünk Téged, Jézus Krisztus, hogy halálig teljesítetted Atyád akaratát és elvégeztél mindent a mi üdvösségünkre. Emlékeztess minket szüntelenül keresztedre és töviskoronádra, hogy szüntelenül áldjunk Téged hűségédért és szeretetedért. Amen.

2Kor 5,14—15.

Űr Jézus Krisztus! Ragadj meg minket önfeláldozó szeretetteddel és téríts meg önzésünkből, hogy minket is szorongasson a Te szerelmed s többé ne önmagunknak, hanem Tenéked éljünk, embertársaink javára. Amen.

HÜSVÉT ÜNNEPE.

Mt 28,1—10.

Hálát aduk Neked, Istenünk, azért az üdvösséges hírért, hogy Jézus, a mi Megváltónk feltámadott és él. Teremts minket újjá Szentlelkeddel: úzd ki belőlünk a halálfélelmet és töltsd meg szívünket az örökélet örömeivel az élő Űr Jézus Krisztus által. Amen.

1PT 1,3—9.

Boldog örvendezéssel áldunk Téged, Istenünk, azért az élő reménységért, hogy aki hisz a Jézus Krisztusban, ha meghal is, él. Téríts meg minket a hitetlenségünkből és őrizd meg minden kísértés között, hogy elérjük hitünk célját: a lélek üdvösségét, Jézus Krisztus Urunk által. Amen.

HÜSVÉT HÉTFŐ.

Jn 20,11—18.

Urunk Istenünk! Győzd le bennünk a kételkedést és ébressz bennünk élő hitet, hogy ne szomorkodjunk, mintha megholt Urunk volna, hanem boldog örömmel tegyünk bizonyosságot az Űr Jézus Krisztusról, aki Veled és a Szentlélekkel él és uralkodik örökkön örökké. Amen.

1Kor 15, 17—20.

Hálát adunk Neked, Istenünk, azért a bizonyosságért, hogy Jézus Krisztus nem maradt a halálban, hanem feltámadt és él. Vezess el minket Szentlelkeddel kételkedés nélküli hitre, hogy az élő Űr Jézus Krisztusban reménykedjünk mind életünkben, mind halálunkban. Amen.

Próhla Károly